

vlaky v Ostře sledovaných vlcích
rozhovor s Tomášem Forróem
Byt Jany Šrámkové a Jana Němce

američtí rappeři a Donald Trump
nové básně Víta Kremličky
seriál Studio

editorial

V jedné z odpovědí v antikvární anketě padne konstatování, že se nacházíme v turbulentní době. Přelomové časy prožívají i provozovatelé kamenných antikvariátů, na něž jsme se v tomto čísle zaměřili především a nabídli jim prostor, aby přiblížili dění na trhu s knihami z druhé ruky. Těžiště řemesla spojeného s romantickým prostředím regálů, v nichž je možné nalézt spousty literárních pokladů, se čím dál více přesouvá do virtuálních e-shopů. Systémová změna obchodního prostředí, v němž se z knihy stalo zboží s rychlým obratem, nutí antikváře prosedět mnohem více času za monitorem, fotit knihy, krmit bezedné hlubiny internetových obchodů, připravovat balíčky a běhat s nimi na poštu. A aby toho nebylo málo, v posledních pár letech zdražilo téměř všechno, co s provozováním této práce souvisí.

Jak si tedy antikváři stojí? Časy jsou nepochybně těžké: tradičních zákazníků ubývá, mnohé legendární obchody zanikly nebo se přesunuly na internet a do antikvárního prodeje se čím dál častěji pouštějí různí marketéři, startupoví technokrati i prachsprostí kšeftaři. Důležité ale je, že navzdory tomu všemu antikvářům jejich řemeslo evidentně pořád dělá radost. Kromě lásky ke knihám a jejich důkladné znalosti je v této profesi stále nepostradatelný přímý kontakt se zákazníkem. Spousta antikvariátů totiž zároveň funguje jako svého druhu kulturní centrum, kolem něhož krystalizuje scéna lokálních knihomolů, kteří sdílejí vášeň pro knihy a mají potřebu si o nich vyprávět. V eseji maloměstského antikváře Jakuba Vaníčka, který velmi poutavě a analyticky popisuje vlastní nelehké živobytí, se dozvíme například i to, že právě během hovorů o knihách se mohou ohlazovat ostré hrany zdánlivě nesmiřitelných politických stanovisek.

Klíčovým materiálem čísla je výše zmíněná anketa, v níž odpovídá jedenáct antikvářů a antikvářek z celé republiky. Někteří jsou optimističtí a vidí naději, jiní jsou skeptičtí, někdy se jejich přístupy a zkušenosti různí, ovšem veskrze jde o velmi zábavné čtení. Co se ale v tomto čísle vrací jako refrén, jsou stížnosti na deformaci trhu způsobenou různými platformami v čele s Knihobotem. Jeho důraz na efektivitu a rychlost

Ilustrace Anna Kaigorodova

a s tím spojené vytěžování brigádníků převážně z řad studentů přímo popírá principy pomalosti a zastavení, na nichž jsou tradiční antikvariáty založené. O leckdy velmi diskutabilních praktikách Knihobotu se dozvíme z článku Hany Blažkové, která píše třeba o greenwashingu, nesmyslné cenotvorbě a disciplinaci zaměstnanců, za niž by se nemusel stydět ani Amazon.

Navzdory tomu ale stále zůstávají příjemná a vkusná místa s pečlivě vybraným souborem knih, kde vás nikdo k ničemu nebude nutit a kde se s vámi – pokud si to budete přát – zasvěceně pobaví nejen o literatuře. Takže až si příště budete chtít v rychlosti objednat knihu z nějaké internetové platformy nebo z levného bezejmenného e-shopu, zkuste se zamyslet, jestli se raději na chvíli nezklidnit bloumáním mezi regály plnými knih a nezažít dobrodružství během nenačalých setkání a překvapivých objevů.

Karel Kouba

Tomáš Gabriel

Proč jste na té fotce sám?
Chtěl jsem se vyfotit.
Na co jste při tom myslel?
Na sebe. A na to, že mi nesmí
spadnout mobil. A na co ještě?
Na to, jestli jedna dívka – Ukažte,
která? Na fotce není. Jestli
se jí bude líbit, jaký jsem,
když se co nejlíp vyfotím.
Jak víte, že se na ni podívá?
I vy se díváte,
a to se vůbec neznáme.
Můžete jít.

Báseň vybral Petr Borkovec

z obsahu

- 4 Tenhleten rok, rok pětadvacet. Šedesát let Ostře sledovaných vlaků (a osmdesát let osvobození) / Michal Špína
- 5 Dva osudy v jednom rámu. Román Byt Jany Šrámkové a Jana Němce / Erik Gilk
- 5 Z tajností knižních budníků šestajovických / literární zápisník Richarda Podaného
- 6 Člověk bojuje o holé přežití / anketa o proměnách antikvariátů
- 9 Malý český Amazon. Úspěch Knihobotu stojí i na levné práci na semiperiferii / Hana Blažková
- 11 Do vlastních řad. Hollywood jako neukotvený chaos v seriálu Studio / Martin Pleštil
- 12 Tragedia russica v kostce. Posmrtný příběh skupiny Agata Kristi / Vítězslav Mikeš
- 13 (Un)fuck Donald Trump. Jak se američtí rappeři dívají na svého prezidenta? / Petr Uram
- 14 Nezlobte se, já mám kytky rád. Kniha Pavla Klusáka Suchý + Šlitr. Semafor 1959–1969 / Vojtěch Frank
- 15 Hledání mistrovského díla. Zkoumání základních principů světa umění v Hradci Králové / Anna Crhová
- 18 Labyrint, v němž se potkávají lidé. Antikvariáty mezi tradicí a moderními trendy / Jakub Vaníček
- 20 Motivuje nás vášeň zákazníků. S antikvářem Michalem Hullou o střetech velkotechnologie se starými postupy / Karel Kouba
- 21 Antikvariát je zastavený pohyb. O regálech plných knih s antikvářkou Ilonou Rozehnalovou / Michal Jareš
- 22 Až rozrazíme hradbu kulís / nové básně Víta Kremličky
- 25 Nouze v architektuře. Výstava Vektor chudoby v Domě pánů z Kunštátu v Brně / Sofie Gjuričová
- 27 Sestra Země je náš společný domov. Nad odchodem papeže Františka / Jan Bierhanzl
- 28 To není fikce, to je realita. Se slovenským válečným reportérem Tomášem Forróem nejen o válce na Ukrajině / Olga Pavlova
- 30 Naděje v beznaději. Sborník Na této zemi je pro co žít / Lukáš Rychetský
- 30 Zakázka století za všechny peníze / sloupek Edvarda Sequense

PŘÍŠTÍ ČÍSLO A2
VYJDE VE STŘEDU
21. KVĚTNA 2025

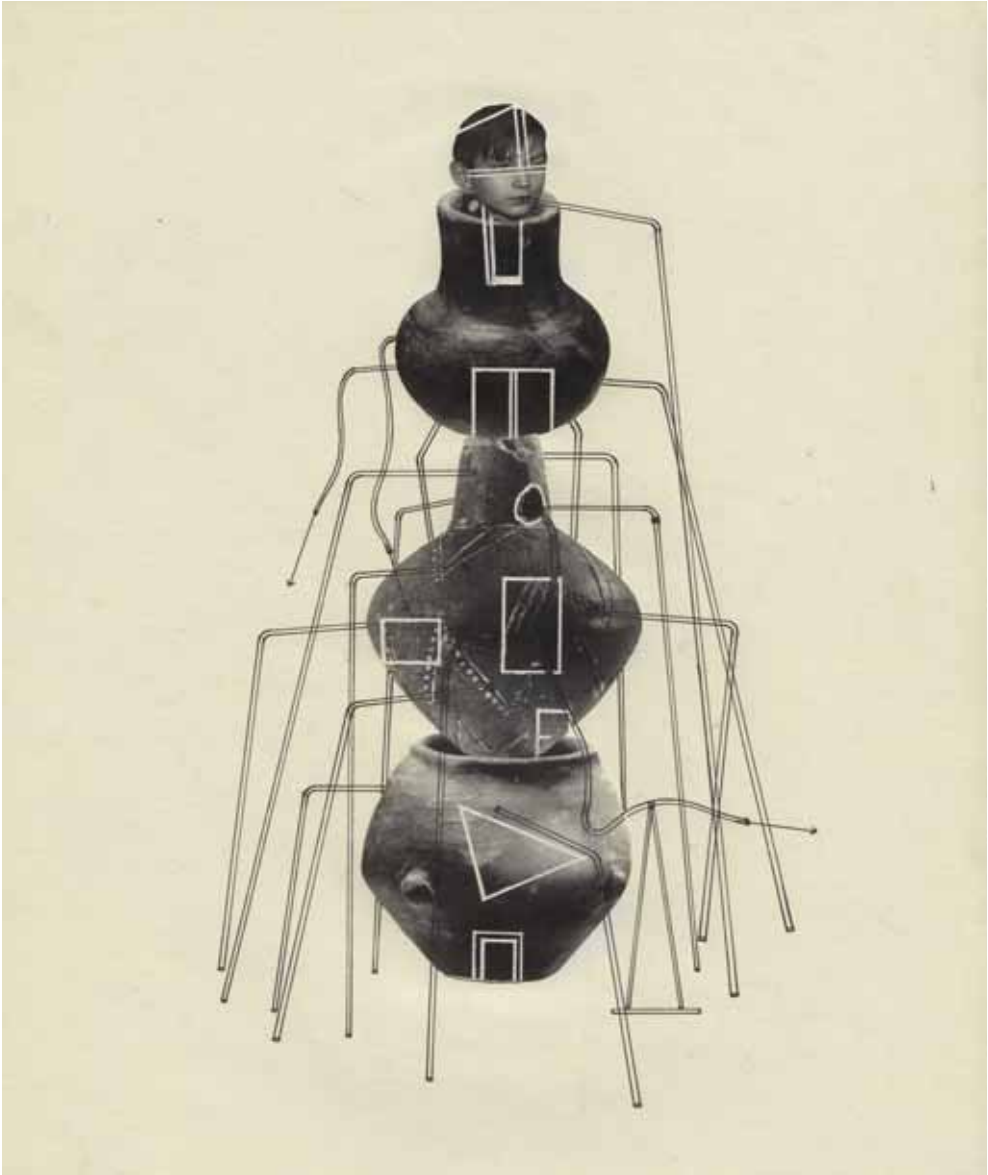
Tržnění cen

PETR FISCHER

Sezona kulturních cen letos skončila. Zaplať-pánbůh. Záběr všelijakých ocenění hudebních, filmových, designových, literárních je stále podrobnější a rozsáhlejší. Brzy už snad nebude umělec, který by nebyl oceněn, dílo, které by bylo přehlédnuto. Segment trhu, který by nebyl dostatečně obsloužen čili cenově a mediálně saturován.

À propos trh. Jako by to byl právě tento tajemný vládce světa, kdo se – ať se děje, co se děje, dříve či později – stává skutečným dramaturgem cen. Aby ne, vždyť na trhu se určuje cena všeho, cena chleba, politického programu, cena života, a samozřejmě i cena uměleckého díla. Kdo nezíská na trhu svou cenu, jako by nebyl. Z kultury jsou i proto kreativní průmysly, fabriky na umění, krásno i oškливо, továrny tvořivosti, jejichž jediným smyslem je za nesitelných ekonomických podmínek kultivovat lidské prostředí. Udržet průmysl v chodu – to je dnes, přesněji už dlouhá desetiletí, ten pravý pohon umělecké tvorby.

Umělecké ceny plní roli jakéhosi show-roomu toho kterého průmyslu, jenž se uchází o konzumenta, o zákazníka, takže se mu logicky nabízí ze všech možných úhlů, ve všech možných kabátech a převlecích. Audiovizuální, hudební i literární ceny propadají kouzlu žánrů, aby každému bylo učiněno zadost. Průmysl se cenou sebestopvzuje, a protože alternativa už dnes není možná, všichni věnují veškerou energii tomu, aby svůj průmysl zpropagovali, aby ho zpestřili, nakadeřili, aby ho před zákazníkem načechrali, aby dílo vkusně, ale třeba i lascivně či jinak provokativně svádělo. Stalo se neodolatelným. Naleštěný vyšperkovaný show-room – je snad lepšího důkazu, že kreativní průmysly se společnosti zatraceně vyplácejí? Že ekonomika a umění si rozumějí, podobně jako si mohou, dokonce ke štěstí všech mají rozumět ekonomika a ekologie? Umění a kultura je byznys jako každý jiný, a právě proto se jich nemusíme bát a můžeme si tak radostně a krásně užívat. Slavná marketingová věta starých Hospodářských novin „Vidíme byznys za vším“ se v nové kreativní průmyslové vrstvě mění v byznysově roztomilé

Koláž Eva Kotátková

„Vidíme umění za vším“. Obojí proměňuje citlivost vnímání a myšlení, omezuje a otupuje, jakkoliv na tobogánu tržních cen je to tak parádní a strhující jízda.

Beyusova maxima, že všichni jsme dnes umělci, chápaná jako obrat k sobě coby uměleckému dílu, o něž jde především, v pozdní moderní

době pervertuje do podoby průmyslového tržního štěstí. A to lidi nakonec baví. Žijeme v dokonalém čase, v němž umění našlo svůj smysl v potvrzování pravidel trhu, která k boji proti systému využívá i rétoricky autentická levice s falešnou nadějí, že až se všechno zlomí správným směrem a najde se alternativa,

trh a nekonečné „tržnění“ (marketingová frivolnost psaní patří k trhu) všeho, včetně myšlení, předá vládu jakémusi hlubšímu smyslu.

Kulturní či umělecké ceny jsou v poslední době nejzajímavější právě v tom, jak se v nich zrcadlí tento segmentární průmyslový pohyb. Ve filmu už nejde o Film, například o výjimečnost tvoření obrazů a jejich montáže, nýbrž o technické profese, efekty zvuku, naplnění žánru a vzoru obrazu a také, to zejména, o počet diváků, kterému se dnes poeticky a neprůmyslově říká „rezonance publika“. Literární ceny už nehledají Literaturu. Vystačí si s psaním, kterého je všude dost, ne-li inflační nadbytek, protože každý dnes píše s nárokem na průmyslovou značku a ocenění. Samotným literárním centrem je Kniha, jakkoliv o tu jako artefakt v Literatuře vůbec nejde. Kniha, k jejíž smrti sice došlo symbolicky již dávno obratem k jazyku a textu a nakonec k novému myšlení obrazu, Kniha, která však neustále vstává z mrtvých a kvůli novému životu po životě se mísí právě s obrazy, nejlépe s filmem. Film je zejména v Česku často literární žánr, ale dá se Kniha psát filmem? Nominační shoty nejnámější ceny českého knižního průmyslu Magnesia Litera jsou instruktivním příkladem, že jde o slepou, i když občas zábavnou cestu.

Kulturní ceny možná přitahují pozornost veřejnosti k umění a kultuře jinak masově spíše inertní, jenže toto zpozornění se obrací téměř výhradně k průmyslovému tržnění, a ne k výjimečnosti a odlišnosti prozíravosti umění, třeba ve vztahu k vědě či filosofii. Umění podobně jako věda a filosofie mají smysl až tam, kde protrhávají ochrannou plachtu poklidné každodennosti zdravého selského rozumu, kterou tvoří především zábava. Je-li dnes zábava jednotným tržním obalem všeho, je takové protrhávání zatraceně těžké, to ale neznamená, že umění (film, literaturu atd.) lze jen tak pro zábavu nahradit průmyslovým, byť i nádherně designovaným zbožím. A cena za tuto ztrátu umění, které se dopouštíme nejen na vyhlašování cen, je příliš vysoká, mnohem vyšší než příjemné zisky z prodeje univerzální zábavy.

Autor je publicista.

Sedm sezon

ALENA MACHONINOVÁ

Byla středa 8. března 2023. Šla jsem si v ten ženský den vyzvednout balíček knih, které jsem si nadělila – spíš než k tomu zneužitému svátku k blížícímu se odjezdu: Annie Ernauxová, Tove Ditlevsenová, Anne Carsonová. Od pomníku Alexandra Gribojedova jsem mířila po zasněženém Čistopрудném bulváru k zamrzlému rybníku, kde se na odklizeném kousku pod umělým osvětlením bruslilo. Byla už tma, i když zdaleka ještě nebyl večer. Rybník jsem obešla a zahнула do Makarenkovy ulice k zelenému domu s hnědými dveřmi, u kterých jsem namačkala kód 255k9999. Ozval se táhlý tón a tiché cvaknutí, těžké železné dveře povolily, přitáhla jsem je k sobě a vešla dovnitř. Pokračovala jsem po schodech do druhého patra, pak dlouhou chodbou ke kanceláři, ze které sálalo růžové světlo. Dojem erotického klubu uvnitř podtrhly dlouhé trpytivé třásně ve dveřích mezi dvěma místnostmi. Třásně se rozhrnuly a zpoza nich vykoukla drobná dívka. A zase zmizela, když jsem jí řekla číslo své objednávky. Zatímco ji hledala, prohlížela jsem si v tom růžovém přitímí útlé paperbacky vystavené v políčkách, a po jednom jsem okamžitě sáhla, po vyprodané próze Darji

Serenkové o neviditelné práci neviditelných žen a dívek ve státních kulturních institucích. Prý se ve skladu našlo pár zapomenutých výtisků. Přidala jsem jeden k objednané hromádce. A taky Maggie Nelsonovou, Chantal Akermanovou a Audrey Lordeovou. A určitě bych si pořídila ještě něco, nebýt toho, že mi došla hotovost a moje česká karta v zemi, která rozpoutala válku proti menší sousední, byla už téměř rok jen zbytečným kouskem plastu.

Chtěla bych mít všechny knihy, které vyšly v nakladatelství No Kidding Press. To jemu patří ty dvě růžově osvětlené místnosti v centru Moskvy. Chtěla bych je mít všechny, říkám si dnes, když si opožděně čtu o tom, že nakladatelství svou činnost k letošnímu roku ukončilo. Kvůli proměně distribučních sítí, kvůli černým listinám, které si sestavují pořadatelé veletrhů a No Kidding Press na nich figuruje, kvůli dalším problémům, o kterých se v Rusku nedá otevřeně mluvit. Tak své rozhodnutí zdůvodnily majitelky nakladatelství Saša Šadrinová a Světa Lukjanovová. Knihy začaly vydávat v roce 2018 – z pohnutek, které dobře znám a jsou mi blízké: z potřeby podělit se o přečtené texty, o současné experimentální prózy, napsané převážně ženami, o potěšení

z nich; z nechuti škemrat u jiných nakladatelů, nechat sebou pak vymetat a poslouchat, že se to neprodává tak, jak doufali. Jednou z prvních vydaných knih, kvůli které to celé vlastně začalo, byl román Chris Krausové *I Love Dick* – dokument jedné obsese, který důsledně atakuje sám žánr. A líbí se mi věta, kterou si z něj šéfredaktorka Saša Šadrinová vybrala: „Jedna kniha tě vede k jiné jako sériová monogamie.“ Vždyť podle podobné z deníků Jana Zábrany, o klopýtání o knihy na cestě k jiným knihám, už dávno žiju. Jen tahle jako by byla ještě přesnější – pro důraz na vnitřní souvislost přečtených knih, na to, že tvoří celek, že jedna na druhou reagují a vzájemně se doplňují. A právě tato věta se stala klíčem k volbě knih, jež v nakladatelství No Kidding Press vycházely v uplynulých sedmi letech. Však se také jako celek daly pořizovat. Člověk si mohl předplatit chystanou „sezonu“ o čtyřech, pěti svazcích, a dostávat pak knížky poštou během roku. Zpočátku to byly hlavně překlady – kultovní texty, které se ruskojazyčnému čtenáři kdovíproč vyhýbaly, jak stálo v charakteristice nakladatelství: romány, vzpomínky, eseje, komiksy a také všemožné žánrové hybridy. A není to nadsázka, když řeknu, že ruská autofikce má své kořeny mimo jiné tady,

v zahraničních titulech vydávaných No Kidding Press. Jako by si nakladatelství vychovávalo své pozdější autory, přesněji autorky, a od roku 2021 začalo vydávat také domácí produkci. Zvláštní edici dostala na starost hlavní představitelka ruské autofikce Oksana Vasjakinová. Připravila v ní například pozoruhodnou prózu Jegany Džabbarovové o ženském těle spoutaném na jedné straně přísnými pořádky v ázerbájdžánské rodině a na druhé bolestivým neurologickým onemocněním.

Ano, No Kidding Press bylo feministické nakladatelství. Ani ne tak z potřeby vymezit se či zaplnit díru na trhu, která v jeho počátcích v Rusku skutečně byla. „Bylo to prostě to, co jsme četly a měly rády,“ řekla k tomu Šadrinová. Avšak v situaci, kdy politici, jako senátorka Margarita Pavlovová, volají po tom, aby se dívky z touhy po vysokoškolském vzdělání přeorientovaly na rození dětí, začala být podobná četba, natož její vydávání, více než riskantní. „Vyšla spousta skvělých knih, ale tato epocha skončila,“ opakuju po nakladatelkách a na políčku u postele si dávám kupičku knih zakoupených před dvěma lety v oné růžové kanceláři, že si v nich budu znovu čist a vracet se v čase. Začnu *Argonauty*.

Autorka je rusistka.

SLEPÁ
V KOPŘEVÁCH

Tenhleten rok, rok pětadvacet

Šedesát let Ostře sledovaných vlaků (a osmdesát let osvobození)

O slavné novele Bohumila Hrabala – a ještě slavnějším filmu Jiřího Menzela – už bylo napsáno mnohé, ale na samotné titulní vlaky je ještě potřeba doostřit. Právě skrze železniční prostředí totiž Hrabal dokázal ve zkratce vystihnout povahu protektorátu Čechy a Morava.

MICHAL ŠPÍNA

V roce 1965 vyšly *Ostře sledované vlaky* – novela tehdy čím dál populárnějšího Bohumila Hrabala a možná nejznámější dílo české kultury zasazené do doby konce druhé světové války. Tehdejší společnost od něj dělilo dvacet let, tedy necelá jedna generace. Hned rok nato šla do kin adaptace v režii Jiřího Menzela. Film se povedl, dokonce získal Oscara, ale zároveň stál na počátku tendence, která v Hrabalově díle tlumí vše propastné ve prospěch laskavosti. Nicméně je pravda, že sám Hrabal proti vyznění snímku nic nenamítal.

Orazítkovaný zadek telegrafistky Zdeničky si vybaví snad každý divák, i kdyby si z filmu nepamatoval nic jiného. Svým způsobem je to v pořádku, ne nadarmo bývá občas hrabalovské univerzum označováno jako „panerotické“. A třebaže v novele oproti filmu není scéna s razítky tak výrazná, dává smysl z ní vyjít i při zamyšlení nad Hrabalovým textem. Zdůraznil bych tu dva momenty: za prvé jde o milostnou hru zaměstnance a zaměstnankyně státních drah ve služebních prostorách, v pracovní době a za použití služebních pomůcek. A za druhé: státní dráhy nejsou československé, ale protektorátní „českomoravské“, podřízené těm říšským. Erotika je tu s železničí spjata stejně těsně jako odboj i konformita.

Byla to železnice, co mě po letech odkladů přimělo k pozornějšímu čtení Hrabala. A když jsem postupně zjišťoval, co kdo napsal o *Ostře*

se vypravěč Miloš Hrma, toho času výpravčí v závčiku, může upnout:

„Zítřka už budu stát u dvojkolejné trati v mé stanici, kde všechny vlaky jedoucí od západu k východu budou podle jízdního řádu označeny lichými čísly, vlaky potom jedoucí od východu k západu čísly sudými. Budu zase po třech měsících řídit dopravu, budu zase na nádraží, kterým procházejí dvě hlavní koleje, a ta průběžná kolej od západu k východu má číslo jedna a ta druhá průběžná kolej od východu k západu má číslo dvě...“ Takovéto „insiderské“ pasáže ukazují, že železnice má svá vlastní pravidla, laikovi často nesrozumitelná, a že je jakýmsi autonomním světem ve světě – dostatečně komplexním na to, aby literárně fungoval jako samostatné prostředí.

Řeka a vlak

Děj novely až na výjimky neopouští mikrokosmos železniční stanice a jejího nejbližšího okolí. Na železnici se odehrávají všechny významné události – Milošovo milostné zasněcení, cesta za pokusem o sebevraždu i závěrečný akt odboje, jenž zneškodní muniční vlak, ale hrdina zasažený nepřátelskou kulou umírá v příkopu u trati. Hlavní postavy jsou železničáři a železničárky – výpravčí v závčiku Miloš Hrma, jeho profesně i eroticky zkušenější kolega Hubička, přednosta stanice, konduktérka Máša, telegrafistka Zdenička

zdrobnělin a vypravěčskou perspektivou naivního mladíka.

Ostře sledované vlaky ale mají ještě jeden železniční rozměr, a tím je osudovost. Představa osudu jako rozjetého vlaku, jehož chod se nedá ovlivnit – anebo osudu jako železniční trati –, se časem stala součástí kolektivního imaginária a rozšířila se i v populární kultuře. A železničář Miloš Hrma je zároveň jednou z mála Hrabalových postav, o nichž se dá říct, že naplňují svůj osud. Celá novela je na hrabalovské poměry nezvykle epická, a jak napsal Jiří Pelán, představuje v autorově tvorbě „naprosto solitérní pokus o zápletkovou konstrukci“. Sám bych to charakterizoval tak, že *Ostře sledované vlaky* se mají ke zbytku Hrabalova díla jako jeho domovská trať Nymburk – Lysá nad Labem k Labi: zatímco další prózy se meandrovitě valí jako řeka rovinou, železniční novela neodvratně směřuje přímo k vytyčenému cíli – jako vlak.

Květnová revoluce

Důležitým prvkem Hrabalovy poetiky je sblížení protikladů, obrušování hran nejrůznějších vyhocených opozic. Proto například umírající Hrma vidí mrtvého německého vojáka jako někoho, s kým by se v civilu mohl kamarádit. Ze stejných důvodů se také může na první pohled jevit idylický i to, co idylické není – ať už jde o železnici, nebo o protektorát. I když pan přednosta chová holuby („koťátka moje májový“) a jeho podřízení koukají, jak by se potěšili, stanicí projíždějí vlaky plné zubožených lidských i zvířecích těl. Stále čteme tragický příběh o protinacistickém odboji, a relativizace nikdy nejde tak daleko, aby nebylo jasné, kdo je agresor.

Domnívám se, že právě skrze železnici jako samostatný „svět ve světě“ Hrabal dokázal ve zkratce vystihnout povahu protektorátu. Železniční systém je v něm uzurpován okupantem a podřízen vyšším zájmům Říše, ale přitom nepřestává plnit i běžné civilní funkce. Železničáři mu slouží jako kolečka v soustrojí, ale ne bezzbytku – někdy se zmůžou na pasivní rezistenci, někdy i na akt odboje, zatímco jiní více či méně kolaborují, a přitom jsou všichni zaměstnání i svými soukromými životy, touhami a zálibami.

V *Ostře sledovaných vlacích* tušíme blízký konec války, ale Miloš Hrma se ho nedožije. V předobrazu této novely, málo známé „existenciální povídce“ *Kain* z roku 1949, je to jinak – mladý železničář neumírá v odboji, ale až těsně po osvobození a vlastně zbytečně. V další verzi příběhu, zahrnuté do svazku *Morytáty a legendy* (1968), se květnovým dnům roku 1945 dokonce říká „revoluce“, a Květnový morytát z téže knihy začíná zprávou, že „Rusové jsou u Mladé Boleslavi, a tak se strhávaly německé nápisy a železničáři vyhlásili stávkou“. Letošní osmdesáté výročí konce války je ale nutně poznamenané tím, že o kus dál na východ jsou dnes Rusové v pozici Němců.

Myslím na železničáře z Ukrajiny. Ukrajinci se brání právě tomu, aby se z jejich země stal protektorát, který se následně rozplyne v Říši. Přes hranici mezi svobodnou a okupovanou částí země dnes žádný vlak neprojede, tratě a nádraží byly zničeny. Ale co ukrajinské stanice za frontou, jako je Melitopol, Jasynuvata, Volnovacha? Tam vlaky jezdí, jsou součástí ruské válečné logistiky, a nejspíš jim musí sloužit i ukrajinští nádražáci, kteří zůstali na místě. Možná, že by někdo z nich při pohledu na ruské vojáky rád řekl totéž, co Hrabalův vlakvedoucí, když viděl vlak zbědovaných Němců: „Měli jste sedět doma, na prdeli.“ Jenže novela těmito slovy končí, zatímco válka pokračuje už čtvrtý rok.

Tenhleten rok, rok pětadvacet...

Z filmu *Ostře sledované vlaky*. Foto Filmové studio Barrandov

sledovaných vlacích, všiml jsem si, že se vlastně nikdo příliš nepozastavil nad samotnými vlaky. Literární vědci rozebírali přední železniční dílo české literatury z různých naratologických perspektiv, ale na vlaky je ještě potřeba doostřit.

Pravidla železničního světa

„Tenhleten rok, rok pětadvacet,“ začíná Hrabalův text, „Němci už neovládli prostor nad naším městečkem. Natožpak nad celou krajinou, zemí. Hloubkaři narušili dopravu tak, že ranní vlaky jezdily v poledne, polední večer a večerní za noci, takže se někdy stalo, že odpolední vlak přijel podle jízdního řádu na minutu včas, ale to bylo tím, že to byl čtyři hodiny opožděný dopolední osobák.“ Železnice vstupuje do textu hned ve třetí větě a rovnou se stává mírou věcí: vymknutá situace v okupované zemi se pozná tak, že vlaky nejezdí včas – buď nedodržují jízdní řád, a pokud se zdá, že ano, jsou to jiné vlaky (a o to je vše zrádnější). Nacističtí okupanti přestávají ovládat prostor, ale projevuje se to v čase: rozvratem jízdního řádu, jehož úlohu lze v *Ostře sledovaných vlacích* jen stěží přecenit. Jízdní řád strukturuje jednání postav a zároveň je výrazem železnice jakožto systému. Jeho narušení tak odkazuje zpět k pravidlům železničního světa, k nimž

Svatá –, ale i ty vedlejší vždy s železnici nějak souvisejí, ať už je to partyzánka Viktoria Freie, nebo nacističtí vojáci. Dokonce i hraběnka, aby se vůbec dostala do vyprávění, musí na koni docválat na nádraží. A milostné zasněcení novopečeného železničáře Miloše Hrmy se musí podřídit podmínkám souběžné iniciace – té nádražácké. Ztráta panictví s Viktorií Freie na kanapi pana přednosta se musí stihnout mezi služebními povinnostmi. Hodiny v dopravní kanceláři sice „krásně bijou“, ale nic naplat, čas odměřují neúprosně a ke stanici se blíží vlak naložený municí.

Filmová verze *Ostře sledovaných vlaků* se natáčela v Loděnici, na malebné lokálce v kopcích mezi Berounem a Rudnou u Prahy. Myslím si, že tím přispěla k romantizujícímu, „zdomácnujícímu“ obrazu české železnice, jaký najdeme už u Karla Čapka („staničky navléknuté na kolejkách jako klokočové zrno na růženci“). Po takové trati by ale žádná „rychlíková raketa“ nejezdila. Stanici Kostomlaty nad Labem, kde Hrabal koncem války sloužil, bychom sice z novely nejspíš nepoznali, ale po železniční stránce její popis odpovídá. I když má ospalou atmosféru, pořád jde o nádraží na jedné z nejdůležitějších tratí protektorátu. Sám Hrabal ale jako by její význam maskoval svým vršením

Text částečně vychází z příspěvku předneseného na konferenci Bohumil Hrabal neidylický 26. dubna 2024 v Nymburce.

Dva osudy v jednom rámu

Byt Jany Šrámkové a Jana Němce

Spisovatelé Jana Šrámková a Jan Němec vydali společnou knihu, která vypráví příběh dvou postav, jejichž osudy se protínají. Tvoří tento „román ve dvou“ originální celek, jehož části spolu komunikují, nebo jde jen o samoučelné gesto?

ERIK GILK

Prozaici téže generace Jana Šrámková (*1982), která se v posledních letech věnuje literatuře a filmu pro děti, a šéfredaktor měsíčníku Host Jan Němec (*1981) společně podnikli pozoruhodný experiment, nazvaný *Byt*. V tomto „románu ve dvou“ oba tvůrci zastali svůj vypravěčský part v rámci jednoho příběhu. V jejich novelách se díky sdílenému bytu načas prolnou životní osudy dvou lidí ze zcela odlišného prostředí. Tak neobvyklé formální pojetí už zkraje vyvolává otázky: Co takto koncipovaný román může přinést navíc? Může být jeho dvojedinost vůbec výhodou?

Z jedné strany

Kniha představuje graficky dokonalý artefakt, zpracování Martiny Peciny naprosto přiléhá autorskému záměru. Na všech úrovních je zrcadlově symetrická, přičemž nejde jen o to, že každá z obou částí je převrácená vzhůru nohama. Obě poloviny mají svůj titul, frontispis a impresum, stejně jako autorské poděkování, tiráž a všechny ostatní náležitosti knižního titulu. Totožný název románu je uveden u každého autora zvlášť z obou stran obálky, liší se jen barvou, tudíž je výhradně na čtenáři, ze které strany začne číst. Tedy zda se nejprve seznámí s vyprávěním Daniela Zacha, anebo Zuzany Laně, protože v tomto ohledu zde neexistuje žádná hierarchie. Nabízí se ještě třetí možnost, totiž střídat při četbě kapitoly obou vyprávěných pásem, čemuž nahrává přibližně stejný rozsah všech kapitol. Nedomnívám se ovšem, že by způsob recepce výrazněji ovlivnil vyznění nebo porozumění románu.

Je zřejmé, že vedle rozsahu kapitol a celého pásma se oba autoři museli domluvit na významných momentech syžetu, jakýchsi uzlových bodech, v nichž se jejich novely prolínají. Nutno ovšem říct, že jich není mnoho

a že si vzájemnou spoluprací při rozvíjení svého příběhu ruce příliš nesvázali. Jak taková kooperace konkrétně probíhala, se zřejmě nedozvíme, ale určitě se nejednalo o jednoduchý proces a svůj díl práce zde nutně odvedla redaktorka Kristina Nesvedová. Tato okolnost z hlediska kvality výsledného „produktu“ ovšem nehraje podstatnou roli – stejně tak dodnes nevíme, jak přesně na svých textech spolupracovali bratři Čapkové.

Každopádně Zuzana a Daniel se setkávají ve chvíli, kdy Daniel nabízí svůj vlastní byt v Táboře k pronájmu za poněkud neobvyklých podmínek, totiž výhradně na pracovní dny v týdnu. Mladá matka Zuzana, jež právě opustila manuálně zručného venkovského burana a statek jeho matky, má omezené finanční možnosti, a tak nabídku přijme a na víkendy jezdí s malým Felixem k rodičům. Daniel pracuje v Praze a najímá si byt na Žižkově, tudíž si potřebuje finančně přilepšit. Po smrti matky, jež se stala obětí pandemie covidu, odmítá obývat překrásnou vilu rodičů u řeky Lužnice, jelikož otce, který začíná trpět stařeckou demencí, už odmala nesnáší. Právě Danielův otec, někdejší podnikatel a majitel PR agentury, oba protagonisty sblíží. Zuzana o něj začne v týdnu pečovat na oplátku za to, že Danielovi při prvním setkání zamlčela, že bude v bytě bydlet i se svým ročním synem. Pohřeb Danielova otce je pak vyvrcholením děje i stýkání a potýkání obou hrdinů.

Z druhé strany

Próza nejspíš měla být mimo jiné poctou městu Tábor, které se každoročně na podzim zásluhou festivalu Tabook stává mekkou literárního života. Nezdá se ovšem, že by se autorům podařilo vystihnout genia loci této jedinečné historické aglomerace, naopak zvýznamnění existujícího „hipsterského“ podniku Jednota působí spíše než cokoli jiného jako přímočará reklama.

Přestože prózu nelze číst autobiograficky, zvolená vypravěčská pozice oběma podílíkům náramně svědčí. Daniel představuje povýšeného intelektuála, jehož se netýkají běžné problémy, Zuzana zase poněkud chaotickou, avšak přemýšlivou „divoženku“. Rozdělení na dvě dějově spojená vyprávění pak může být vnímáno nejen jako originální nápad, ale také jako určitý projev autorské pohodlnosti. Protože napsat prózu „za sebe“,

Ilustrace Jan Štulíř

tedy z perspektivy jedné postavy, je nesrovnatelně jednodušší než se pokusit o mnohohlasí. A pokud chtěli autoři nějak zvýraznit genderovou odlišnost, měli by si nejspíš přečíst *Guvernantku* (1997) Vladimíra Macury, kde to autor v jednotném čísle dovedl k dokonalosti.

Co vlastně Šrámková s Němcem sledují dvojím pohledem na překrývající se fikční svět, k čemu jim zdvojení slouží? Oba přinášejí více či méně věrohodný vnitřní život „své“ postavy, avšak tyto obrazy se téměř nikde nepřekrývají, mají jen společný rám. Jestliže jim tato strategie měla sloužit k podání dvojí perspektivy na tutéž událost či postavu, pak ani zde není co objevovat. Je přece přirozené,

že Zuzana vnímá Danielova otce zcela jinak, když jej poznala coby chátrajícího muže hodného soucitu, než jeho syn s nepřilíš pěknými vzpomínkami na dětství.

Ve chvíli, kdy si uvědomíme, že obě novely by mohly fungovat zcela samostatně, aniž by podstata jedné z nich byla jakkoliv ochuzena, přestává nápad „románu ve dvou“ dávat smysl. Ve skutečnosti před sebou máme dvě paralelní prózy, které spolu ve výsledku příliš nekomunikují.

Autor je literární historik a kritik.

Jana Šrámková, Jan Němec: Byt. Román ve dvou.
Host, Brno 2025, 336 stran.

literární zápisník

Z tajností knižních budníků šestajovických

RICHARD PODANÝ

Aby bylo jasno: nepovažuji se za odborníka na knižní budníky (jedná se, pokud vůbec existuje, o dost čerstvý a neprobádaný vědní obor). Již roky ale ostržím zrakem pozoruji provoz a životní cykly několika knižních budníků v naší obci. A troufám si jak z vlastní zkušenosti, tak i ze zkušenosti jiných lidí, s nimiž si o tom povídám, vyvozovat nějaké ty závěry a znalosti; jak přesné, Bůh suď.

Patrně první věc, na niž narazíte, bude problém vybírání knižních budníků. Zdánlivě to působí jako marginálie, ale ve skutečnosti je to patrně zásadní rys, který ovlivňuje

mnohé. Nakolik mohu soudit, brakování budníků kýmisi, kdo pak kořist vozí do antikvariátů a levně prodává, je něco na způsob přírodních požárů. V rozumné míře prospívá a hnojí, v přehnané škodí a ničí. Jak to vím? Prostě proto, že v naší obci (a bezpochyby i leckde jinde) jsou dva druhy knižních budníků. Jedny na autobusových zastávkách, jiné na dětských hřištích. A ty dva typy stanovují vlastně cosi na způsob planetární „obyvatelné zóny“ – na dětských hřištích se nebrakuje, protože brakovači mají strach, že maminky na ně povolají muže zákona. V důsledku toho se knižní budníky mění ve stojatou vodu, knihy v nich nekolují, systém stagnuje. Na zastávkách je to složitější. Hlavní je, jak říkájí obchodníci s nemovitostmi, lokalita, lokalita, lokalita... Když se budník nachází v příliš obydlené zóně, v centru, na sídlišti, na trase metra a podobně, je brakován příliš často a postupně chradne. Když je ale dál na periferii, anebo – jako v případě naší obce – až za okrajem metropole, občasné brakování mu prospívá, obsah se pravidelně větrá a obnovuje; systém vzkvétá. A neuškodí mu, když budník má – tak jako u nás – dohodu s místním sběrným dvorem a jeho zaměstnanci do něj navážejí všechny knihy, které k nim přijdou

a jsou ve slušném stavu. Určitou část knih samozřejmě dodává samo občanstvo, když redukuje své knihovny či likviduje pozůstatosti. Vážně, připadám si při zkoumání budníků jako nějaký raný a průkopnický badatel a taxonom, třeba William Spence, jenž chodil po anglické krajině a oznamoval: „Tobě, broučku, budu říkat tak a tak...“

Anebo jako bych stál před sesuvem půdy, jenž odhalil na profilu všechny vrstvy dějin českého knižního nakládání. Tu najdu jednu pozoruhodnost, ondyno zas nějakou jinou. A říkám si: Kruci, dost možná v okolí zesnul nějaký člen někdejšího odeonského Klubu čtenářů (milovník poezie / esperantista / holubář... a podobně).

Našel jsem věci hodné pozoru, ale i pozoruhodné. Vydání Máje, jež vyšlo v žaponském hedvábí v pár desítkách kusů. Publikaci *Cimrman v říši hudby*, o níž pak dohledám, že nikdy nebyla na trhu a prodávala se jen v kanceláři Divadla Jára Cimrmana samotného. A dokonce katalog výstavy Bohumila Kubišty s vlepenými grafikami tak vzácnými, že ta knížka má cenu bratru deset až patnáct tisíc (než se zeptáte – ne, neprodal jsem, to bych se styděl; uhamounil jsem si). Našel jsem věci malé i velké, laciné i drahé, zajímavé detailem

i zajímavé jen pro mě, třeba osobním vztahem k někomu, kdo je uveden v tiráži. Je to opravdu jako knižní archeologie. Našel jsem poukázku na zvýhodněný nákup svazácké košile, pojednanou jako záložka. Našel jsem v azbuce sázenou polorozpadlou sbírku veršů Jelizavety Jakovlevové, manželky generála Kutlvašra, vydanou v Praze obskurním ruským emigrantským nakladatelstvíčkem. Našel jsem jakýmsi záhadným řízením prozíratelnosti komiks, pardon, komiksový román slavného britského autora, patrně z doby jeho návštěvy v Praze, s kresbičkou a věnováním nějaké neznámé Tereze (a já ho pak poslal dál jiné Tereze). Našel jsem i svoje vlastní překlady. A tak dále, dále a dále.

A vždycky, vždycky když najdu něco zajímavého, napíšu o tom. Ne do médií a už vůbec ne na větší sociální sítě (proč taky, nemáme zdravý vztah; ony moc nezajímají mě a je by nezajímaly moje nálezy). Napíšu to na debatní server Nyx, přesněji na jeho klub popásaný přítelem Viktorem Janíšem, kam chodí pár lidí z branže, které tyhle věci zajímají taky. Můj tamní náhodný občaník se zove: Z tajností knižních budníků šestajovických.

Autor je překladatel.

Člověk bojuje o holé přežití

Antikvářů z celé republiky jsme se zeptali, v jakém stavu se nachází jejich řemeslo po pandemii covidu a následném odlivu velké části obchodu na internet. Dočteme se o antikvární nostalgii, dobrodružných výkupech i o tom, že jde sice o jedno z nejsvobodnějších zaměstnání, ale zároveň o žádnou romantiku. A také to může být pěkná dřina.

1. Změnily se antikvariáty během posledních let? A co bylo hlavní příčinou?
2. Proč má podle vás dnes smysl provozovat kamenný antikvariát?
3. Jak se stavíte k „secondhandovému“ obchodování s knihami typu Knihobot nebo fanouškovské weby jako Trh knih? Jsou výraznou konkurencí, nebo žijete vedle sebe?
4. Přicházejí ještě lidé jen tak nazdařbůh prohlížet tituly v prodejně, nebo dnes chodí hlavně pro online objednávky?
5. Jsou mezi vašimi zákazníky spíše čtenáři, nebo sběratelé? Respektive – jsou dnes vedle „pohledářů“ ještě nějaké výraznější skupiny sběratelů?
6. Jsou pořád ještě výkupy, které vás těší a které nejsou jen „provozní“?
7. Jaký byl váš nejbizarnější, nejlepší nebo nejzajímavější výkup?
8. Má antikvář vlastní sbírky, nebo se snaží nenosit si práci domů?

Zuzana Zadrobílková

Trigon, Praha

1. Změnily se, jakpak by ne. Nevím, zda během posledních let, ale za těch pětadvacet let, co působím v antikvariátu, se toho změnilo dost. Těžiště prodeje se přesunulo na internet, do kamenné prodejny chodí méně lidí, ale zase expedujeme násobně víc zásilek než dřív. Situace není horší, jen je jiná.

2. Naš antikvariát slouží zároveň jako nakladatelská prodejna Trigonu, prodáváme i nové knihy od dalších malých nakladatelů a pořádáme různé akce (aktuálně výstavu obrazů Vladimíra Kokolii). Ze vzájemné synergie těchto aktivit vzniká prostor, který má smysl provozovat. Alespoň zatím.

3. Knihobot do velké míry obchoduje s jinými knihami, než které zajímají nás: knihy vydané po roce 1990, na které primárně cílí, u nás tvoří jen zhruba třetinu nabídky. Proto Knihobot nevnímáme jako konkurenci – a to žijeme doslova vedle sebe, naše provozovny dělí jen pár ulic. Samozřejmě sleduji také Trh knih. Fascinuje mě, že knihy, které jsme vydali před několika lety a dosud je máme v nabídce, se na těchto platformách nabízejí za několikanásobky původní ceny. Nechápu, proč si lidé nejprve neověří dostupnost hledané knihy u nakladatele, než ji koupí za předraženou cenu.

4. Čím dál častěji přicházejí lidé, jež zajímá především ta část nabídky, kterou nemáme vystavenou online. Hledači, kteří mají čas a chuť zanořit se do regálů s knihami, jsou duší antikvariátu. Kdyby chodili jen vyzvedávači, ztratila by prodejna smysl.

5. Vzhledem k našemu zaměření k nám často chodí lidé, které zajímá literatura z oblasti hermetismu. Jsou mezi nimi i sběratelé, ale je čím dál obtížnější mít jim co nabídnout. Předválečných knih na toto téma je v oběhu málo a jejich prodej se přesunul na různé aukční portály. Každopádně vámi zmínění pohledáři jsou nejen výraznou, ale i dost specifickou sběratelskou skupinou.

6. Výkupy v prodejně většinou nebývají co do obsahu překvapivé, výkupy v terénu jsou v tomto ohledu zajímavější. Nejvíc mě těší práce s knihovními celky po zajímavých osobnostech. Baví mě vidět, co měl dotyčný v knihovně, k jaké literatuře měl vztah, jak měl knihy uspořádané, zda a čím si je zakládal, jestli si do nich psal... Knihovna jako osobitý celek, který svědčí o svém majiteli. A pak se tahle celoživotní mandala rozmetá a jednotlivé svazky se dostávají znovu do oběhu.

7. Těch bylo za ta léta mnoho. Některé výkupy si člověk pamatuje kvůli okolnostem, za jakých probíhaly, jiné díky knihám, které vykoupil. Nezapomenu na svůj první samostatný výkup, který proběhl zcela podle cechovních pravidel – utratila jsem zbytečně moc peněz za prakticky neprodejné knihy.

8. Usilovně se snažím nepodléhat pokušení a netahat domů další knihy. Když neodolám a nějaký poklad si donesu, omlouvám to tím, že je to jen dočasné, jen si knihu přečtu, potěším se s ní, pokochám a zase ji vrátím do prodeje. Jenže jak známo, jednotkou dočasnosti bývá jeden furt...

Magdalena Dziewiecka

Antikvariát Fryč, Liberec

1. Ano, zájem o knihy se dlouhodobě snižuje a provoz se přesouvá na e-shopy. Se vstupem molochů jako Knihobot a Avion je navíc pro malé antikvariáty rok od roku těžší se udržet.

2. Z čistě obchodního hlediska jsou kamenné antikvariáty nevýhodné, čtenáři ale rádi hledají v políčkách zapomenuté poklady, případně chtějí odborné poradit nebo o knihách prohodit pár slov, což internetové prodejny

nenabízejí. Ač se dnes může jednat o jakési přežitky z doby předinternetové, část čtenářské komunity si na kamenné prodejny potrpí.

3. Weby Knihobot, Trh knih apod. našly díru na trhu a efektivně ji zaplnily. Díky nim mají zákazníci jednoduchý a pohodlný přístup ke knihám. Na druhou stranu nám není sympatické, že se z prodejen vytrácí kouzlo, které známe z dětství, a přicházíme tak o místa jako

ΤΑΙΡΑΝΚΙΤΙΑ
Καρελ Κοπρεβερ

4. Ano, stále ještě se najde pár lidí, které to k nám táhne a rádi si knihy jen tak prohlízejí.

5. Většinu zákazníků tvoří běžní čtenáři. Sběratelé dnes většinou hledají na internetu, ale stále se k nám chodí podívat kromě pohledů i na zajímavá vydání dobrodružných knih, staré tisky, periodika, obrazy nebo plakáty.

6. Nejčastěji se zabýváme pozůstalostmi, které se hemží socialistickou četbou a jinými tituly, jež nevzbuzují nadšení ani u nás, ani u čtenářů. Občas si k nám však najde cestu knihovna po odbornících nebo jiný zajímavý výkup – to se poté hádáme, kdo knihy zpracuje.

7. Jednou se k nám dostal výkup se starou bibliofilii obsahující mimo jiné i rukopis Josefa Váchala, jindy se nám poštěstilo narazit na první číslo Čtyřlístku. Naším nejbizarnějším výkupem je určitě pravidelná cesta na starou faru, kde mnohdy najdeme knihy naskládané až po strop.

8. Vždy záleží na jednotlivci. Někdo se kochá každou knihou a nejradši by si je vzal všechny domů, přestože se – podoben Haňtovi – dávno v knihách topí, jiný si udržuje střízlivý odstup. Většina z nás je někde uprostřed, občas si něco člověk půjčí domů, zaraduje se nad oblíbenou knihou apod. Odporovali jsme, že sběratelské sklony převládají spíš u mužů.

Přemysl Houžvička

Antikvariát Léona Cliftona, Praha

1. Antikvariáty se velmi proměnily, důvodem je přesun drtivé části prodejů na internet. Nicméně zatím se daří, abych měl v obchodě jinou nabídku než v e-shopu.

2. Kamenný obchod jsem po patnácti letech provozu e-shopu převzal teprve před necelými dvěma lety od antikváře, který ho už nedokázal ekonomicky udržet. Lze říct, že kolega jeho provoz několik let dotoval statisícovými částkami ročně. A to zejména kvůli kombinaci drahé zaměstnanecké práce a dramaticky klesajících tržeb.

 Z mé odpovědi je patrné, že jakýsi smysl v tom vidím. Vedle nezbytného sociálního kontaktu s lidmi je zde i čistě pragmatický důvod. Na rozdíl od internetových obchodů lidé přicházejí do prodejen s nabídkou knih k výkupu. Mailem vám toho dnes příliš nenabídnou, případně to nabídnou všem. To je aspoň pro mě zásadní důvod, proč mám a proč se snažím udržet kamennou prodejnu.

 Nicméně trend ústupu od klasických antikvariátů je dlouholetý. Na přelomu milénia existovalo například v Praze přes osmdesát kamenných obchodů se starými knihami. Uplynulo pár let a zbyla jich slabá čtvrtina. Ústup směrem k internetovým prodejům je očividný.

3. Už před mnoha lety přítel antikvář Jan Hýsek predikoval, že až někteří obchodníci zjistí, že si lze kousek za Prahou najmout halu a prodávat v ní knihy za pět, deset korun, udělají to a bude konec s antikvařinou. A vida, šlo to docela rychle.

 Je to jistě dobrý nápad a oceňuji entuziasmus zakladatelů. S klasickými antikvariáty

nemají společného prakticky nic, přesto jsou konkurence. Podobně jako portály, kde si lidé knihy prodávají sami. Špatné by ovšem bylo, kdyby některé konkrétní služby tohoto druhu fungovaly na principu Ponziho schématu, kdy musíte nabírat stále nové a nové klienty, abyste mohli vyplatit ty stávající. To by byl malér.

4. Klientelu tvoří hlavně lidé z ulice, pro internetové objednávky přijde denně pár zákazníků. Mám i pár chronických „obrážců“ kamenných antikvariátů.

5. Dnes už spíš čtenáři. Sběratelé jsou ohrožený druh, ubývají a nových je minimum. Ostatně – ve čtyřiapadesáti letech jsem nejmladší sběratel staré sci-fi u nás, i to něco naznačuje. Několik lidí přichází nakupovat vinyly, ty tvoří nezanedbatelnou část tržeb. Ale mám třeba i stálého zákazníka, který chodí výhradně pro básnické sbírky Jaroslava Seiferta, knihy Karla Maye z nakladatelství Olympia, Babičku Boženy Němcové a časopisy Čtyřlístek.

6. Jsou, ale je jich zatraceně málo. Tak dva, tři ročně, ale k normálnímu provozu bych potřeboval minimálně jeden měsíčně.

7. Nejbizarnější byl asi výkup u jistého duchodce ve Slaném, který měl na půdě několik stovek prvorepublikových sešitových edic. Ale než jsme se na tu půdu dostali, musel přistavit žebřík, odklonit okap a udělat ještě asi deset dalších věcí. Celé to trvalo několik hodin, ale výsledek stál za námahu.

 Nejzajímavější byl nejspíš výkup sto dvaceti prvorepublikových pornografických tisků (včetně přednostního sešitového vydání prvního ročníku Erotické revue s ručně kolorovanými ilustracemi Toyen), které mi nabídli vzdálení příbuzní původního majitele. Ten se jmenoval Šourek, pěkné nomen omen.

8. Asi jak který, osobně mám pár kousků na horší časy.

Jiří Mayer

Antikvariát Mayer, Havířov

1. Jistě, změnilo. Změna přišla s koronavirem, skokovým nárůstem cen energií, válkou na Ukrajině a inflací. Lidé změnili návyky a začali šetřit, méně kupují knihy, takže tržby klesají, zatímco náklady rostou. Je to boj o přežití. Často používám internetový vyhledávač muj-antikvariát.cz, který zobrazuje nabídku cca 180 antikvariátů. Na jeho stránkách je vidět, kolik přesně zájemců si v daný okamžik nabídky prochází. Před koronavirem to bývalo přes čtyřicet, teď polovina.

2. Spousta lidí chce knihu vidět, prolistovat si ji. Určitá část zákazníků si knihu nikdy přes internet neobjednala. Navíc je to důležité pro výkup knih.

3. Trh knih mi nevadí, Knihobot mi naopak vadí velmi. Likviduje ceny. Relativně novou knihu, která je ještě k dostání v knihkupectvích a která stojí řekněme 400 korun a dá se v antikvariátu prodat za 150 korun, nabízí za 15 až 20 korun, nebo naopak za 500. Naprostá šílenost.

4. Jen tak se kouknout.

5. Spíše čtenáři. K výraznějším sběratelům patří čtyřlístkáři, dále ti, kteří chtějí mít kompletního Foglara, Verna, Kinga. Nebo knihy edice KOD (Knihy odvahy a dobrodružství).

6. Samozřejmě, ale ty tvoří menšinu. Vždycky raději vykoupím Sudka než nějakou detektivku.

7. Nejzajímavější byl v poslední době výkup knih u jednoho profesionálního tenisty žijícího v zahraničí. Prodával tady dům, ve kterém předtím bydlel, a všechny knihy si odvézt nemohl. Profesionální sportovce člověk většinou za velké vzdělance a čtenáře nepovažuje, ale ten pán měl vkus. Krásná literatura, místopis, příroda, historie... Vybral jsem si.

8. Knihy neshromažďuji. Doma mám jen takové, ke kterým se občas vracím. Jedná se

Anketa o proměnách antikvariátů

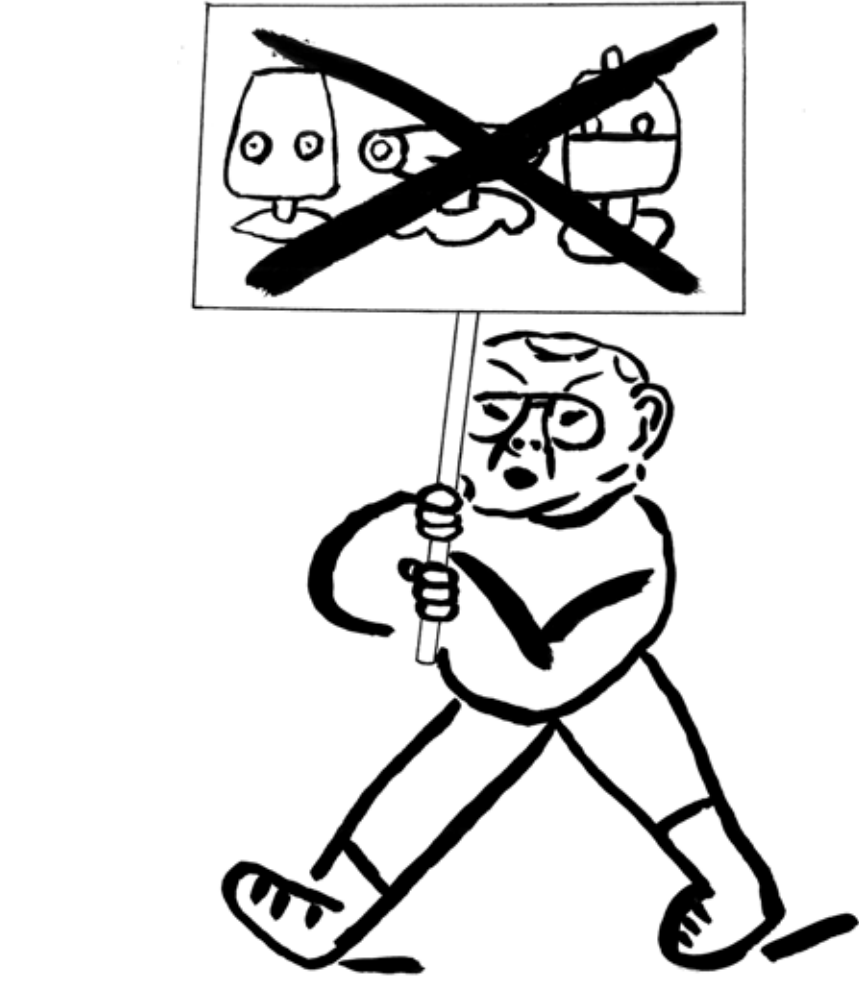
o naučnou literaturu, obrazovky (malířství, architektura), knihy o přírodě.

Jakub Cortés
Antikvariát 11, Praha

1. Změna spočívá v nezájmu o knihy. Množství kompenzuje kvalitu. Abyste se uživil, dostali se na stejné peníze jako dříve, musíte knih prodát několikanásobně více. Nezbyvá čas na charitu, „pro bono“ projekty či cokoliv jiného. Člověk bojuje o holé přežití. Tedy pokud má rád knihy a nechce dělat nic jiného, učít se nové věci. Trh je samozřejmě zcela jasně determinován přesunem do onlajnu.
2. Smysl to má pro toho, kdo má už vyděláno, knihy miluje a nechce se mu do důchodu nebo „do háku“. Je to totiž jedno z nejsvobodnějších povolání. Před listopadem bylo oblíbeno disidenty a ztroskotanci všeho druhu. Podobně jako dnes...
3. Oni knihám vůbec nerozumějí. Naučili se IT a slušně ovládají marketing. Navíc potáhli dva investiční fondy o celkem 140 milionů. V podstatě se jedná o takové letadlo, Ponziho schéma. Deformují trh, větší lidem bulíky na nos. Je to jen dočasná věc, epizoda.
4. Na takové nezbyvá čas, chtějí si spíše povídat a udělají vám minimální tržbu, to nechcete.
5. Všichni jsou v podstatě sběratelé. Bez knihy můžete být, ale chcete ji mít – to je materiální hledisko. „Socka“ nebo student, kteří si knihu nemůžou dovolit, si ji někde půjčí nebo stáhnou v libovolném formátu.
6. Každý desátý výkup. Terminologií Ivánka Horníka z Viktorky Žižkov se v případě našeho krásného povolání jedná spíše o tzv. nošení vody.
7. Toho je moc. To je na knihu nebo spíš na několik knih.
8. Antikvář, který si knihy nechává, je „kozel zahradníkem“. Doba je tak bídná, že nejracionalnější je vše hned otočit, aby bylo na nájem a na lidi. Prostě žádná romantika.

Dita Lonská a Pavlína Kolínová
Antikvariát Poděbrady, Poděbrady

1. Ano, dříve bylo víc kamenných prodejen, v posledních letech jich alespoň v našem okolí v Polabí ubylo. Antikvární trh určitě proměnil silící trend nakupování online na internetu, bez e-shopu si podnikání lze jen těžko představit. Zavedený e-shop jsme měli už v době před covidovou pandemií a už tehdy většina objednávek probíhala online. Během covidu se knihy stále prodávaly dobře (tehdy jsme zavedli také služby Dovozy domů), ale v posledních dvou letech si všímáme postupného poklesu v počtu objednávek a musíme více přemýšlet nad obratem knih a skladovými zásobami.
2. Řada zákazníků má zájem prohlédnout si knihy osobně, a navíc jsme v lázeňském městě, kde se průběžně mění hosté a potenciální zákazníci. Zároveň chápeme kamenný obchod jako určitou záruku kvality, v podstatě důvěryhodné místo, kde si lidé mohou knihy osobně prohlédnout. Máme stále místní zákazníky, kteří využívají možnosti osobního odběru knih, a ze zkušenosti víme, že se pro knihy osobně zastavují i lidé, kteří přes Poděbrady jen projíždějí a mají náš antikvariát prostě po cestě.
3. Knihobot vnímáme jako konkurenci, ale v podstatě mu nemůžeme konkurovat, protože nemáme takové technické vybavení ani zázemí jako oni. Roli hraje i rozdílný přístup k výkupu knih – my jako klasický antikvariát vyplácíme peníze za vykoupené zboží ihned, zatímco Knihobot přijímá knihy do komise. Co nás ovšem bezprostředně ovlivňuje, je objem knih, které Knihobot prodává,

Ilustrace Lucie Lučanská

- a především cenová politika, kterou nastoluje. Snižování cen knih z druhé ruky pak dopadá na celý antikvární trh a je obtížné se s ním neustále vyrovnávat. Na druhou stranu už od začátku působení Knihobotu oceňujeme přístup, s jakým antikvární obor proměnili nebo možná oživil. Vidíme pokrok v tom, jak lidé dnes vnímají prodej starších knih, díky Knihobotu antikvariáty rozhodně získaly větší pozornost.
- Platformám, na kterých obchodují s knihami jednotliví čtenáři (ať už je to Trh knih, nebo Databáze knih), se moc nevěnujeme, ale rádi na ně naše zákazníky upozorníme, pokud shánějí titul, který je v antikvariátech nedostupný.
4. Naš poděbradský antikvariát náhodní zákazníci navštěvují, a přičítáme to zejména tomu, že se nacházíme v lázeňském městě. Myslíme si, že lidé stále oceňují možnost osobně si knihu prohlédnout, prolistovat si ji, posoudit její stav, vazbu nebo výtvarné zpracování.
 5. Osobní návštěvu kamenné prodejny se snažíme také aktivně podpořit. V loňském roce jsme navázali spolupráci s Lázněmi Poděbrady a jako lokální partner poskytujeme v rámci věrnostního programu Klub Lázní Poděbrady všem lázeňským hostům slevu na nákup v kamenné prodejně.
 5. Řekli bychom, že spíše čtenáři, protože nejsme nijak specializovaní, snažíme se o poměrně širokou nabídku žánrů a odborné literatury z různých oblastí. Zdá se, že sběratelů ubylo, ale z online objednávek to lze jen těžko odhadnout. Spíše než drahé vzácnější tituly se prodávají konkrétní edice (Slunovrat, Knihy odvahy a dobrodružství), případně chodí nakupovat zákazníci zaměřeni na určitá témata (např. druhá světová válka, motorismus a doprava).
 6. Většina výkupů je spíše provozní, se zajímavějšími tituly se setkáváme u pozůstalostí nebo sbírek knih, které jsou zaměřené na nějaké konkrétní téma či žánr.
 8. Dlouhodobě sbíráme knihy zaměřené na historii Poděbradska a témata, která nás osobně zajímají. Současně z výkupů vybíráme

zajímavé dětské knihy, ze kterých si pak mohou vybrat vnoučata.

Robert Pelant a Jakub Pelant
Dva antikváři, Praha

1. Změnily se výrazně, zásadní je úbytek zákazníků, kteří si vyzvedávají zboží osobně. Obecně úbytek objednávek, velká většina bere i klasický antikvariát pouze jako výdejnu, tedy zdržuje se jen minimálně nezbytnou dobu na vybavení objednávky.
2. Smysl to zřejmě už nemá z hlediska obchodního, náhodní kolemjdoucí tržby zvyšují jen o malá procenta. Ale pokud se týká výkupů, tak to smysl ještě stále má. Ovšem nejdůležitější funkci osobního kontaktu se zákazníky nelze jinak nahradit.
3. Nejvýraznější konkurence, která vnáší korporátního ducha do tohoto podnikání. Bohužel bez znalosti knih samotných.
4. Přicházejí dost zřídka, někteří nám dokážou vylepšit den, zvláště ti, u kterých vidíte, že mají o knihy opravdový zájem a berou toto prohlížení jako dobrodružství. Velké množství náhodných lidí netuší, co se v antikvariátech vlastně nachází, a odchází po pár minutách či dokonce během minuty.
5. Spíše čtenáři, žádné velké sběratelské skupiny nejsou – jen občas, pokud máme nějakou neobvykle zaměřenou knihovnu, zjišťujeme specifický zájem.
6. Těchto výkupů je velmi málo, na těšení se z nich už není příliš čas.
7. Asi po překladatelce z francouzštiny, obrovská knihovna – tři a půl patra bez výťahu –, která působila spíše jako výběrové knihkupectví. A také po surrealistovi Pavlu Řezníčkovi či pozůstalost po překladateli Františku Fröhlichovi, v níž se nacházela i jeho korespondence s významnými představiteli naší a zahraniční kultury.
8. My sbírky nemáme, spíše jen nadstandardní knihovny. Práce by se domů asi nosit neměla, ale pokud na antikvářově knihovně nepoznáte, že je antikvář či milovník knih, je to špatně.

Stanislav Endr
Antikvariát u kostela, Teplice

1. Na antikvárním trhu jsem relativně krátce, patnáct let, tak nemohu hodnotit dřívější dobu. Obecně je ale tento trh v posledních pár letech velmi nevyzpytatelný ohledně cenotvorby. Skutečnost, že si čtenáři mohou své knihy prodávat sami přes různé portály (Aukro, Sbazar...), a hlavně razantní rozšíření platformy Trh knih a Knihobotu prakticky znemožnilo spoléhat se na nějakou relativně stabilní prodejní či výkupní cenu. Není nic neobvyklého, že při výkupu nabídnu zákazníkovi nějakou cenu a pak zjistím, že knihu jinde nabízejí k prodeji pod touto cenou (hlavně v Knihobotu, který ceny ve velké míře deformuje). Nelze tak očekávat, že zákazník nabízející knihy k výkupu obdrží adekvátní výkupní cenu k prodejní ceně, protože prodejní cena je velice nestabilní. Samozřejmě se to netýká všech knih.
2. Provozovat kamenný antikvariát je v dnešní době finančně náročné. Samotná prodejna se dnes spíše neuživí (alespoň v regionech mimo hlavní město), většina tržeb plyne přes e-shop. Nicméně osobní kontakt má své kouzlo. Je příjemné popovídat si o knihách, hudbě na gramodeskách a potěšit se radostí zákazníka, který koupil knihu, kterou třeba dlouho sháněl. Důležitou „funkcí“ kamenné prodejny je, že jste vidět na trhu, a přes prodejnu také realizujete podstatnou část výkupu knih. Nemít prodejnu, tak mnozí z těch, kteří chtějí udat své knihy, si vás nenajdou a část knih skončí třeba ve sběrně nebo v odpadu ve sběrném dvoře.
3. Antikvární trh je dnes velmi konkurenční, antikvariátů je hodně, navíc si každý může prodat knihy sám přes Trh knih, Aukro atd. a antikvariát k tomu nepotřebuje. S těmito weby se však dá koexistovat, protože jen málokdo chce prodat svou knihu za 5 Kč. Bohužel Knihobot svým obchodováním absolutně ovlivňuje celý antikvární a pravděpodobně i knižní trh, protože nabírá statisíce knih, které pak, pokud se neprodají, zlevňuje k cenám blížícím se nule. Od určité ceny pak zákazníkovi nevyplatí za prodanou knihu vůbec nic, což si standardní antikvář dovolit nemůže. Jako běžný antikvář knihy vykoupím a zákazníkovi za ně hned při výkupu zaplatím.
4. Pro online objednávky si zákazníci samozřejmě chodí, ale větší část se přijde jen tak podívat a vyberou si knihu až v prodejně. Někteří přijdou s tím, že shánějí nějaký konkrétní titul.
5. Jsou čtenáři i sběratelé. Těžko říct, která skupina je větší. Zhruba půl na půl. Jsou různí sběratelé – nejčastěji dobrodružných knih (Verne, May, Foglar), vojenské literatury, sci-fi.
6. Každý výkup, ve kterém jsou pěkné, méně dostupné knihy, potěší. Provozování antikvariátu je radost a svým způsobem koníček, ale také je to obchod jako každý jiný. Byznys, který by vás měl uživit. Proto se jistě zaraďujete, když vykoupíte něco, co pak rychle a dobře prodáte. Jsou samozřejmě i knihy, které máte v otázce asi myšleny jako provozní. Moc na nich sice nevyděláte nebo bude dlouho trvat, než se prodají, ale protože je máte jako položku v e-shopu a jsou zrovna prodané, tak je potřebujete obnovit, aby se držela široká nabídka a obstál jste v konkurenci.
7. Nejzajímavější byly asi výkupy, kdy jsem z bytů odvázel vyšší tisíce knih. Byly to pěkné sbírky. Ale byla to samozřejmě těžká práce, tuny knih, a to se nedalo zvládnout za jeden den. Nejbizarnější? Spíš smutný výkup než bizarní. Odvázel jsem knihy z pozůstalosti a zjistil jsem, že velká část byla nakoupena u nás v antikvariátu. Zvláštní pocit. Byl to náš zákazník a knihy se vrátily tam, kde si je kupoval.
8. Ano, i já mám svou sbírku. Jedná se o dobrodružné knihy, tzv. kodovky, a také sci-fi. Ale už ji nijak nerozšiřuji. Doma mám hodně knih,

ale další nepřibývají, spíš už některé vracím do antikvariátu. Stačí, že mám knihy v práci. Je třeba je prodat, a ne je schovávat doma.

Žaneta Valentová

Antikvariát Spálená 53, Praha

1. Prodej se z velké míry přesunul na online tržiště, lidé se stávají pohodlnějšími. Některé antikvariáty nabízejí pouze knihy online, k osobnímu odběru si tituly musíte nejdřív objednat. Proměnil se koncový zákazník, mladší generace čtou jiné knihy než prarodiče. Nesouvisí to pouze s cenou, ale také s dostupností momentálně oblíbeného žánru. 2. V lidech je pořád touha objevovat poklady a přehrabovat se ve věcech. Navíc návštěvníci knihkupectví/antikvariátu si rádi osahají knihu, přičichnou k ní... Prostor antikvariátu v mnoha lidech probouzí nostalgii. 3. Každá jiná forma prodeje knih je pro nás konkurence, ale s tím počítáme a žijeme vedle sebe. My máme své výhody, ostatní také. Knihobot ani Trh knih nás neohrožují. Na Trhu knih se setkáváme se zavádějícími cenami, které si vymyslí prodávající a čeká, zda si knihu za takovou částku někdo koupí. V tomto případě je pak těžší při výkupu vysvětlit, jaká je opravdu reálná cena. 4. Ano, lidé k nám chodí jen tak, prohlédnout si, co máme zajímavého, někteří nás objeví omylem. Nejsme čistě výdejna online objednávek, protože mnohem větší výběr máme v prodejně a ne vše se dává na e-shop. 5. Podle nás převažují čtenáři, ale pochopitelně záleží na tom, co dotýčný sbírá. Sběratelů exilové literatury či Julese Verna je již pomálu. Stálý trend je ve sbírání pohledů i LP desek, které také nabízíme. 6. Výkupy nás také těší, například když zákazník donese knihy z produkce posledních let, máme ale radost i v případě, když se nám do rukou dostane zajímavá bibliofilie. 8. Podobně jako naši zákazníci máme kladný vztah ke knihám a i my máme doma knihovny, které si doplňujeme. Neodoláme knihám, které toužíme mít doma.

Lenka a Filip Benešovi

Antikvariát Beneš, Plzeň

1. Ano. Poměrně rychle se mění trh a konkurence, stejně jako nákupní prostředí a nákupní chování lidí. Posledních pár let je velmi turbulentních i z hlediska geopolitické situace. Zdráhám se říct, co je hlavní příčinou. 2. Z několika důvodů. Tím prvním je možnost osobního kontaktu s lidmi, navazovat a udržovat s nimi obchodní vztahy. To je při online komunikaci mnohem náročnější, v některých případech vysloveně nemožné. V našem případě je to i historická kontinuita. Náš antikvariát sídlí na stejném místě více než třicet let a pro mnoho lidí z Plzně, ale i širokého okolí je zakotven v jejich mentálních mapách a při návštěvě města jdou tzv. najisto. Ať už k nám jdou knihy shánět, nebo je přinášejí nabídnout k výkupu. 3. Jsou pro nás výraznou konkurencí a bylo by krátkozraké se tvářit, že to tak není. Jejich způsob fungování má z našeho pohledu zásadní vliv zejména na trh s beletrií. Jak už jsme ale říkali, trh se vyvíjí a je potřeba se tomu přizpůsobovat. Z našeho pohledu vzniká díky těmto platformám prostor i pro neopodstatněné navyšování cen, které je jen krátkodobým výstřelkem. Naopak u spousty jiných titulů došlo k naprosté devalvaci jejich hodnoty. To je ale podle našeho názoru problém celého knižního trhu. 4. Vysloveně nazdařbůh chodí lidé výjimečně. Častěji přicházejí s více či méně konkrétním cílem, ať už je to titul, edice knih, nebo téma, které je zajímavé. Nezanedbatelné množství návštěvníků naší prodejny přichází také pro online objednávku. Ostatně my sami k online objednávání zákazníci vybízíme – jednak nehrozí, že jim titul někdo „vyfoukne“ před nosem, zároveň nám to dává šanci knihu připravit ve větším klidu, zejména pokud je uložena ve skladu mimo prodejnu. 5. Obě tyto skupiny jsou vyrovnané. Sběratelé pohlednic jsou jen jednou ze skupin sběratelů. Kromě pohlednic mají naši zákazníci

spoustu dalších sběratelských zájmů. Sbírají se knihy dobrodružné – mayovky, verneovky, foglarovky, s ilustracemi Zdeňka Buriana... Známe sběratele publikací s válečnou tematikou, sběratele regionální literatury a regionálních autorů, sběratele starých tisků a tak dále. 6. Samozřejmě ano. Při výkupech nás lidé často nechávají nahlédnout do svých soukromých životů. Je dobré si to uvědomovat a ke každému takovému výkupu přistupovat s citem. Z těchto setkání získáte mnohem víc než „jen“ zboží pro antikvariát, ať už jsou to znalosti, lepší porozumění, nebo možnost seznámit se s inspirativními lidmi. 7. Bizarní zážitek z poslední doby byl výkup na dvorku, kde na nás doráželo několik psů, a majitelé nám přinášeli knížky v odpadkových pytlích. Poklad jsme neobjevili, nic jsme nevykoupili a majitelé prohlásili, že alespoň mají čím topit. 8. Můj antikvární guru mi vždy radil, ať nikdy nic nesbírám. Pravda je taková, že můj děda měl své sbírky, táta má své sbírky a já je mám také. Díky vášni pro sbírání se dokážu lépe vcítit do našich zákazníků-sběratelů a jejich potřeb.

Josef Jindrák

Polí5, Praha

1. Všechno se pořád mění, i antikvariáty. Na dvou letech se asi velký rozdíl nepozná, ale od covidu už je posun zatelný. Někdo musel zavřít fyzický kram nebo se přesunul do virtuálního prostředí internetu, a naopak internetových možností snadno využili noví hráči. Do světa zaprášených knih konečně pronikl pořádný marketing a začal měnit zvyklosti a nazírání na staré knihy tak, jako bychom tu nikdy neměli žádný antikvární trh, a proto je potřeba zachránit všechny ty nebohé osiřelé tituly.

I když občas navštěvuji i jiné antikvariáty, většinou dřepím hlavně v tom svém, takže nazírat s odstupem příčiny změn celého segmentu je z mé bubliny nemožné. Vnímám, že se mění generační zájmy, zákaznictvo stárne a přichází nové s jinými zvyklostmi. To se dá ale odhadnout v jakémkoliv odvětví. Hodně lidí si navykló během covidu nakupovat přes internet, takže starým zákazníkům se otevřely jiné světy, ale zároveň i cizím zákazníkům ten náš. Po covidu se ale vše vrátilo zase na staré hodnoty. Avšak nezměnilo se to hlavní – stále k nám chodí podobné množství lidí, které zajímá literatura a hudba. Asi se prodává méně kusů, ale za vyšší ceny. Takže netrpíme, ale rosteme velmi, velmi mírně.

2. Protože mě to baví. Mám rád, když se lidi potkávají, když ukazují kamarádovi knihu, „která jim změnila život“, tiše s nimi sdílím radost z nalezeného „pokladu“, a pokud chtějí komunikovat, můžeme se dát do řeči. Zákazník se často na něco zeptá, ale většinou jsem obohacen spíš já – ne tím, že něco prodám, ale co mi on sdělí zajímavého. Ekonomický smysl v tom moc není.

3. Obě platformy vyplnily prázdné místo na trhu. Často se stává, že některý typ zákazníka je schopen (nebo ochoten) preferovat jen jednu možnost. Prostě nehledá knihu v normálním antikvariátu a zadá si poptávku na Trhu knih, nebo potřebuje něco efektivně a racionálně prodat a líbí se mu technokrati-smus Knihobota, protože se nechce dohadovat s „vychytralým“ antikvářem. Samozřejmě je to velká konkurence, ale jejich výhody mají i nevýhody. Odsaje to hlavně zákazníka, který by k nám stejně nepřišel, a běžní zákazníci nakupují tam i u nás. Ale některým je Knihobot protivný, vadí jim jejich „byznys plán“, a než by nechali vydělat investorovi, raději nakoupí u živnostníka, ocení, že si knihu mohou fyzicky prohlédnout, vybrat až na místě. Ovšem antikvariáty jsou specifické v tom, že na rozdíl od knihkupectví od koncového zákazníka i nakupují. A Knihobot je už tak velký, že se k nám čím dál více dostávají zákazníci zklamaní jeho metodami. Původně sice měli vidinu, že za knihy, kde já bych dal pár stovek, oni utrží možná i nižší tisíce. Jenže knihy jim neprodali v časovém limitu, a nakonec byli rádi, že si je nemusí odvézt zpět, a nechali je tam zcela zadarmo „ekologicky zlikvidovat“. A tihle zákazníci, když teď mají na krku pozůstalost po druhém strýčkovi, raději jedou rovnou do normálního antikvariátu.

V praxi to ale pro normálního obchodníka není zase tak odcizené soužití. Na Trhu knih máme svůj profil, dávám tam hlavně sháněné tituly, které se dají prodat za vyšší ceny. Knihobot mi sice není moc milý, ale těmi svými legračními algoritmy nám vlastně pomohl – vyšponoval totiž ceny. Takže často pár blbostí, které jsme dříve ani nevykupovali a oni je prodávají za vysokou cenu, teď stačí vystavit za cenu mírně nižší a vydělám. Nebo u nich naopak nakupuju knihy, které nedokážou rychle prodat, a tak je zlevňují a zlevňují, až jsou za pár korun, ale jde o titul, který prodám každý rok sice jen jeden, ovšem třeba za stovku.

4. U nás to funguje stále klasicky. Zákazníci chodí cíleně i jen tak, ovšem není jich moc, často jen jednotky za den. Ale my jsme nezažili zlatý devadesátý, takže lepší časy neznáme, takto je to celou dobu našeho „podnikání“. Objednávky z e-shopu jsou významné, ale ani to by nás neuživilo (i když na počet titulů máme stejný sklad jako většina středních antikvariátů), naštěstí ještě máme ve velkém prostoru standardní knihkupectví, a hlavně recordstore s LP a CD.

5. Předpokládám, že převažují čtenáři. Ale ono se to často překlopí i do toho sbírání. Nejdřív čtete Demla, pak ho chcete mít i v prvním vydání, pak i s podpisem...

Sběratelské záběry se mění – vlna sbírání mayovek a Verna už je pryč, i ty pohledy jsou na ústupu, ale zajímaví jsou i minoritní sběratelé – někdo sbírá jen staré dokumenty, filmové plakáty, jiný účtenky z restaurací, někdo knižní edici OKO, je toho hodně a často někdo takový přijde jen párkrát za rok. Lec-cos máme, sběratelé (a příznějme, že i snobové) jsou nesmírně důležití, drží tento obor nad vodou, nelze si jich než vážít, většinou tomu rozumějí více než my. Ale moc se na to nespecializujeme, přece jen je mi bližší ten čtenářsko-posluchačský přístup, kdy zákazník naopak ocení sníženou cenu za chybějící obálku knihy nebo ošoupaný obal LP.

6. Samozřejmě! Jednou za čas se něco zajímavého objeví, třeba likvidace malostranské knihovny, kdy dopředu není jasné, co tam vlastně bude, a už jen pohybovat se v těch budovách je dobrodružství. Ale i z toho běžného provozního výkupu se občas něco zaleskne, když bezdomovec donese mezi hromadou blbostí i nějakou vzácnost a je překvapen, že dostane stovku za něco, s čím ho už odjinud třikrát vyhodili.

7. Největší bizár byl asi jeden z mých prvních výkupů – jel jsem vyklízet byt do letenského Molocháče, prý knihovna velkého sběratele. Ale na místě byly jen stohy edic Gottwalda, Stalina,

Lenina, dějiny KSČ, KSSS a další publikace, které si nikdo nekupoval a dostávali je zdarma jen aparátčící. Nechtěl jsem z toho nic ani zadarmo, ale chudý majitel byl tak upřímně rozčilen, že jsem mu z lítosti (nebo ze strachu, že začne ještě více vyvádět) nabídl pár stovek. Pak jsem to hodinu vynášel z druhého patra bez výtahu a zaplatil dalších pár stovek dopravci. To byl asi nejdražší výkup v historii. Nebo velezajíma-vá likvidace knihovny překladatele Augustina Paláta – nejdříve obrovské nadšení, je to jen padesát metrů od krámu, prý mi to dá zadarmo –, ale na místě se ukázalo, že už tam pozval pár studentů a přátel, aby si vzali, co by se jim líbilo, odborné věci věnoval nějaké univerzitní knihovně, a zbytek ať si odnesu. Neměl jsem to srdce mu říct, že to asi nemá smysl, a začal nakládat krabice. Když jsem byl konečně hotov (samé očené detektivky, desítky jazykových učebnic, ale 70 let starých, snad stovky běžných turistických map atd.) a vyčerpaný jsem to odtahal pěšky až do krámu, řekl mi, že další knihovny jsou i v ostatních pokojích. Ale za to vyprávění, třeba jak spolupracoval s Hrubí-nem, to stálo, dodnes lituju, že jsem si to hned nezapsal. A když jsem nakládal poslední krabici nějakých výstřižků v domnění, že to půjde hned do sběru, Palát v ní zalovil a upozornil na „takový historický zápis, co někde dostal“ – šlo o renesanční italský majetkový zápis na pergamentu, ten mám dodnes schovaný.

Slovy klasika: takových příhod mám na tisíce. 8. Sbírku (ve smyslu ucelené kolekce, kterou se snažím kompletovat) nemám, této obsese jsem ušetřen. Spíše naopak. Když jsem prodejnu otevíral, manželka byla na mateřské, takže doma a bez prostředků. Proto jsem vše cenné natahal z domova do krámu, abych měl nějakou zajímavou nabídku. Ve chvíli, kdy se sbírky člověk jednou takto zbaví, tak zjistí, že se dá žít i bez toho, takže jsem se to pak už nikdy nesnažil dát zase dohromady. Ale mám staré věci rád, ostatně jich mám plný kram (než je prodám, jsou moje a mohu se jimi těšit). A taky se časem doma zase nashromáždilo něco jiného – dorazí první vydání Jiřího Koláře, předtím jsem to nikdy neměl v ruce, prodat se to dá maximálně za pár stovek, no tak si to raději nechám, nebo svázaný časopis Slovan Havlíč-ka Borovského – to nemá smysl prodávat, moc se na tom nevydělá, budu čekat tři roky na kupce za lepší cenu? Doma mě to potěší víc, když si tím občas zalistuju. Ale netřeba se obávat, i když jsem nevyjmenoval všechno, nejsem zavalen, doma mě hlídají, jen co něco přinesu, hned stejné množství vyhodí.

Anketu připravili **Michal Jareš** a **Karel Kouba**.

Ilustrace Lucie Lučanská

Malý český Amazon

Úspěch Knihobotu stojí i na levné práci na semiperiferii

Tržby českého e-shopu Knihobot podle jeho zakladatele v roce 2025 překročí miliardu korun. Za pokračující expanzí známého start-upu stojí nejen úspěšný marketing, ale také levná práce „brigádníků“ a kontrolní systém, jenž sází na rychlost a snaží se zamezit jakémukoliv plýtvání.

HANA BLAŽKOVÁ

O Knihobotu se v posledních letech mluví jako o největším českém antikvariátu, funguje však na zcela jiných principech. Přesnější by bylo označení „re-commerce start-up“. Skutečně se totiž jedná o byznys, který ke svému růstu využívá nejen velké díry na trhu, ale také levné práce na semiperiferii. Obchod s použitými knížkami má rovněž velmi dobrý marketing, pracující s prvky udržitelnosti a green-washingu. Odpovídá tomu i jeho hlavní heslo: „Dáváme knihám druhý život“, doplněné o slogan: „Pomůžete přírodě i své peněžence“. Že tato marketingová strategie funguje, potvrzují například slova šéfredaktora časopisu Host Jana Němce: „Český knižní trh potřebuje někoho, kdo na rozdíl od většiny současných velkých hráčů na trhu dbá na společenskou odpovědnost, environmentální kontext podnikání či na to, aby působil konstruktivně v celém oboru.“ (Host č. 9/2021) Zřejmě díky této marketingové taktice se s Knihobotem nezdráhá spolupracovat ani liberálně-levicový server Page Not Found.

Baťa, ale start-up

Zakladatelský mýtus společnosti vypráví o zlínském knihomolovi Dominiku Gazdošovi, který nedokončil středoškolské vzdělání, protože mnohdy raději četl, než by šel do školy. Proto mu podle jeho slov nezbylo než se zaměstnat sám a založil si antikvariát. Tuto zkušenost potom v roce 2019 se svým bratrem Davidem a několika kamarády přetavil do e-shopu s použitými knihami. Z tříapůlmilionových tržeb v roce 2020 bylo v roce 2021 již 76 milionů, na čemž nic nemohl změnit ani nefalšovaný údiv Emmy Smetany, když se téhož roku v lednovém rozhovoru DVTV pozastavila nad tím, že je možné prodat použité knihy za neuvěřitelných 50 milionů.

Meziroční nárůst už jen zrychloval. Podle agentury Deloitte se v roce 2023 jednalo o desátý nejrychleji rostoucí start-up ve střední Evropě a čtvrtý v Česku. V roce 2023 jeho tržby vystoupaly na 560 milionů korun a Dominik Gazdoš, nyní CEO společnosti, se v podcastu Jiřího Rosteckého nechal slyšet, že by se zlobil, kdyby v roce 2025 tržby nepřekročily miliardu. Podle serveru Seznam Zprávy jde o třetí největší obchod s použitými knihami na světě vzhledem k objemu obchodovaných knih. Knihobot již nyní operuje na čtyřech evropských trzích (Česko, Slovensko, Německo a Rakousko), jeho eurové tržby jsou vyšší než korunové a chystá se na expanzi do Itálie, Francie, Belgie, Nizozemska a Španělska. V rozhovoru pro časopis Forbes z dubna 2025 Gazdoš na otázku, kam budou expandovat dál, odpovídá: „Amerika je pro nás trochu předčasná a Číně se snažíme vyhnout. Jednodušší je nejdříve doplnit evropské země, které jsou v Unii. Příští rok chceme ovládnout Evropu.“

Datová analytika a tzv. pricing

Přestože hlavním obchodním artiklem společnosti jsou použité knihy, tím skutečným produktem, který vyvíjí (podobně jako Rohlík), je e-shop. Trh s použitými knihami je poměrně specifický tím, že každá kniha je unikátní, ale zároveň je nutné její údaj propojit s konkrétním dílem (často napříč jazyky) a vydáním a dobře určit její cenu. V začátcích Knihobotu cenu určovali pracovníci ve skladu pomocí údajů z jiných e-shopů nebo například z rozcestníku muj-antikvariat.cz. Dnes už má Knihobot svou vlastní velkou databázi založenou na mnoha knihách, které jeho zaměstnancům prošly rukama, přesto v poskytnutých rozhovorech najdeme i zmínky o využívání dat z veřejných zdrojů. Například Markéta Patáková v podcastu Data Talk z listopadu 2024 hovoří o potížích, jaké má Knihobot se zpracováním dat, která sbírá z veřejných knihoven.

Ilustrace Jiří Franta

Postupem času se cenění knih automatizovalo, dnes již stačí fotka knihy (včetně identifikačních údajů) a v 95 procentech případů je prý cena přidělena automaticky. Gazdoš se v některých rozhvorech zaklíná tím, že žádný antikvář není schopen určit cenu správně, jelikož není v lidských silách vše usledovat, a proto je lepší ji stanovit takto. Jeho kolegové zabývající se technologickou stránkou věci ale v podcastu Striptease přiznávají, že s tím mají problémy. Cena je totiž určována také dynamicky podle toho, kolik stejných knih mají na skladě nebo jak rychle se daný titul prodává. Proto se například může stát, že knihu automat nacení výš, než kolik stojí nová v běžném knihkupectví, nebo ji naopak úplně podcení. Díky silné pozici Knihobotu na trhu tak ceny, za něž si zákazníci knihy kupují, mohou odrážet spíše jejich množství na skladě Knihobotu než jejich reálnou hodnotu. To by mohlo vysvětlit nelogičnosti v cenotvorbě, na něž upozorňují také antikváři [viz anketa v tomto čísle na s. 6–8].

Levně, ale rychle

Přestože jde o velký datový projekt, jeho činnost je závislá také na práci zhruba tisícovky zaměstnanců, o nichž vedení Knihobotu soustavně mluví jako o brigádnících. Jejich pracovní poměr je tedy v dřtivě většině založen na dohodách o provedení práce nebo o pracovní činnosti, nové zaměstnance na jiné úvazky nenabírají. Počítá se zřejmě s tím, že o práci budou mít zájem zejména studenti, za něž zdravotní pojištění odvádí stát, ti ostatní si ho musejí platit sami. Firma tak svým zaměstnancům nenabízí víc než velmi překerní postavení. „Když jsem v Knihobotu začala v roce 2021 pracovat, můj nástupní plat byl 140 korun za hodinu. Tehdy se jednalo o celkem slušnou částku za práci, která sice nebyla intelektuálně podnětná, ale člověk u ní využíval různé typy dovedností. Když jsem po dvou letech odcházela, můj plat byl stále stejný, zato práce byla čím dál mechaničtější a únavnější,“ říká mi asi pětadvacetiletá žena, které v tomto textu budu říkat Tereza. Pokud se na nabídky práce ve skladu podíváme dnes, zjistíme, že hodinová sazba na stejné pozici se stále nezměnila. Jde zřejmě také o jeden z důvodů proměny týmu: „Jenom za ty dva roky se brigádníci velmi omladili, na začátku to byli studenti vysokých škol, později stále častěji středoškoláci, lidi, kterým bylo třeba i šestnáct.“

Zakladatel Knihobotu Gazdoš se minimálně v počátcích fungování firmy chlubil tím, že pro organizaci práce využívá japonské metody Kai-zen, známé zejména v kontextu velkých firem typu Toyota. Jejím jádrem by měla být eliminace plýtvání čímkoli včetně energie zaměstnanců (někdo by to ale mohl označit za eliminaci chvilky na vydechnutí). Podle Terezy vedla k organizování skladu na principu sebezásobení, všude bylo možné najít kartičky (tzv. kanbany) například s informací, kde se nachází toaletní papír, kolik ho doplnit, když dojde, apod. V prvních letech fungování prý firma tímto způsobem šetřila na úklidové pracovní síle, předpokládalo se totiž, že vše zvládnou sami zaměstnanci.

Ti ve skladu pracují většinou ve čtyřhodinových směnách, přičemž je možné si jich zařadit i víc za sebou. Tereza ale říká, že po jedné směně byla tak vyčerpaná, že už stejně musela jít domů. A to přitom podle svých slov po skladu neběhala jako ostatní zaměstnanci. Rychlost je vyžadována: na konci roku 2024 mluví Knihobot o tom, že každý den zkatalogizuje 20 až 25 tisíc knih. Ty se proto již jen nafotí a přiřadí se jim tzv. letenka, podle níž je možné konkrétní výtisk ve skladu identifikovat. Většina práce je potom založena na tzv. pickování podobně jako ve velkých skladech typu Amazon nebo Rohlík (ostatně Knihobot s oběma těmito neblaze proslulými zaměstnavateli spolupracuje). Již před půldruhým rokem, kdy Tereza z Knihobotu odcházela, bývali zaměstnanci konfrontováni s mnoha žebříčky a statistikami, z nichž se dozvídali, jak rychle si vedou oni sami nebo jejich kolegové. V současnosti o tomto trendu Knihobot mluví i ve svých inzertech: „U každé činnosti sledujeme rychlosti a dbáme na jejich plnění. Abys požadovaných rychlostí dosáhl*a, jsou ti k dispozici trenéři, kteří tě všechno naučí a se vším ti rádi pomůžou.“

Levná práce, kterou Knihobot od svých zaměstnanců nakupuje, bude také jedním z důvodů, proč si i přes svou mezinárodní expanzi sklady udržuje stále v Praze. V Německu by takto levnou pracovní sílu společnost nenašla. Samozřejmě pak vyvstávají otázky, jestli je opravdu ekologické vozit knihy z Hamburku do Prahy a zpět, a také jak to bude vypadat v případě dalších evropských trhů. Stane se Knihobot největším transportérem použitých knih po Evropě? Společenskou odpověďnost by si tím asi nezvyšil.

Autorka je komparatistka.

Tristwch Y Fenywod & Apartemen

12. 5. 2025
Subzero, Praha

vstupenky na boomevents.org

Tonda, Slávka a jejich cesta z plátna na stránky

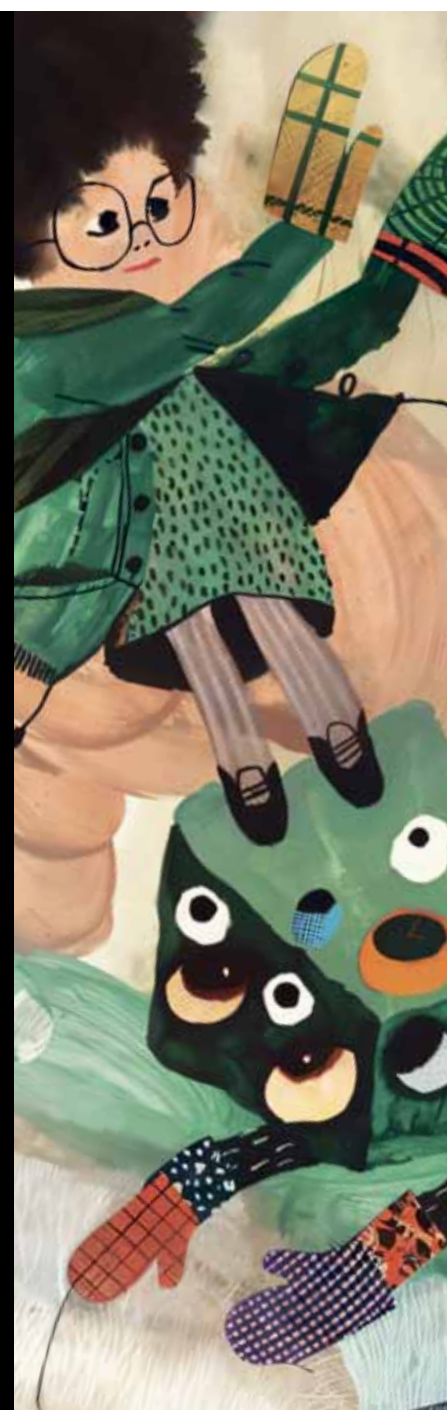

Svět knihy 2025
čtvrtek 15. 5. od 17 hodin, Sál Pavla Šruta

Režisér a ilustrátor Filip Pošivač
a spisovatelka a scenáristka Jana Šrámková
o tom, jak Tonda a Slávka našli
nový domov na stránkách knihy
– a co se při tom změnilo.

Kancelář
Kreativní Evropa

Do vlastních řad

Hollywood jako neukotvený chaos v seriálu Studio

Řeči o tom, že filmový průmysl umírá, se vedou takřka od počátku kinematografie. V dnešní době dochází především ke zpochybnění jasné představy o tom, co samotný film vlastně znamená. Seriál *Studio* sleduje zmatené snahy posledních mohykánů Hollywoodu o produkci umělecky hodnotných titulů.

MARTIN PLEŠTIL

Seriál *Studio* je důvtipnou komedií o stavu dnešního Hollywoodu. Foto Apple TV+

Videotéka Apple TV+ ve své původní filmové tvorbě vynakládá astronomické sumy na projekty zasloužilých režisérů. Ať už šlo o *Tragedy of Macbeth* (2022) Joela Coena, *Napoleona* (2023) Ridleyho Scotta, *Zabijáky rozkvetlého měsíce* (Killers of the Flower Moon, 2023) Martina Scorseseho nebo *Argylla: Tajného agenta* (Argylle, 2024) Matthewa Vaughna, většině z nich se v kinech komerčně nijak zvlášť nedařilo, po několika měsících pak zapadly v katalogu dotyčné platformy, která je nechvalně proslulá minimální snahou o propagaci. Přitom je smutnou skutečností, že tito tvůrci by bez streamovacích gigantů neměli šanci rozsáhlé a finančně náročné tituly natočit. Zábavní konglomeráty jdou dnes čím dál více po duševním vlastnictví a touží se zaštitit zvuchým jménem filmařských matadorů.

Rozevírající se nůžky mezi tradičním Hollywoodem a stále rostoucí mapou nových hráčů v zábavním průmyslu digitální sféry tvoří jádro desetidílné série *Studio*. Hned první epizoda detailně popisuje, jak se Martin Scorsese snaží natočit provokativní fresku o hromadné sebevraždě 900 členů kultu vedeného Jimem Jonesem v Johnstownu. Protagonista seriálu, ctižádostivý producent a dlouholetý zaměstnanec fiktivního studia Continental Matt, se slavného režiséra snaží přesvědčit, že to byl vlastně jeho nápad, aby smrtící roli ve snímku hrál nejmenovaný slazený nápoj. Nově uvolněnou pozici šéfa studia dostal právě díky tomu, že slizkému majiteli slíbil produkci filmu o této limonádě. Projekt pochopitelně nevyjde a Matt musí od té chvíle neustále kličkovat a slibovat protichůdné věci různorodým subjektům. A přitom se drží takřka donkichotské snahy produkovat opravdu autorská díla.

Nedosažitelný ideál

Matt v neurotickém a zemitém podání Setha Rogena, jenž se zároveň podílel na produkci, scénáři i režii, vzhlíží k období Nového Hollywoodu na přelomu šedesátých a sedmdesátých let, kdy mogulští šéfové studií opouštěli zavedené struktury a hledali nové cesty, jak zaujmout diváky. A zároveň mimo jiné soupeřili s popularitou televize. Výsledkem bylo angažování mladých režisérů, mizela dřívější prudérnost, a naopak přicházely neotřelé pohledy na vztahy, tehdejší generaci, násilí či sexualitu. Ale také se rodila nová éra vysokorozpočtových blockbusterů. Inspirace tehdejší dobou se promítá do estetiky a designu budovaného seriálového světa, obraz disponuje symptomatickým zrnem, Matt sbírá dobové automobily, takřka neustále slyšíme jazzovou hudbu.

Na pozici šéfa se Matt vyškřábal především skrze zdánlivě pohodové vystupování

a podlézání známým tvářím. Nová zadání jej však nutí k diskonformnímu jednání, poprvé musí stát před nepříjemnými rozhodnutími. Neochvějný obdiv k tvůrčím osobnostem se střetává s požadavky akcionářů. Oběma stranám nelze vyjít vstříc. Hrdina se tak chytá do stále spleťtějších sítí lží, dosavadní funkční cesta prodávání iluzí těm nahoře se bortí. Co dělat, když film etablovaného Rona Howarda nestojí za nic? Nebo se ztratí nákladný kotouč filmového pásu? Případně musíte oznámit Martinu Scorsese, že jeho film pošlete ke dnu? Být hodným cinefilem už nestačí. *Studio* vykresluje, jak se kompetence lidí v tomto odvětví odvozují od míry pragmatismu. Těžká, pro někoho likvidační rozhodnutí se musí neustále zaobalovat, ale na jejich povaze to nic nemění. Matt a jeho kolegové jsou v posledku ustrašení pokrytci. Seriál jejich přešlapy dovádí do extrémů, na druhou stranu k nim přistupuje s empatií.

Absence ostrosti

Studio osciluje mezi trefnou satirou a zdařilou situační komedií, publikum udržuje v permanentní tenzi a dusí je trapnými situacemi. Zatímco v druhém zmíněném exceluje, satirická rovina postrádá patřičnou ostrost. Jakkoli tvůrci přesně vystihují mnohé soudobé neduhy filmového průmyslu a stále menší prostor pro odvážné snímky, většina epizod končí ve smířlivém duchu. Chybí zde sžíravý přesah Altmanova *Hráče* (The Player, 1992), z nějž série čerpá nejvíce. Zároveň však nejde o pouhý příspěvek do kategorie milostných dopisů kinematografii. Na to je ve *Studios* přítomná dostatečná porce hořkosti a beznaděje. Filmový průmysl je tu líčen jako nezkrotný chaos, který ztrácí diváky a především nemá představu o tom, jaký by mohl být potenciální klíč k úspěšným titulům.

Propagační oddělení spoléhá na přihlouplá krátká videa pro sociální síť a na spolupráce s influencery, již nemají s prezentovanými díly vůbec nic společného. Jako by tvůrci naznačovali, že kinematografie se brzy stane dinosaurem, reliktem patřícím do muzea, a z její někdejší podoby zbudou jen ozvěny minulých časů. Počinání ústředních postav je posledním vzdorem nelítostné mašinérie. Nejsou však rozhodně žádnými spasiteli. Žijí v sebeklamu, marně se snaží tvořit něco hodnotného v odvětví, které vede samotné médium do záhuby. Zdánlivě pozitivní zakončení jednotlivých epizod tak vystihují mimo jiné právě snahu hrdinů o chlácholení vlastního ega, že pro výsledek udělali maximum.

Všichni, jimž na umělecké kvalitě filmu záleží, se tu blíží k zhroutení. Chaoticky pokřikují a hasí oheň benzínem. Neurotické „kokainové“

tempo umocňují dlouhé a mistrně inscenované záběry, prudké švenky a konstantní pohyb. Matt neustále pospíchá, nervózně pochoduje po místnosti, utíká před něčím, a přitom ví, že stejně nemá šanci uniknout. Jedna z epizod, v níž se režisérka snaží natočit závěr filmu na jeden dlouhý záběr, je celá realizovaná v jednom záběru. Obdobně sebereflexivních aspektů je *Studio* plné. Vyšetřování ztraceného kotouče je pojaté jako noirový thriller, včetně obligátního finálního monologu, souboj producenta a novopečené producentky zase působí jako nahánění kočky s myši a navrch jako variace na žánr screwball komedie a na hollywoodské snímky o souboji pohlaví.

Film jako pouhá zábava?

Jednotlivé díly mají strukturu epizody s uzavřeným koncem. Ve prospěch anekdotických situací je upuštěno od delších a psychologicky propracovanějších osobních linií napříč epizodami. I přes množství cinefilních narážek a humoru mířícího na zasvěcené diváky zůstává *Studio* široce přístupné. Gagy a rapidní dialogové výměny zapůsobí na každého, stejně jako Mattova fyzická nemotornost, ať už spadne ze schodů, nebo si zlomí prst, případně svým ze vzteku zahozeným burritem zapříčiní na place rozsáhlou nehodu. Nej působivější je seriál paradoxně v momentech, kdy Matt opouští známé prostředí. Epizoda, v níž je konfrontován s tím, nakolik je jeho profese relevantní v kontrastu se zdravotníky, patří k těm nejsilnějším a nejvtipnějším vůbec. Dokonale vystihuje, jakým způsobem se veřejnost vnímající filmy jako relax dívá na filmaře, a stejnou měrou také, jak vysoké mínění o sobě filmaři mají.

Studio je svěžím, avšak nikterak novátorským pohledem do vlastních struktur. Nikdy není zcela zřejmé, jaké stanovisko tvůrci vůči průmyslu a sobě samotným zaujímají, tato neukotvenost je však záměrná. Série permanentně rozpolcená mezi minulostí a současností působivě zakonzervovává soudobou, a přitom v lečtem nadčasovou situaci kinematografie. Nejlépe však funguje jako důvtipná komedie odvíjející se rapidním tempem, která potvrzuje talent často podceňovaného Setha Rogena, jenž by se tímto dílem konečně mohl vymanit ze škatulky tvůrce a protagonisty huličských filmů.

Autor je filmový publicista.

Studio. USA, 2025, 10 epizod. Režie Evan Goldberg, Seth Rogen, kamera Adam Newport-Berra, hudba Antonio Sancez, hrají Seth Rogen, Kathryn Hahn, Catherine O'Hara, Ike Barinholz, Bryan Cranston ad. Premiéra na Apple TV+ 26. 3. 2025.

Tragedia russica v kostce

Posmrtný příběh skupiny Agata Kristi

Ruská rocková formace Agata Kristi se rozpadla v roce 2010, její písně jsou však součástí koncertních repertoárů obou jejích vůdčích postav. Bratři Samojlovové se přitom rozešli nejen umělecky, ale i názorově: zatímco starší Vadim aktivně podporuje Putinův režim, Gleb se ocitl na černé listině.

VÍTĚZSLAV MIKEŠ

Gleb Samojlov. Foto Jevgenij Šejko

Je to už zatraceně dávno, co jsem napsal článek o ruské rockové skupině Agata Kristi (viz Agata Kristi píše Epilog v A2 č. 13/2009). Kapela tehdy byla v závěrečné fázi své existence; završila ji solidním albem *Epilog* (2010) a takřka dva roky trvajícím stejnojmenným rozlučkovým turné po Rusku i dalších zemích Evropy (včetně západní) a Asie. Pak se v souvislosti se členy rozpadlé kapely nedělo nic, co by vyložené stálo za řeč, pomineme-li občasné skandály. Mohlo tak zůstat u jednoho článku, kdyby ovšem nezačala válka. Uvědomil jsem si, že příběh Agaty Kristi a zejména její posmrtné existence je nejen vyprávěním o vzestupu a pádu legendární rockové skupiny, ale také odrazem tragédie dnešního Ruska.

Vadim a Gleb

Pro ty, jimž se nechce dohledávat zmíněný text: Agatu Kristi založil na sklonku osmdesátých let minulého století ve Sverdlovsku (dnešním Jekatěrinburgu) Vadim Samojlov a do její sestavy brzy přibral svého o šest let mladšího bratra Gleba. Sourozenská dvojice rozdílných, ale dobře se doplňujících osobností byla pak hybnou – frontman-skou a autorskou – silou skupiny po celou dobu jejího působení. První velký hit *Kak na vojně* (Jak na vojně) z alba *Pozornaja zvezda* (Hanebná hvězda, 1994) a následné album *Opium* (1995) vynesly Agatu na vrchol popularity a na stadiony. Následný rychlý pád, způsobený i pletkami s drogami, paradoxně spustil nejsilnější tvůrčí období skupiny, vyplněné úzkostnými výpověďmi Gleba Samojlova, téměř výlučného autora materiálu existenciální trilogie *Uragan* (Uragán, 1997), *Čuděsa* (Zázraky, 1998) – *Majn kajf?* (Moje extáze?, 2000). Na album *Triler; část pervaja* (Thriller, díl první, 2004)

očekávaná „dvojka“ nenavázala, místo toho přišel *Epilog*.

Když se kapela rozpadla, oba bratři vydali prohlášení, že plánují vlastní projekty a písně Agaty Kristi nechají historii. Gleb založil skupinu Gleb Samojloff & The Matrix (jejím dalším pilířem se stal bubeník Dmitrij „Snake“ Chakimov, který s Agatou koncertoval na rozlučkové šňůře) a chrlil pro ni nové písně, jež vyšly na několika albech. Ta už zdaleka neměla takovou sílu, konceptuální soudržnost a širokou odezvu jako desky Agaty, nicméně vždy se na nich objevilo pár hitů, které dobře fungovaly i na koncertech. The Matrix si našli své publikum, které přistoupilo na to, že se Gleb snaží vyhnout nostalgii, a proto nezpívá písně své dřívější kapely. Alespoň dočasně...

Smlouva s ďáblem

O tom, co v období po Agatě dělal Vadim Samojlov, se mi příliš psát nechce, mysl se tomu vzpírá. Zapletl se totiž s ďáblem. Poprvé na svých sólových albech *Poluostrova* (Poloostrovy, 2004) a *Poluostrova 2* (2006), na nichž zhudebnil (nepolitické) texty tehdejšího Putina poradce Vladislava Surkova. Později například přijal pozvání na mediálně sledované přátelské posezení s Dmitrijem Medveděvem, který si v té době užíval své čtyři roky prezidentské slávy (viz A2 č. 17/2011). (Dlužno dodat, že setkání se tenkrát zúčastnili i Andrej Makarevič z Mašiny vremeni, lídr Akvaria Boris Grebenščikov či Šura z Bi-2, kteří dnes žijí v exilu.) A pak se to rozjelo: od roku 2014 Samojlov starší jezdil na Donbas podporovat ruské vojáky, skládal podivné, nacionalisticky angažované písně (Na Berlin), po vypuknutí války na Ukrajině zpíval mobilizovaným vojákům, pravidelně se svou kapelou

vystupuje na oficiálních, tzv. patriotických koncertech a do éteru hlásá různé obludnosti. Vadimův příběh vystihují slova spisovatele Leonida Andrejeva: „Člověk začíná tvořit jako génius, ale pokračuje a končí jako idiot a dobytek. Čistá a svěží vlna mořského příboje bije o špinavý břeh – a nazpět se vrací špína i se špunty a skořápkami.“

Vadim Samojlov byl ovšem autorsky daleko méně plodný než jeho mladší bratr, a proto jako první porušil úmluvu a začal vystupovat s programem sestaveným takřka výlučně z repertoáru Agaty Kristi, ačkoli autorem drtivé většiny hudby i textů byl Gleb. Obhajoval se tím, že jako producent a aranžér měl autorský podíl i na bratrových písních. Pře se dostala až k soudu, který rozhodl ve prospěch Samojlova staršího. Gleb se tak nemohl bránit jiným způsobem než začít zpívat písně Agaty též.

Smrt tančí valčík

Rozklad skupiny nejspíš primárně zapříčinily umělecké neshody mezi oběma bratry. Ty ale už tehdy mohly souviset i s rozepřemi obecného rázu, které se definitivně projevily v názorovém rozchodu v „ukrajinské otázce“. Přestože Gleb nevystupuje jako politický aktivista, který by se pouštěl do otevřeného boje s režimem (jak to činí už dlouhá léta například Jurij Ševčuk z DDT), v pohledu na současnou situaci měl a má jasno: už roku 2014 nazýval věci pravým jménem a veřejně kritizoval ruskou agresi vůči Ukrajině. Ze svého přesvědčení neustoupil dodnes, což má samozřejmě následky. The Matrix se už v červenci 2022 – spolu s DDT, Mašinou vremeni nebo Shortparis – ocitli na první (neoficiální, ale fakticky direktivní) černé listině umělců, jejichž jménům se provozovatelé klubů a organizátoři kulturních akcí měli velkým obloukem vyhýbat. Boykot platí stále a blacklist se od té doby ještě rozšířil. The Matrix se rozhodli „klamat tělem“ a své profily na sociálních sítích přejmenovali na Gleb Samojlov – Agata Kristi 35 (v současné době používají název Gleb Samojlov – Tour „The Best“). Díky odvaze některých organizátorů mohli dál koncertovat, ale za značně ztížených podmínek.

A přitahuje čím dál víc: letos v březnu byl koncert věnovaný patnáctému výročí skupiny The Matrix v moskevském klubu Mumij Troll zrušen jen několik hodin před začátkem (podle všeho za tím stála ultrapravicová organizace Ruská občina). Kapela teď za svými koncerty jezdí stále častěji do zemí, v nichž našli azyl Rusové, kteří nesouhlasí s válkou: do Izraele, Arménie, Gruzie, Kazachstánu či na Kypr.

V současné době tak písně Agaty zní v interpretaci dvou kapel. Předpokládám, že každá z nich je hraje pro výrazně jiné publikum. Vlastně se tím mění i jejich význam. Uvěřitelné jsou ale jen v podání Gleba. Ten už dávno odložil kytaru a na pódiu se většinu času opírá o stojan s mikrofonem (což je nejspíš i důsledek jeho viditelně chatrného zdraví); výraz a energií ovšem neztratil, jak ostatně dokazuje i skvělý záznam koncertu z moskevského klubu 1930 z listopadu 2023, který vyšel na DVD, CD i LP. Gleb tu působí jako podivín zpívající své dekadentní písně o temnotě světa, jako jurodivý, který si nasadil masku, a nikdo neví, co se za ní skrývá. „Smrt tančí valčík... My tančíme smrt... Smrt tančí nás...“ zpívá Gleb Samojlov v písni *Ein Zwei Drei Waltz*, ve valčíku na čtyři doby (!). Dokážu si představit, že si v zákulisí píše deník, do nějž si poznamenává podobné věci jako Leonid Andrejev před více než sto lety: „Je to všechno pravda? Je to pravda, že Rusko není? A srdce, kterému není dopřáno zapomínat a bolí, odpovídá: je to pravda!“

Autor je hudební dramaturg.

(Un)fuck Donald Trump

Jak se američtí rapperi dívají na svého prezidenta?

K proměně vzývané ikony v nenáviděného padoucha dochází v politice i kultuře celkem běžně. Donald Trump coby dřívější oblíbenec řady amerických rapperů se však vymyká tím, že se mu podle všeho podařilo ztracenou přízeň hip-hopové scény získat zpět. Čím rappery oslovil?

PETR URAM

V půlce března obíhalo sociálními sítěmi virální video z vystoupení rappera YG na festivalu Rolling Loud, během něhož měl – aspoň podle popisku – kalifornský hudebník pozvat na pódium prezidenta Donalda Trumpa. Ačkoli je z videa patrné, že se jedná o imitátora a že jde o politickou satiru, doprovodný text mnohým stačil, aby uvěřili, že YG je další z řady amerických rapperů, kteří se stali stoupenci kontroverzního politika a byznysmena – bylo by to přitom tím podivnější, že YG a Nipsey Hussle po prvním Trumpově zvolení společně nahráli skladbu FDT (Fuck Donald Trump). Jak vlastně americká hip-hopová kultura Trumpa vnímá?

Černý Trump

Vztah hip-hopové scény k současnému americkému prezidentovi se v průběhu času proměňoval. Vývoj tohoto vztahu před rokem 2020 popsal anglista Ondřej Hrabal ve své diplomové práci *Lil Trump: A Paradox in American Rap Music* (Lil Trump: Paradox v americkém rapu, 2020). Leckoho to možná překvapí, ale až do své první úspěšné prezidentské kandidatury představoval Trump pro spoustu amerických rapperů vzor hodný následování. Jak poukázal hudební kritik Chris Richards, napomohl tomu i fakt, že na jeho přijetí existuje v angličtině množství rýmů, a vzhledem k Trumpově spjatosti s New Yorkem, domovinou hip-hopu, tamější hudebníci zmínkou o kontroverzním byznysmenovi mnohdy vyjadřovali svůj patriotismus. I když Trump nikdy nepatřil mezi špičku nejbohatších Američanů a devadesátá léta strávil na pokraji bankrotu, vždy se v médiích prezentoval jako magnát a vítěz a jeho sebevědomé vystupování imponovalo převážně afroamerickým interpretům, kteří se mnohdy emancipovali právě prostřednictvím siláckých gest.

Rappeři jako Raekwon, Bun B nebo Jay-Z o sobě dokonce ve svých textech mluvili jako o „černém Trumpovi“ nebo „Trumpovi z ghetta“, což podnikatel přijal s povděkem. Jelikož se vždy s gustem přizívoval na úspěchu druhých, i přes své gentrifikační (a v jádru rasistické) obchodní praktiky rád navazoval s afroamerickými hudebníky spolupráci. Hrabal nicméně ve své práci identifikoval i další důvody, proč Trump rapperům imponoval. Pomineme-li materiální stránku jeho postavení, dá se říct, že na ně dělal dojem svou bezohledností, přímočarostí a – bohužel – také mizogynií. Mimo to byl známý svými hláškami, jimiž na tvůrce chytlavých rýmů jistě také zapůsobil. Další věcí je, že se prezentoval jako zosobnění amerického snu, jako „self-made“ zbohatlík, který se vypracoval ze dna až na vrchol – což je příběh drtivě většiny populárních rapperů. Trump se navíc ostentativně obklopoval luxusem a atraktivními ženami. Paralelu se sexistickými texty a videoklipy mnohých hip-hopových hudebníků zkrátka nelze nevidět.

Když vezmeme v úvahu Trumpovy vazby na kuplíře Jeffreyho Epsteina a rapového magnáta Seana Combse, který se momentálně nachází ve vazbě kvůli zločinům podobného charakteru, jakých se dopouštěl Epstein, celá analogie nabývá opravdu nepěkných kontur. Ať už se ale k těmto souvislostem postavíme jakkoli, faktem je, že během voleb v roce 2016 se vše změnilo.

Zrádce rasy

Podle agentury Gallup, provádějící výzkumy veřejného mínění, měl Trump během svého prvního funkčního období nejnižší průměrnou popularitu ze všech prezidentů od poloviny 20. století. Svůj podíl na tom pravděpodobně měla dominantně liberální média a kulturní průmysl, jejichž představitelé se nemilosrdně pouštěli do každého, kdo

nedržel protitumpovskou linii (zpěvačce Chrisette Michele koncert při Trumpově inauguraci zničil kariéru). Rappeři v tomto ohledu nepředstavovali výjimku. Vedle zmiňované dvojice YG a Nipsey Hussle můžeme jako příklad uvést jména Macklemore, G-Eazy, Mac Miller nebo Eminem. Tato čtveřice bílých rapperů pocítovala obzvláště velkou potřebu se vůči prezidentově rasistické agendě ohradit.

S kritikou na sociálních sítích nebo přímo ve svých textech však vystoupili také Kendrick Lamar, Logic, Chuck D, Joyner Lucas, Jay-Z nebo B-Real. Asi nejdále zašel Rick Ross, jenž v tracku Free Enterprise vyzýval k atentátu, a Snoop Dogg, který nejenže ve videoklipu ke skladbě Lavender na Trumpa vystřelil, ale nešetřil ani urážkami na adresu prezidentových stoupenců. Ty z řad Afroameričanů přitom označoval přímo za „zrádce rasy“, čímž mířil především na Kanyeho Westa, který Trumpa jako jediná hip-hopová hvězda podporoval už během jeho prvního funkčního období. Ačkoliv se mu za to dostalo všeobecného odsouzení, z dnešní perspektivy to působí, že podobně jako v jiných případech i tehdy West vytyčil trend, který mnozí další následovali. Jeho motivací přitom mohla být celkem malicherná msta: během Obamovy vlády totiž do Bílého domu zavítal velký počet rapových celebrit, ale Westa byste mezi nimi nenašli. Navíc afroamerickému prezidentovi dost možná neodpustil, že ho v roce 2009 označil za „magora“ poté, co rapper během předávání cen MTV vyskočil na pódium, vytrhl vítězný Taylor Swift mikrofon z ruky a prohlásil, že správně měla vyhrát Beyoncé.

Přestože po Trumpově zvolení West zavítal do Oválné pracovny jako jediný zástupce hip-hopu, v roce 2020 došlo k dalšímu obratu. Během předvolební kampaně přišel prezidentův tým s „platinovým plánem“ na pomoc Afroameričanům, čímž si na svou stranu získal mimo jiné Ice Cubea. Ke konci prvního funkčního období pak Trump ještě udělil milost Kodaku Blackovi a Lil Wayneovi.

Make Rap Great Again

Když v roce 2023 exprezidenta zatkli za údajnou zpronevěru, vyjádřil mu vedle Kodaka Blacka podporu i Chief Keef. V červenci 2024

pak byl na Trumpa při jednom z předvolebních shromáždění spáchán atentát. Fotka postřeleného prezidentského kandidáta obklopeného ochrankou obletěla svět a internetovým uživatelům neuniklo, že ikonický výjev nápadně připomíná přebal rapového alba. Postoj rapové scény se opět vychýlil. DaBaby nazval Trumpa „skutečným gangsterem“, a Sexxy Red, Lil Pump, Benny the Butcher, Waka Flocka Flame i mnozí další oznámili, že ho budou volit. Na Trumpově inauguračním večírku vedle Soulja Boye a Nellyho vystoupili také Snoop Dogg a Rick Ross, kteří mu ani ne před deseti lety vyhrožovali smrtí.

Co se změnilo? V zásadě nic. V jádru amerického hip-hopu totiž spočívá pokrytecký paradox vlastní Spojeným státům jako takovým. Ať už zastáváte jakékoli hodnoty, peníze a moc jimi neudoláte. Trump opět ukázal, že jako málokdo rozumí umění udělat dohodu a že koupit lze každého. Zatímco v roce 2016 bylo výhodnější proti prezidentovi brojit, dnes je na straně liberálního establishmentu jasně patrná apatie. Z kdysi nové hrozby MAGA se stal starý známý slogan a dříve progresivní hip-hop zkonzervativněl. Ostatně i Kendrick Lamar na vrcholu své kariéry při vystoupení na Superbowlu tvářil v tvář prezidentovi shledal, že nic víc než skrytý protest nemá smysl.

Není však všem dnům konec. Ačkoli by leckdo mohl usoudit, že proměnu hip-hopového paradigmatu provází též názorová proměna elektorátu, opak je pravda. Statistiky ukazují, že Afroameričané ani Latinoameričané Trumpovi – navzdory představám některých komentátorů – k loňské výhře zásadním způsobem nepomohli, a že naopak (stejně jako pokaždé) rozhodla bílá většina v klíčových státech. Menšinu, již by se Američané měli skutečně obávat, tak tvoří skupina nejbohatších – k nimž se ovšem přidávají i mnohé hip-hopové hvězdy. Nezbyvá než doufat, že z nastalé situace vzejdou nové kulturní osobnosti, jež se tak snadno nezaprodají. Zatím si mainstreamoví, převážně afroameričtí rappeři budou notovat se svými bílými protějšky z country scény nebo s pravicovými MCs, jako jsou Tom MacDonald či Kid Rock.

Autor je překladatel.

Rapper Forgiano Blow se na jednom ze svých nedávných mixtapů hlásí k trumpismu

Nezlobte se, já mám kytky rád

Nejen o (a)politické tvorbě divadla Semafor

Čtyři roky po publikaci věnované Karlu Gottovi přichází Pavel Klusák s další rozsáhlou monografií zabývající se neméně důležitými postavami české populární kultury. Kniha *Suchý + Šlitr. Semafor 1959–1969* nabízí nejen bohatý zdroj informací, ale i nuancovaný vhled do fungování tehdejší kultury.

VOJTĚCH FRANK

Na konci minulého roku vyšla kniha *Suchý + Šlitr. Semafor 1959–1969*, jejíž podtitul vymezuje pouhé desetiletí, během něhož dodnes fungující divadlo prošlo bouřlivým vývojem – od svého založení a rychlého etablování přes období největší popularity až k přehodnocování poetiky a společenského významu po srpnové okupaci a nevyjasněnému úmrtí Jiřího Šlitra. Ačkoliv se s první dekadou Semaforu pojí celá plejáda výrazných jmen, jako je Waldemar Matuška či Eva Pilarová, Pavel Klusák se rozhodl příběh legendární pražské scény vyprávět skrze její dvě klíčové osobnosti – Jiřího Suchého a Jiřího Šlitra. Hudební publicista se netají svou náklonností k oběma umělcům a na rozdíl od předchozí publikace *Gott. Československý příběh* (2021; viz A2 č. 13/2022) více než čtyřsetstránkovou knihu, doplněnou o řadu dobových fotografií, prostupují velké sympatie k oběma tvůrcům a pochopení pro jejich dílo. Nadšení pro rodící se tuzemskou popkulturu a snaha kriticky nahlédnout její kořeny se však nemění.

Mezi politikou a apolitikou

Stejně jako u *Gotta* se i v nové knize Klusák věnuje genezi tvůrčího naturelu obou umělců. Jejich nadšené seznamování se s jazzem nebo s tvorbou Osvobozeného divadla probíhalo v době, kdy byly tyto umělecké projevy odsunuty, ať už nacistickou, nebo stalinistickou politikou, do ilegality, či alespoň mimo hlavní kulturní proud. Suchý se Šlitrem, narození v letech 1931 a 1924, byli v této v politicky proměnlivé době formování subverzivní (pop)kulturou, jejíž vzývání bylo poměrně zřetelným politickým gestem. Když začal Suchý po roce 1955 hrát v Redutě americký jazz, uspokojoval poptávku publika, které nebylo oficiální kultuře nakloněno. Zároveň – tehdy i později – využíval systémové, legální cesty, často s podporou kontaktů v politických kruzích. Klusák přesvědčivě ukazuje, že hranice mezi oficiálním a neoficiálním kulturním prostorem byla překvapivě průchozí. Neméně proměnlivá byla i hranice mezi politickým a apolitickým. Z pohledu dobových

kritiků, k nimž patřil například Sergej Machonin, nebyla umělecká činnost Semaforu dostatečně angažovaná. On a někteří další kritizovali, že hojně navštěvovanému divadlu chybí společenský osten. Suchý přitom svou tvorbu od počátku vymezoval nejen vůči státem preferovanému socialistickému realismu, ale vůči jakékoliv angažovanosti. Semafor přišel koncem padesátých let s novým typem eskapistické zábavy, který šokoval tím, že se vzdal všeho, co lidé z oficiální kultury znali. Divadelní či písňové texty nabízely bezstarostnou slovní hru, která diváky odváděla od všudypřítomné politické rétoriky. Přesto – a možná právě proto – však byla tato nezávažnost vnímána jako politická, neboť představovala jasný odklon od režimem propagované kultury. Ačkoliv úřady přílišnou svéhlavost produkce často kritizovaly, do chodu divadla příliš nezasahovaly.

To platí i pro politické postoje, které byly slučitelné s rétorikou liberalizující se strany. Například se jedná o protiválečné (či mírové) téma, které lze zřetelně vysledovat ve filmu *Kdyby tisíc klarinetů* z roku 1964, stejně jako v Suchým neoblíbené, ale lidmi zbožňované o pár let mladší písni Tulipán. Jazzová opera *Dobře placená procházka* (1965) zase kritizuje ohýbání charakterů v honbě za penězi. Tato a další podobná díla jsou dokladem rostoucího konsenzu mezi dříve nonkonformní kulturou a reformující se stranou. Střet s mocí přichází až ke konci dekády. Suchý se Šlitrem podepíší Dva tisíce slov a po srpnu 1968 se tvorba Semaforu, podobně jako další produkty populární kultury, stává jednoznačně protiokupační. S nastupující normalizací populární scéně dokonce poprvé hrozí zrušení.

Důležitým zdrojem apolitické rétoriky jsou Klusákem hojně citované, ale již méně kriticky interpretované Suchého vzpomínky pocházející z raných devadesátých let. Všestranný umělec v nich s láskou a pýchou vzpomíná na počátky divadla, které svou poetiku stavělo na odmítnutí jakékoliv angažovanosti. Oproti tomu některá díla – jako již zmíněný protiválečný Tulipán – zpětně vnímá

jako neautentickou úlitbu režimu. V šedesátých letech šlo ale o přirozenou součást semaforové tvorby a vzhledem k její oblibě se nezdá, že by ji lidé takto demaskovali. Suchý jako by si po sametové revoluci nechtěl zadat s ničím, co by mohlo poškodit reputaci jeho i jeho divadla v nové době, která se na jakoukoliv angažovanost v kultuře dívala podezíravě a se strachem z návratu „starých poměrů“. Možná to ani nebylo nutné – Semafor si svoji popularitu udržel, dodnes láká početné diváctvo a písničky i hry vycházejí v nových reedicích.

Povinný titul

Suchý + Šlitr nenabízí jen detailní vhled do tvorby divadla Semafor ve vztahu k proměňující se kulturní politice šedesátých let, ale soustředí se také na to, jak se původně divadelní písně stávaly populárními hity. Přitom dodnes většina konzumentů spíše jen mlhavě tuší, pro jaký (divadelní) účel původně vznikly. Klusák je do těchto konkrétních kontextů navrácí a sledovat jeho pronikavé analýzy je dobrodružná, vzrušující cesta. Jeho psaní tu připomene bystré postřehy a umění zkratky hudebního publicisty Jiřího Černého.

Pavel Klusák svou novou knihou opět přispěl do české diskuse o populární kultuře za minulého režimu velmi vítanou studií, přístupnou sice široké veřejnosti, přitom nabízející hodnotná pozorování a důležité podněty k tématu, které se dotýká mnoha lidí včetně autora této recenze. Jak už bylo řečeno, Semafor dodnes funguje, přičemž jeho zlatá éra zůstává v dekadě šedesát let vzdálené, v dekadě, k níž máme tendenci vzhlížet a nostalgicky na ni vzpomínat, která však ve všech svých rozličných projevech stále nebyla uspokojivě popsána. Je dobře, že nás Pavel Klusák k tomuto v úplnosti nerealizovatelnému cíli svou novou knihou zase trochu přiblížil.

Autor je muzikolog a dramaturg.

Pavel Klusák: *Suchý + Šlitr. Semafor 1959–1969*.
Host, Brno 2024, 456 stran.

Nezávažná až eskapistická tvorba divadla Semafor mohla být v šedesátých letech paradoxně vnímána jako politická. Foto ludek (CC BY-SA 2.5)

Hledání mistrovského díla

Zkoumání základních principů světa umění v Hradci Králové

Jména jako Karel Boháček, Otta Mizera nebo Jarmila Zábranská-Sychrová dnes zřejmě nikomu nic neříkají. Proč tomu tak je a jak se pozná „mistrovské dílo“, se ptá výstava *Opomenutí mistři*, kterou Galerie moderního umění v Hradci Králové navazuje na snahy o otevírání uměleckého světa nejširší veřejnosti.

ANNA CRHOVÁ

V Hradci Králové v současnosti probíhá výstava *Opomenutí mistři*, navazující na výraznou interaktivní expozici *Hledá se mistrovské dílo*. Ta na přelomu let 2023 a 2024 v rámci 70. výročí založení hradecké galerie představila výběr více než dvou set maleb ze své sbírky a vyzvala návštěvnictvo, aby z děl známých i neznámých autorů a autorek hlasováním vybralo, které by si zasloužilo být součástí stálé expozice a které by si pověsilo doma. Projekt historika umění Tomáše Kolicha tak důmyslně vybídl k reflexi očekávání, která máme od „kvalitního“, „mistrovského“ uměleckého díla, i k úvahám o vlivu, jaký má prostředí prezentace na naši recepci umění.

Výsledky tohoto specifického průzkumu představila drobná publikace *A vítězem se stává...* (2025). V podstatě druhou fází tohoto projektu je pak výstava *Opomenutí mistři*, která je v hradecké galerii k vidění do konce srpna a představuje osm malířů a jednu malířku, jejichž obrazy se v návštěvnickém hlasování umístily na posledních příčkách. Tímto výběrem se výstava znovu vymezuje vůči očekáváním a obrací pozornost od běžné oslavy vítězů k pátrání po mechanismech světa umění a diváckých preferencí.

Zapomenutí mistři

Asi není překvapením, že se na výstavě nese tkáme s příklady odvážné a novátorské umělecké tvorby, ale spíše s odvozenou, i když solidní prací tvůrců, kteří ve zvolených obdobích mezi válkami, po válce a v době normalizace utvářeli širší umělecké prostředí – těch, kteří se do učebnic dějin umění nedostali, přestože ve své době byli důležitou součástí uměleckého provozu. Soubory děl těchto málo známých autorů a autorky jsou ve výstavě doprovázeny nejen jejich stručnými životopisy, ale také vybranými citacemi z historických pramenů, které naznačují možné pohledy na jejich tvorbu a připomínají, že dnes zapomenutí tvůrci se za svého života mnohdy setkávali s pozitivním hodnocením. Návštěvnictvo tak může samo pátrat po důvodech jejich současného zapomenutí, které jsou stejně jako tvorba a životní osudy vystavených různorodé.

V případě národopisné tvorby Augustina Němejce můžeme předpokládat, že důvodem jeho současného pozapomnění je jeho úzké provázání s regionem Plzeňska, obdobně působení Karla Meisnera se vymezovalo na oblast východních Čech. V případě Otty Mizery může být na vině nejen autorova brzká smrt, ale také uložení jeho pozůstalosti v Paříži a její následná ztráta. Tvorbě Jarmily Zábranské-Sychrové ublížilo nejen zlehčující zařazení do kategorie „ženského umění“, ale po roce 1989 také její pozitivní přijetí minulým režimem.

Nakonec jsme na výstavě vyzváni k zamyšlení nad současným uměleckým světem v nenápadné, ale zábavné anketě, která se ptá, kdo ze současných umělců a umělekyní bude zapomenut a kdo se stane součástí uměleckého kánonu. Přestože se nelze ubránit zvědavosti na výsledky ankety, je jasné, že se nebude jednat o relevantní zdroj pro skutečné utváření kánonu a jeho posuzování. Význam hlasování se opět skrývá primárně ve vybídnutí k vlastním úvahám.

Kritické muzeum v regionu

V českém prostředí dlouhodobě rezonují úvahy polského historika umění Piotra Piotrowského o demokratickém, kritickém muzeu, vznášející požadavek, aby (veřejné) umělecké instituce nefungovaly v režimu „muzeum jako svatyně“, ani „muzeum jako lunapark“, které upevňují stávající mocenské struktury a přehlízejí zakořeněné nerovnosti mezi lidmi. Proti nim Piotrowski staví „muzeum jako fórum“, zviditelňující a překonávající nedemokratický,

Návštěvnictvo může samo pátrat po důvodech zapomenutí prezentovaných autorů. Foto Jan Kolský, GMU HK

hegemonický přístup k umění a vyjadřující se nejen k otázkám světa umění, ale i k celospolečenským tématům. To se také Piotrowski snažil realizovat jako ředitel varšavského Národního muzea přehodnocením stálých expozic i v krátkodobých výstavách, významně především ve výstavě *Ars Homo Erotica* v roce 2010. Jeho působení v Národním muzeu, které skončilo po jednom roce odstraněním z ředitelské pozice, ovšem ukazuje, že realizovat takový program ve veřejně zřizované a politiky kontrolované instituci není nic jednoduchého.

Jednoznačný návod, jak nejlépe naplňovat takové cíle a reflektovat přitom specifické potřeby místního publika, nemá nikdo – a proto je v prostředí českých muzeí a galerií vždy záslužné, když se i velké veřejné instituce odváží zkoušet nové cesty. V Hradci se neomezují na osvědčenou cestu opulentních přehlídek velkých jmen (jako například nedávná divácky úspěšná, ale z odborného hlediska přinejmenším problematická výstava Andyho Warhola v Pardubicích) či bezduchých prezentací lokálních „celebrit“, což je častou a politickými reprezentacemi ceněnou strategií menších, maloměstských galerií. Pokud už hradecká galerie přistoupí k prezentaci tvorby slavných umělců a umělekyní, bývá doplňována důsledným výzkumem, často ve spolupráci s externími odborníky a odbornicemi (jako v případě loňské výstavy *Henry Moore a československé umění po roce 1945* kurátorek Lujzy Kotočové a Pavlíný Morganové). Především ale mají odvalu představovat publiku složitá a komplexní témata uměleckého světa. V minulosti zde byla tematizována například problematika statusu originálu uměleckého díla ve výstavě *Originál? Umění napodobit umění*, která do hry vtahovala i ekonomické rozměry světa umění. Později pak výstava a kniha *Natuknout špičku vejce: Kolumbus jindy a dnes* reflektovaly společenský, politický i umělecký rozměr postavy Kryštofa Kolumba.

Tato i další témata se daří komunikovat díky jejich citlivému výběru, intenzivní edukační práci a nápaditým architektonickým řešením. Tomáš Svoboda v případě aktuální výstavy využívá historický nábytek, výmalbu i obložení stěn, čímž hravě navozuje v jednotlivých částech dobovou atmosféru, a podporuje tak vnímání vystavených děl v kontextu doby jejich vzniku. V předchozím projektu *Hledá se mistrovské dílo* naopak pracoval s minimalistickým výrazem, ale použitím aktuálně populární a výrazné oranžové i současným

architektonickým přístupem poskytl neobvyklému množství vystavených děl důstojný rámec, aniž by zbytečně omezoval divácký komfort.

Mistrovské dílo ve 21. století?

Lze samozřejmě diskutovat o tom, zda se návštěvnického hlasování na výstavě *Hledá se mistrovské dílo* zúčastnil dostatečný počet lidí k tomu, aby z něj bylo možné vyvozovat objektivní závěry, nebo podrobit kritice východiska zkoumání a prezentovaná zjištění. To je ale v případě projektu *Hledá se mistrovské dílo* či *Opomenutí mistři* podřadné. Jeho význam nespočívá v tom, že by přinášel akademické sféře nová zásadní zjištění o diváckém chování a recepci uměleckých děl, nýbrž v hledání cest, jak vytvořit příjemné návštěvnické prostředí, jak vtáhnout nejširší veřejnost do diskusí o umění a jak proměnit galerii v místo pro aktivní a živé prožívání kontaktu s uměleckými díly, nejen jejich tichou a pokornou kontemplací, nebo naopak přehlížení děl v rámci bombastického interaktivního zážitku.

I přes řadu podnětů, které tyto projekty přinášejí, je možné se ptát, co je jejich cílem: Jakou podobu má svět umění, do kterého je tu návštěvnictvo vtahováno? Hradecká výstava totiž tento svět nejen představuje a otevírá, ale také spoluutváří. Je jisté záslužné rozšiřovat spektrum aktérů tvořících kánon českého umění, užitečné by ale také bylo soustředit pozornost na problematické stránky kanonického umění, jeho třídní, etnické či genderové rozměry, či na otázku, jak je kánon utvářen a zda ho opravdu potřebujeme, zda je i ve 21. století namístě pracovat s pojmem „mistr“, s kategorií „mistrovské dílo“ a stavět reflexi uměleckých děl na životopisech jejich autorů a autorek.

Přestože především druhý z výstavních projektů nastiňuje i praktické, společenské a osobní okolnosti ovlivňující postavení jednotlivých děl, důsledně zkoumání mocenských struktur, které jsou zásadními hybatelem světa umění, zůstává stranou; třeba bude námětem dalšího projektu, kterým by se mohla instituce přiblížit ideálům kritického muzea. Jak se dočteme i v publikaci *Vítězem se stává...*, návštěvnictvo je třeba nepodceňovat.

Autorka pracuje v maloměstské kultuře.

Opomenutí mistři. O proměnlivosti uměleckého úspěchu. Galerie moderního umění v Hradci Králové, 21. 2. – 31. 8. 2025.

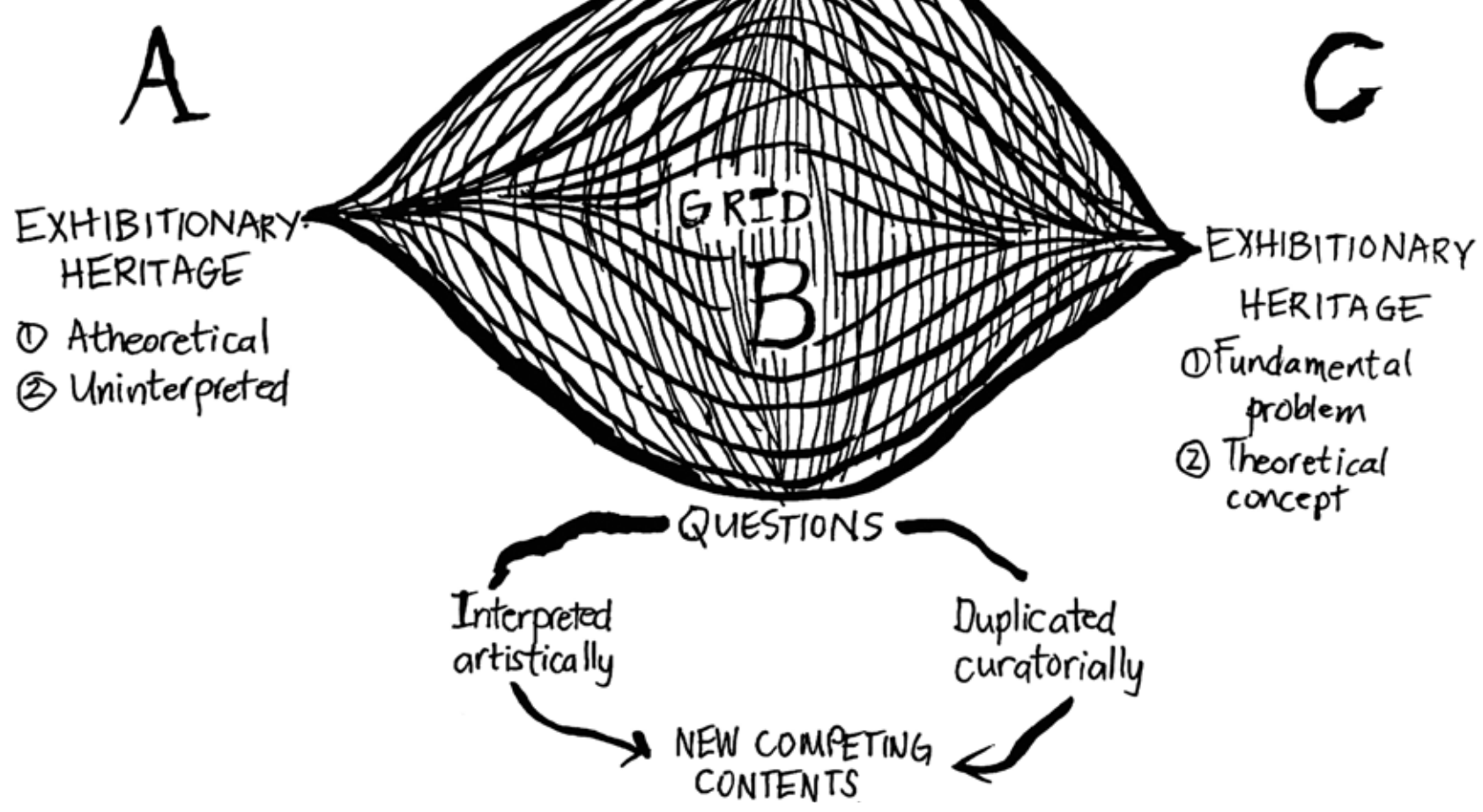

NEW CONTRAST
[w/in a scale]

Tradition
of the
exhibition
Transmission

ERROR
[common
common]

A ———

RASTS
cale]

ons
ne
tionary
issions

S
itments/
mitted]

B

Renan Laru-an je teoretik a kurátor pocházející z Filipín, aktuálně usazený v Berlíně. Stál u zrodu iniciativy Philippine Contemporary Art Network (PCAN) a neziskové multidisciplinární platformy pro umělecký výzkum a teorii DiscLab, donedávna působil jako umělecký ředitel berlínské galerie SAVVY Contemporary. Jako kurátor se podílel mimo jiné na přípravě indonéského festivalu mediálního umění OK. Video (2017), Singapurského bienále (2019) nebo pražského bienále Matter of Art (2022). Kurátorsky připravil filipínský pavilon na letošní Mezinárodní výstavě architektury v Benátkách. Ve svých výstavních i výzkumných projektech se zaměřuje na „nedostatečné“ či „potlačené“ obrazy a umělecká díla a obecně na problematiku rozvoje a integrace.

Zde otištěná pracovní schémata se vztahují k autorovu dlouhodobému výzkumu „sítě výstavního dědictví“ (exhibitionary heritage grid). Jako případová studie mu slouží soubor obrázků s mariánskou tematikou, které mezi lety 1948 a 1958 otiskl deník Mindanao Cross, založený katolickými misionáři ve filipínském městě Cotabato. Koncept „výstavního dědictví“ autor rozpracovává v eseji dostupném na adrese post.moma.org/exhibitionary-heritage-the-grid.

Labyrint, v němž se potkávají lidé

Antikvariát lze vnímat jako jedno z posledních útočišť starého světa, ale i do obchodování s použitými knihami vtrhly nejmodernější trendy a znalce literatury vytlačují odborníci na marketingové strategie. Přese všechny změny však antikvariáty stále fungují jako místa pro mnohdy překvapivá mezilidská setkání v blízkosti knih.

JAKUB VANÍČEK

Na rovinu říkám, že provozovat dnes antikvariát je přinejlepším jako luštit nevyřešitelnou rovnici. Na jedné její straně stojí takzvaný tradiční zákazník, na straně druhé tlačí trh a moderní trendy. Tradiční zákazník sahá na kliku u dveří a představuje si, jak se půl hodiny plazí před regálem po kolenou. Tato jeho práce, toto ponížení před světem, musí být samozřejmě korunována nálezem brožurky nezměrné hodnoty, za niž ale vzápětí zaplatí asi dvacet tři korun a z obchodu odlétne na oblaku osobního vítězství. Šlo by to, kdyby nad antikvářem nepanoval abstraktní trh a kdyby tu nebyla konkurence, leckdy hraničící s bojem o přežití.

Vyjít vstříc tradičnímu zákazníkovi a zároveň se nenechat zlikvidovat nemilosrdným strojem na prosperitu možná lze. Dejme tomu. Co ovšem k vydržení není, je častý pocit tradičního zákazníka, že on přece ví, jak má vypadat dobrý antikvariát, vždyť antikvariáty navštěvuje celý život a leckterý poklad už v nich objevil. On to ví – bohužel si ale možná nevšiml, že okolní svět se za ta léta změnil k nepoznání, a s ním pochopitelně i obchody s použitými knihami. Pojďme se podívat, co všechno je jinak.

Antikvář a jeho zákazník

Chcete vědět, jak věst antikvariát, který bude finančně výnosný a jehož jméno si zapamatují úplně všichni? Zeptejte se marketéra! A než začnete společně promýšlet obrysy budoucího podniku, důsledně promyslete elementární skutečnost: s internetem se antikvariáty změnily k nepoznání. Někdejší chrámy písemností, archivy připomínající léta odňaté svobody, prošly dynamickým rozvojem. Nabídka obchodů se začala přesouvat na internet, a jak káže zákon krysích závodů, ukazatelem tržního úspěchu se stalo množství knih, které byl antikvář schopen vystavit na webu. Další krok na sebe nenechal dlouho čekat; bylo třeba proces urychlit tak, aby se přírůsteky v e-shopu počítaly na tisíce za den. A jelikož asi nelze zafinancovat výkup knih v takovém množství, rychle se zažil komisioní nákup a vyplácení přes portál. Sklady nabobtnaly mnohonásobně a jejich provozovatelé najednou neměli vůbec nic společného se svými předchůdci z dob před nástupem internetového prodeje. Někdejší antikvář, který se orientoval v mnoha oblastech knižní kultury, se proměnil v experta marketingu, digitalizace a finančních toků. Na vývěsní štít si vystavil slovo RŮST a své podnikání začal sledovat na obrazovce ve formě křivolakých grafů. Znalec literárních

žánrů se proměnil na znalce marketingových strategií.

Pokud jde o zákazníka, nejjednodušší by bylo napsat, že umřel... Zákazník umřel a pozůstalí poslali knihovnu do jednoho z obřích provozů. Protože do skladu se vejdou stovky, klidně i tisíce pozůstalostí, můžou tam zákaznickovy knihy v klidu čekat v krabicích, až se najde někdo, kdo se zrovna po tomto svazku poohlédne na některém z vyhledávacích portálů. Marketér mu pak do balíčku přihodí jednu „zachráněnou“ knihu, rozuměj takovou, kterou si už opravdu nikdo nekoupí, a kartičku s pozdravem. Zákazník se už nemusí plazit před jeho veličenstvím regálem, jeho role se proměnila: v okamžiku prokrastinace by měl naklikat produkt, výdejnu, box a čekat na esemesku, cestou od boxu odtrhnout pásek produktové krabičky a vytáhnout z ní knihu, o kterou tolik stál. Pak už ji jen přečíst a poslat nazpět do stroje.

Objekt cirkulární ekonomiky

Předmět, kolem kterého se tohle všechno děje, vypadá na první pohled jako kniha. Když si ale antikvář udělá čas, odběhne od počítačové obrazovky a vyslechne si výřečného zákazníka, zjistí, že situace není zas tak úplně jednoduchá. Milovník románů, milovník poezie, milovník historie – tito prostáči boží – mu potvrdí, že když berou do ruky knihu, dělají to většinou proto, aby ji četli a užili si ji ve všech myslitelných ohledech. U bibliofilů a sběratelů je situace komplikovanější; v jejich úvahách se objevuje kalkul, kniha je už o něco více zboží než komplexní umělecký artefakt. Kdo někdy viděl, co všechno se v antikvariátu semele, když vedle sebe necháte stát tři Buriany a tři Verny, ví, co mám na mysli.

Nicméně antikvární kniha má ještě jinou podobu, a ta se zrodila docela nedávno: kniha je totiž ideální objekt v rámci cirkulární ekonomiky, kniha je vždycky hodně „re“ a šikovný obchodník s ní dokáže vykouzlit divy. Modelový případ: čtenář dočte knihu, vloží ji do knihobudky, tam ji vyzvedne někdo jiný, znásobí její užitek druhým čtením a pak ji odnese do antikvariátu. Tam za ni dostane vyplaceno, antikvář opět znásobí hodnotu prodejem, někdo ji koupí, přečte, znásobí, odnese do knihobudky, hodí do kontejneru, daruje do sbírky pro potřebné, ti ji zas někam odnesou a zase se násobí a vyplácí až do úplného roztrhání a zničení svazku. A na konci řetězce se může ocitnout prodejce, který si povšimne, že některý svazek obíhá rychleji než jiný, že zájem o něj je úpornější a ochota

vydat peníze téměř nezměrná (zatímco jiná kniha, očividně kvalitnější, stojí bez povšimnutí), a tak z něj udělá produkt, který si zákazník pro jistotu zataví do fólie.

Magická schopnost knihy generovat opakovaný zisk se zvláště prolnula s přesvědčením, že podstatným momentem záchrany světa je opakované užívání věcí. Této představy se nedávno chopili mistři marketingu a rychle si ji vylepili do štítu. Jejich mise, jak CEO rádi říkají, spočívá v šetrném, udržitelném obchodě. Podnik, který ještě nedávno jel na bouřlivé vlně akcelerace, díky opakované knize nemusí být nutně pouze růstový. Kniha a její fascinující, a přitom jednoduchá podstata může v ideálním případě rozpohybovat miliardy a CEO je tu od toho, aby vyladil misi a udržoval kulturní biotop.

Ideální praxe

Kdyby mi někdo před lety řekl, čím vším se budu muset jako antikvář zabývat, asi bych si žádný obchod použitými knihami neotevřel. Naštěstí jsem všechna dilemata rozpoznával až za běhu a nenechal jsem si nikdy kazit radost ze základního, stále opakovaného momentu: setkání antikváře se zákazníkem nad knihou. Znovu a znovu ráno odemykám fádni, nevzhledné prosklené dveře, vypořádávám všechny nutné ranní úkony a chystám sebe i obchod k započetí dalšího pracovního dne. Dám si čaj, něco sním, odnesu ještě před devátou na poštu tři balíčky nachystané z předchozího dne, odtamtud se vrátím s tím, že bych si měl přečíst noviny, co na mě čekaly na poště, nekoukat na zprávy ani na sociální sítě, vyřídít maily, poslat pár dodatečných fotek knih, napsat příspěvek, vybrat knihu dne, to všechno pokud možno dříve, než se ve skleněných dveřích objeví první zákazník.

A on se objeví. Přejde hned dopoledne a zepotá se, jestli jsem mu nenechal bokem nějaké časopisy na vystřihování. Chvilí přemýšlím a pak si vzpomenu: jasně, to je ten z kulturního spolku, přejíždí z Prahy na Moravu anebo naopak a chce něco hezkého. Pokud možno zadarmo. „Dělám doma koláže, nepotřebuju nic extra, tak do formátu dvacet krát třicet...“ – je to dobrý muž a chce se mnou za odměnu alespoň zapříst rozhovor, který by se nejspíš táhl deset minut a byl by dokonale o ničem. Vtáším se otráveně, takže vypadne, a když budu mít v životě trochu štěstí, už se nikdy nevrátí.

Nedlouho po kolážistovi přichází muž, který se uvede jako čtenář sci-fi. Přiznám se, že tyhle lidi mám opravdu rád. Anebo jinak: zpočátku jsem tyhle zapálené vyznavače jediného

baobab—books.net

2×William Steig

William Steig se narodil 14. listopadu 1907 v New Yorku. Jeho rodiče byli židovští přistěhovalci ze Lvova. Otec — malíř pokojů a socialista — vedl děti k umění. William Steig studoval tři vysoké školy, ale žádnou nedokončil. Už v roce 1930 začal kreslit ilustrace a karikatury pro časopis The New Yorker. Pro něj pak vytvořil více než 2600 kreseb a 123 obálek. Knihy pro děti začal vytvářet až ve svých 61 letech. První vyšla roku 1968 a poslední (When Everybody Wore a Hat) v roce 2003, kdy bylo Williamu Steigovi 95 let. Do širokého povědomí se dostal díky komerčně veleúspěšné filmové adaptaci jeho knihy Shrek! (1990).

William Steig je dnes klasikem autorské knihy pro děti. Na obálkách New Yorkeru se potkávala generace poválečných ilustrátorů, vesměs emigrantů z východní Evropy (z těch nejznámějších vedle Steiga například Saul Steinberg a André François). Humor, ironie, zájem o moderně

a neotřele vyprávěný příběh se pak projevují zejména v obrazových knihách pro děti, které zažívají rozkvět na počátku let šedesátých. V té době se svými knihami proslavil také Miroslav Šašek. Všichni jmenovaní začínají jako karikaturisté a humoristé a je jim vlastní politické angažmá. Do dětských knih pak vnášejí smysl pro paradox, hříčku a výstižnou obrazovou zkratku.

William Steig stihl ve svém dlouhém aktivním stáří formovat nové podoby autorské knihy pro děti. Ty z let šedesátých a sedmdesátých se vyznačují uvolněnou kresbou, a hlavně jsou krásné, vtipné a překvapivě vyprávěny. Tyto celostní bajky se zvířecími hrdiny zasáhnou jak dítě, tak dospělého. Není lehké vybrat, které z jeho knih jsou ty nejpovedenější. Nicméně kniha **Amos a Boris** (česky Baobab 2025), dojemný příběh o přátelství mezi nejmenším a největším savcem na světě, je právem považována za jednu z nich.

Pozdní pracovní léta v časech postmoderny pak přinesla i podivnější příběhy a lidské i fantastické antihrdiny. Hravost William Steig nikdy neztratil, čehož je důkazem kniha **Pizza**, která vyšla jako pocta tomuto skvělému modernímu klasikovi také v Baobabu (2025).

Antikvariáty mezi tradicí a moderními trendy

žánru snášel jen těžko, ale s léty strávenými za výlohou oficíny jsem své postoje revidoval a naučil se mít rád stárnoucího muže, který kdysi zažil nejlepší roky svého milovaného žánru a nyní je vystaven všeobecnému úpadku řemesla. Takový člověk, třebaže se dost snaží udržovat kontakt s nejnovější produkcí, mírně zahořkne, a řekl bych, že i zacelí svou osobnost. Dokáže najednou své nadšení přepínat do odporu, chvíli se slastně převálkuje ve vzpomínkách na Lemy a Asimovy, Gibsony a další, aby vzápětí frustrovaně referoval o nesrozumitelnosti jejich pokračovatelů, a na závěr se v ladné piruetě vyšvihne k syntéze světonázoru: „Vždyť se podívejte okolo! Jak to dnes všechno vypadá!“ Osvojil jsem si už za ta léta jistě triky, jak takového scifistu zvolna vydráždit tak, že po deseti minutách semele na jednu hromadu úplně všechno: roboty, LGBT aktivisty, umělou inteligenci, Trumpa v Bílém domě i woke scénu. To pak už jen stačí ukázat na příslušný regál a říct: „Hle, před vámi leží knihy svobody, tu jedna za sto padesát, tahleta za tři sta, a když už si je berete obě, tak bych ještě doporučil tuhle za dvě stě. Neznáte? Nedivím se, není to úplně čistý žánr, ale věřte, budete spokojen.“ Zákazník odchází a já ukládám do kasičky obnos ve výši týdenního nájmu za prodeje.

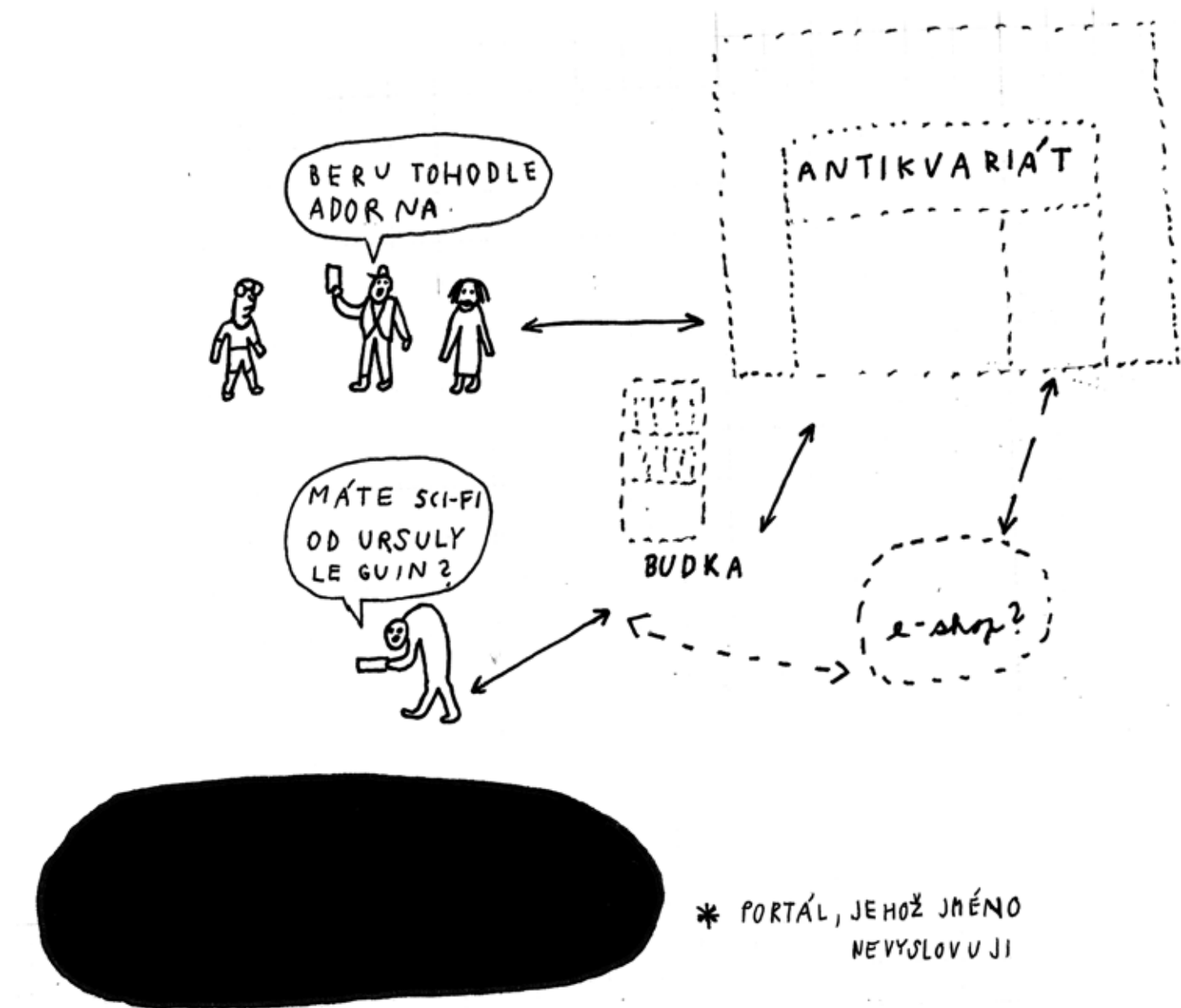
Pak zas sedím v křesle a čtu, cítím, jak si mě kolemjdoucí prohlížejí, když mám štěstí, zaslechnu skrze špatně utěsněnou výlohu variaci na téma „takovou práci bych taky chtěl, celé dny si tu jen čte“. Před polednem cinkne v reproduktoru poštovní klient. Vida, doba obědů je tu, v kancelářích se začíná s prokrastinací. Když mám štěstí, vytáhnu objednanou knihu z regálu, když ne, musím chvíli přehazovat knížky v bednách, a když je to opravdu smůla, tak ji prostě nenajdu a píšu mail s omluvou. Šest let někde ležela, abych ji sedmý rok nenašel, i to se mi stává.

Po obědě se na scéně objeví další zákaznice a začne hned zhurta mlít o vztazích. Jak jsou ty lidi dnes komplikovaní, že je potřeba neustále studovat spisy psychologů a terapeutů, protože jinak snad už ani není možné nějaký vztah začít a hlavně v něm pár let vydržet. Když začne o tátovi, tak se do věci vloží, otce zavčasu utnu a rychle navrším na hromadu pár svazků, co mi namátkou přijdou pod ruku v polici vyhrazené spisům na pomezí psychologie a pokleslé ezoteriky a které aspoň trochu znám. Paní hledá pravdy, o tom není pochyb, odpovědi na otázky, které ji už roky pálí, chce vědět, co neumí, a nadto se i dozvědět, jak takovou věc vyřešit. Rozvinu dvouminutový monolog a snažím se udělat všechno pro to, aby věc skončila nákupem alespoň jednoho jediného svazku. Nejde o peníze – tyhle knihy skoro nemají hodnotu –, ale o solidaritu s tápajícím člověkem.

Díra po Heideggerovi

Často se v antikvariátu objeví přátelé. S jedním vyměním skleničku konopného, za studena lisovaného oleje za Heideggera, s druhým proberu zvláštní zvuky ozývající se od zadní nápravy auta a pak už pomalu směřuju k druhému zlatému hřebu dne. Ten nebývá pokaždé jistý, ale může se stát, že se ve dveřích objeví starší pár, muž má na sobě vestu napovídající, že by mohlo jít o řidiče kamionu, žena je tichá a s největší pravděpodobností bude partnera (nebo kamaráda, kdo ví?) krotit v nákupu. I to dobře znám, ostatně jsou takoví, kteří píšou do objednávky POSTE RESTANTE a pak ještě i pro jistotu volají, aby se ubezpečili, že se balíček nedostane do rukou manželce. Jiní si zas jakože zapomínají mobil v autě, aby je manželka nemohla sledovat; troufám si tvrdit, že tyto věčné nervózní, nejisté muže odhadnu téměř okamžitě.

Řidiče kamionu očividně dost přitahuje temná díra v řadě knih; přesně ta, co zůstala

Ilustrace Lucie Lučanská

po Heideggerovi. Běhá očima okolo a po deseti minutách listování vším možným v oddělení filosofie nese ke stolu Adorna. Tohle mě zmáte. Skoro bych se i zeptal, proč vybral zrovna tento svazek a jestli vůbec někdy něco od Adorna četl, ale muž očividně nepatří mezi ty, co se přiznají úplně ke všemu, takže to přijmu jako jeho tajemství. Oživuje se mi tím vzpomínka na mého otce. I on celý život brázdil silnice v kamionu a pod palandou si vozil sbírku klasiků nařazenou spisy o dějinách husitství.

Všechno, jen ne terapie!

Mohl bych v tomto duchu pokračovat několik dní. Kolik rozmanitých čtenářů jsem potkal za deset let provozování antikvariátů! O čem všem jsme spolu hovořili! Zažil jsem několik rozpačitých politických diskusí, ze kterých jsem se hleděl co nejrychleji vykroutit, a byl jsem nakonec překvapen náhlým obrátem: s voličem SPD jsem se našel nad Škvoreckým a troufám si tvrdit, že za ta léta, co ke mně chodí na návštěvy, jsme se vzájemně několikrát inspirovali ke společnému čtení knih, na něž bychom jinak nepřišli. Politický osten se otupil; totéž můžu říct o setkání s katolíkem, myslivcem a nacionalistou. Překážky, které zavazí mezi lidmi a k jejichž stavbě tak ráda přispívají média a novináři, toužící po jasně vykolikovaném teritoriu čtenářstva, se občas zbortí právě před hradbou knižních hřbetů. Život antikváře mě naučil, že stačí desetiminutový rozhovor a najednou se začnou i politická témata otevírat z úplně jiné perspektivy. Totéž můžu říct i o lidech: názor, který se jevil jako nevyvratitelný, se najednou viklá v základech a člověk se odhaluje jaksi víc do hloubky. Ostatně čím déle sedím

za stolem v antikvariátu, tím častěji se to stává i mně.

Takže ano, platí, že knihy mají schopnost opakovaně přinášet zisk a rozvíjet podnikatelské plány obchodníků. Jenže to je jaksi až podružná vlastnost; fundament je daleko širší. Kniha totiž opakovaně vytváří prostor k dialogu a k revizi mnoha předběžně uzavřených stanovisek. A díky knize se tak může stát, že dojde k prolnutí okrajů kulturních, politických, společenských bublin, jinak dokonale pevných. Abych ale zas nevyvolával dojem, že v antikvariátu je možné úplně všechno – vím například docela jistě, že tu nejsem proto, abych někomu uklízel svinčík na půdě, vynášel plesnivý papír ze sklepa nebo z garáže, a hlavně, že ve své oficíně odmítám dělat terapie. Někomu totiž stačí, že ho druhý jen chvíli poslouchá, a už začne vykládat do prostoru své problémy, nejčastěji ty, které si vychoval doma v dětském pokoji. Občas takovým zákazníčkům říkám: „To, že vaše děti nečtou, není problém knihy, ale toho, kolik jste namísto knih investovali do televizorů, mobilů a tabletů.“ Jasně, je to krajně necitlivé, ale většinou postačující k tomu, aby bylo jasno minimálně v tom, kde leží mantinely diskuse v antikvariátu.

Nevím, jestli podobné zkušenosti mají i lidé provozující knihkupectví ve velkých městech, zda si vůbec najdou čas k rozhovoru. Mít na malém městě antikvariát je totiž specifická záležitost. S každým dalším rokem se mi zdá, že jsou lidé čím dál víc překvapeni už jen tím, že taková prodejna někde na náměstí je a že tam v době internetu a zásilkových služeb vydržela přes další zimu a navzdory zdrazování všeho myslitelného. Nemám odpověď na to, proč to tak je, proč jsem se nezařídil

podle některých svých přátel a nenašel si stálé zaměstnání v některé z velkých firem v okolí. Proč (zatím ještě) nejednu s autobusem nebo se nevěnuju výhradně redakční a nakladatelské práci.

Tuším ale, že jsem už silně přivykl kontaktu s lidmi, že jsem si osvojil jisté dovednosti v tom, jak vést rozhovor s těmi, kdo neabsolvovali interpretační semináře na katedře literatury a možná ani moc nevědí, z které strany svou podivnou zálibu v knihách uchopit; že tak nějak dokážu nechat čtenáře mluvit a postupně rozvíjet náměty, s nimiž za mnou přicházejí.

Text především

Antikvariát tak může být místem, kde se děje pravý opak toho, k čemu slouží autorská čtení. Tady jde daleko více o jednotlivce a jeho vlastní postřehy, tam o reakce společenství čtenářů a autorský výklad textu. Tady je mnohdy vše otázkou postupně uvolňovaných čtenářských dojmů, tam běží o společnou (a možná i obecnou) čtenářskou inteligenci a předpokládané čtenářské kompetence.

Ať už na to koukneme z kterékoli strany, ve výsledku se nám může antikvariát jevit nejen jako provoz, kde se naplňují cíle cirkulární ekonomiky nebo kde se budují silné společnosti s nepřehlédnutelným příspěvkem do státního rozpočtu. Stále ještě také může jít o prostor, v němž se primárně realizuje potřeba čtenáře získat knihu a povinnost antikváře utržit na další knihy, na nájem a tak dále. To je ovšem jen rámec, na jehož půdorysu by v ideálním případě měl nastat sekundární (ale bytostně podstatný) moment rovnocenného setkání lidí, jejichž centrálním zájmem je text.

Autor je antikvář a nakladatel.

Motivuje nás vašeň zákazníků

S Michalem Hullou o střetech velkotechnologie se starými postupy

Pražský 1. podzemní antikvariát navazuje na slavnou tradici pražských antikvariátů a zaměřuje se zejména na sběratele knih, ale i na grafiky. S jeho zakladatelem Michalem Hullou jsme se bavili o paleontologii, hladu po knihách v devadesátých letech i o tom, že prodej knih na obrat je nejrychlejší cesta do pekel.

KAREL KOUBA

Kdy a za jakých podmínek jste začal působit v antikvariátu?

To byla celkem složitá cesta. Já jsem chtěl být paleontolog. Již v šesté třídě jsem studoval monumentální tisícistránkové dílo Systematická paleontologie bezobratlých a jiné než odborné knihy mě nezajímaly. Bylo ovšem těžké najít nějaké kamarády. Začal jsem chodit do přírodopisného kroužku Zdeny Martinové, pozdější redaktorky časopisu ABC, a posléze jsem navštěvoval geologický kroužek doktora Františka Holého z Národního muzea, kde jsem strávil opravdu šťastné chvíle. Jenže se ukázalo, že mám hanebný třídní původ. Můj dědeček umřel po návratu z Jáchymova, kam byl zavřen, neb pekl rohlíky. Tatínek neschvaloval okupaci v roce 1968. Tím byla vyřízena má snaha dostat se na gymnázium. Situaci rodina vyřešila typicky socialistickou cestou – přes známé. Ti byli ovšem na stavební průmyslovce, odkud vedla cesta na stavební fakultu. Stal jsem se inženýrem, byť pan profesor na betonové konstrukce po mé nepříteli zdařilé derivaci funkce jakési zborčené plochy věstil, že ze mne žádný velký statik nebude.

Během tohoto období jsem objevil, že dívky kupodivu nepovažují výlet do lomu za ideálně strávený víkend. Začal jsem chodit po památkách, trochu studovat historii a s partou na vandr, kde se zase řešily odkazy třeba na dobrodružnou literaturu. Ke všem těmto aktivitám byly třeba znalosti, které jsem hledal v knihách. Stal jsem se pravidelným návštěvníkem antikvariátů, a protože jsem se narodil prakticky na Václaváku, bylo jich okolo mě dost. Postupně jsem objevoval specifickou vůni starých knih, příběhy beletrie a krásu grafických listů pro mne dosud neznámých umělců. Po studiu jsem projektoval baráky pro zabezpečovací zařízení železnice, která dnes běží na počítači někde pod stolem. Krátce po revoluci jsme ale s kolegou a jeho přáteli založili vlastní projekční kancelář. Byla to divoká devadesátá léta, snažili jsme se uchytit, pracovat bylo potřeba často i přes noc. Já jsem do Prahy dojížděl a nestíhal jsem. Po půl roce jsme se rozešli a já byl bez práce. Manželce, která byla doma se dvěma malými dětmi, jsem to ani neřekl. Dodělal jsem práce v hospodě U Dvou slunců v Nerudově ulici, stavařiny jsem měl plné zuby a přemýšlel, co dál. V této napjaté chvíli jsem šel okolo svého oblíbeného, legendárního antikvariátu v Dlážděné ulici. Zrovna vyvěšovali ceduli, že hledají prodavače. Tam jsem se od roku 1992 učil od známého antikváře Ludka Svobody a v roce 2007 jsme si s manželkou otevřeli vlastní krám.

Aby se kruh uzavřel, zavítal po letech do antikvariátu zákazník, který poptával paleontologickou literaturu. Přiznal jsem, že jsem byl sběratelem poněkud obskurní kategorie křídových mořských hub. Ukázalo se, že právě to je hlavním zájmem pana doktora z UK, a já mohl svou sbírku z dnes již často zaniklých nalezišť předat do dobrých rukou. Na základě tohoto materiálu vzniklo několik doktorandských prací, a tak jsem se stal paleontologem alespoň v zastoupení.

Jakou od té doby antikvariáty prošly proměnou?

Ta proměna je velká. V devadesátých letech byl po knihách obrovský hlad. Pokud někdo přišel do antikvariátu nabídnout tři sta knih, vzali jsme taxík a jeli pro ně. Do večera byly ty kvalitní prodané. Do obchodu přicházely desítky lidí, někteří i dvakrát denně. Pak trh zaplavila vydání dříve nedostupných titulů z množství nově vzniklých nakladatelství.

Přišel internet. Dobrý sluha, ale zlý pán. Dnes to bez počítače a webových stránek nejde. Rozšíří to okruh zákazníků, ale zároveň vystaví konkurenci více než pěti milionů záznamů v přibližně sto osmdesáti antikvariátech. I když neznáte cenu, najdete ji u konkurence na internetu. Vlastně se musíte podívat skoro vždy a porovnat aktuální nabídku. Pokud si na to napíšete skript, můžete se nazvat start-upem využívajícím umělou inteligenci.

Jak se v této situaci změnil vztah čtenářů ke knihám?

Kniha je stále více prezentována jako zboží s rychlým obrátem. Přechází a poslat pryč. Je pravda, že produkce je obří a teprve čas pomůže vytrždit trvalejší kvalitu.

Proč má podle vás v těchto podmínkách smysl provozovat kamenný antikvariát?

Provozovat kamenný antikvariát je pořád radost. Setkáte se s neuvěřitelně širokou škálou lidské společnosti. Počínaje bezdomovci vybírajícími knihobudky, přes čtenáře oddechové literatury, studenty, profesory, herce, spisovatele a různé celebrity, politiky, prosté sběratele drobné grafiky, až po miliardáře, který hledá nějakou bombu do své kolekce. Se všemi si můžete popovídat o knihách, grafice, sběratelství. A samozřejmě od nich koupit či jim prodat zboží. Dozvídáme se, co hledají, pomáháme jim budovat sbírky nebo sehnat babyčce knížku jejího dětství, aby ji mohla přechít vnoučeti.

V našem případě je důležité, že prodáváme i grafické listy, a ty je lepší vidět „naživo“ než na fotografii, která hodně ubírá z uměleckého dojmu. Dále pořádáme knižní aukce a je třeba mít prostor pro zodpovědné převzetí a případnou prezentaci položek.

Jak výraznou konkurencí jsou „secondhandové“ online platformy?

Konkurence to jistě je, neviditelná ruka trhu vnikla i do našeho oboru a místo je v něm pro oba přístupy. Knihobot se má k antikvariátům jako rychlé občerstvení ke staré hospodě. Někdy stačí ve spěchu vybrat z menu, odskočit si zadarmo na WC, popadnout pytlík kalorií a běžet dál. Jindy se chcete posadit, poptat se na specialitu kuchaře, vyptat se na novinky v okolí či pokecat s přáteli u pivka.

Těch střetů moderní velkotechnologie a starých postupů s osobnějším přístupem bylo vždy mnoho a vždy se vytrácelo něco z romantiky zaslých časů. Ovšem v drcení tisíce položek spotřební beletrie vlastně už žádná romantika nezbývá.

Na Trhu knih je sympatický původní nápad od čtenáře ke čtenáři. Líbí se mi jejich křivka prodeje knihy. Růst, pokud se objeví film či módní vlna ze sociálních sítí, nebo pád, když zájem pomine nebo když se objeví nové vydání. Platforma se však stále více profesionalizuje a to jí ubírá na atraktivitě. Také je to rejdiště „střelců“ se silně nadsazenými cenami. Ovšem obchod s knihami je volná soutěž, a pokud uspějí, měli pravdu a i my se můžeme poučit.

Pomáhá vám výrazněji vyhledávač muj-antikvariat.cz?

Tento vyhledávač mě původně hodně štlval. Byl to takový preknihobot. Vykrádal zkušenosti starých antikvářů a také umožňoval stahovat cizí obrázky a popisy. Koncentrací nabídky

pod jednou platformou brutálně zvýšil konkurenci. Jeho zásluhou je však i možnost stahovat fotky obálek pro knihovní databáze a rychlá orientace na trhu. Pokud dávám pro někoho dohromady kolekci knih, využívám ho i k prohledání nabídky.

Jak podle vás vypadá budoucnost kamenných antikvariátů?

Budoucnost antikvariátů vidím poslední dobou dost černě. Náklady na provoz rostou a s výdaji držíme krok stále obtížněji. Pokud je budoucnost v kvalitní obsluze a službách na míru, jsme připraveni. Ovšem vyžaduje to odborný personál. Otázka je, bude-li dost zákazníků, hlavně sběratelů.

Prodávat knihy na obrat se mi však zdá jako ještě rychlejší cesta do pekla. Možná lze prodávat tisíce knih denně s automatizací a brigádníky. Marže však potom neumožní rozumný zisk a musíte v krysim závodech běžet stále rychleji. To by mě nebavilo.

Jsou mezi vašimi zákazníky spíše čtenáři, nebo sběratelé?

Jsmo zaměřeni spíše na sběratele, ať už knih, či grafiky, případně na odbornou literaturu. Z beletrie hodně vybíráme.

Jsou dnes vedle „pohledářů“ ještě nějaké výraznější skupiny sběratelů?

U nás jsou pohledáři spíše vymírající kategorií, ale není to naše zaměření. K nám chodí hlavně sběratelé bibliofilů a krásných knih, vazeb, dětských a dobrodružných knih, grafických listů i drobnějších ex libris.

Přicházejí dnes ještě lidé prohlížet tituly v prodejně, nebo chodí hlavně pro objednávky?

Stále máme zákazníky, kteří se přicházejí inspirovat přímo na prodejnu. Bohužel nemůžeme mít celou nabídku volně přístupnou. Vše se do obchodu nevejde a křehčí zboží by se zničilo. Web je proto nutností.

Jaký je pro vás ideální návštěvník antikvariátu?

Zvědavý. Rád si o knihách popovídá. Sběratel specializující se na svůj obor má vždy větší znalosti než my. Můžeme se něčemu naučit. A důležité je také jeho zaujetí, vašeň. Je to pro nás motivace.

Nemám rád zákazníky, kteří přijdou, že mají objednávku 45689. Lidi mají jméno, knihy tituly... Takoví se nejdou podívat ani po krámu. Stojí u pokladny a čekají. Máme nádherné prostory v duchu staré Prahy a na stěnách grafické listy, za které by se nemusela stydět galerie.

Máte vlastní sbírky?

Opravdový antikvář knihy, případně grafiku miluje, a tak má i vlastní sbírky. Nesmí to ale přehánět, aby neutrpěl obchod. Je v tom určitý paradox: to, co sbírá antikvář, v obchodě buď není, nebo je to drahé.

Michal Hulla (nar. 1962) vystudoval stavební fakultu na ČVUT. V roce 1992 začal pracovat v legendárním antikvariátu Dlážděná a v roce 2007 otevřel s manželkou Ivanou 1. podzemní antikvariát. Specializuje se na prodej odborných a sběratelských knih a v nabídce má také rozsáhlou kolekci české moderní grafiky. Obchod slouží i pro drobné kulturní akce. V podzemních prostorách probíhají výstavy grafických prací, autorská čtení a křty knih, dvakrát do roka se pořádají aukce krásných a starých knih i grafických listů. Antikvář též spolupracuje na vzdělávání studentů knihkupeckých oborů.

Michal Hulla. Foto z osobního archivu

Antikvariát je zastavený pohyb

O regálech plných knih s Ilonou Rozehnalovou

Ilona Rozehnalová. Foto Roman Polášek

V ostravském antikvariátu Fiducia nakoupíte staré knihy všech žánrů, ale kromě toho zde můžete zajít za kulturou do klubu a galerie. S Ilonou Rozehnalovou, která Fiducii se svým mužem provozuje, jsme se bavili o antikvariátu jako místu setkávání, potřebě neefektivnosti i o tom, že knihovna je komplexní fenomén.

MICHAL JAREŠ

Jste v branži už přes dvacet pět let. Jak se změnily antikvariáty během posledních let?

Před dvaceti lety byla návštěva antikvariátů pro sběratele dobrodružstvím. Nevěděli jste, co vás v nich čeká, co objevíte. Každý antikvariát měl jiný styl a ceny, vzácné knížky byly ve vitrínkách. Dnes má mnoho z nich knihy na e-shopech, a tak tohle kouzlo „starých časů“ zažijete už jen někde. Do podoby a atmosféry antikvariátů výrazně zasáhl internetový prodej – řada těch kamenných se soustředí právě na něj a člověk vidí, že někteří rezignují na uspořádanou prodejnu, vystavování pěkných knih nebo povídání si se zákazníky, narazíte tam spíš na lidi za počítačem a banánovky.

Proč má podle vás dnes smysl provozovat kamenný antikvariát?

Nevím, jak to vnímají ostatní, ale pro mě je kamenný obchod alfoou a omegou podnikání. Za covidu jsem hodně přemýšlela o tom, zda nějak výrazněji nerozvinout internetový obchod, ale vsadila jsem na ten kamenný, zatímco internetový obchod je jen doplňující prodej. Dává mi totiž smysl osobní kontakt, povídání o knihách, důležité je pro mne i to, že si lidé mohou knihy osahat, případně natrefit na něco, co neznají, co je nějak překvapí, zaujme... Kamenný obchod je prostě místo, kde můžete objevovat, někdy klidně i jen tak bloumat, listovat knížkami, které si nakonec nevezmete, anebo si zamilovat a koupit ty, které jste původně nechtěli nebo neznali. Proto mají smysl jak kamenné antikvariáty, tak i kamenná knihkupectví a knihovny s regály. Já jsem velký závislák na regálech – čím víc kvalitních knih v regálech, tím lépe.

Jak se stavíte k „secondhandovému“ obchodování s knihami typu Knihobot?

Každou konkurenci je třeba brát vážně. Zmíněné e-shopy nastavily vysokou laťku v internetovém prodeji, ve fotografování knih, jejich zasílání a podobně. Na druhou stranu mám pocit, že vždycky je zapotřebí mít svůj vlastní úsudek a jít třeba někdy i „proti větru“, když je člověk přesvědčený, že to má smysl. Jednu dobu to kupříkladu vypadalo, že kamenné prodejny budou převálcovány internetovými obchody a čtečkami. Nebo se říkalo, že mladí nechtou, případně vše kupují na internetu. To ale není pravda. Čtečky do prodejů v antikvariátech výrazněji nezasáhly a z osobní zkušenosti vím, že mladí lidé čtou a kamenné prodejny mají rádi. Ocení pěkné knihy a fyzický kontakt s nimi, dokonce si kupují první vydání, nechají si poradit, líbí se jim, když je antikvariát pěkně uspořádaný a když tam mají co objevovat. My máme na e-shopu jen zlomek knih, většina je v prodejně.

Co tedy odlišuje antikvariát od virtuálních platform?

Je mi cizí filosofie Knihobotu, jehož majitel si vypočítává, kolik vteřin trvá hození papírku do koše a kolik vhození papírku do tubusu vedle stolu, který vede do koše a cestu papírku zrychlí. Video, ve kterém si spočetl, že bez ohýbání ke koši ušetří tolik a tolik minut ročně, kdy může víc „makat“, mě upřímně pobavilo. Tahle efektivita v každé minutě je něco, čemu se kamenný antikvariát už z podstaty věci vzpěčuje. Protože kamenný antikvariát znamená nejen efektivitu prodeje, ale i zastavený pohyb. Chvilé, kdy se mluví o knihách, čtenářských zážitcích a dojmech – to jsou minuty a hodiny, kdy jako prodejce většinou nejste efektivní. Kamenný obchod je svým způsobem i zpovědnice.

Stejně tak je to s prodejem knih. Na Knihobotu je kniha položka, která má určený čas – jde na e-shop za nějakou cenu, a pokud se do určité doby neprodá, cena se snižuje a pak jde kniha do výprodeje. Některé knihy ale potřebují víc času, potřebují si poležet v regálu i několik let. A někdy také musí ke knize dozrát ten, kdo si ji koupí.

Přicházejí dnes ještě lidé do prodejny jen tak prohlížet tituly, nebo chodí hlavně pro online objednávky?

U nás většina lidí přichází kvůli knihám v regálech. Řekla bych, že jim to naše prostředí přijde příjemné, relaxují tady, není tu hudba a nic, co by je mohlo rušit, jen vůně knih, plné regály, akvária a pochrupávající pes. Mohou si tu prohlížet knihy, jak dlouho chtějí, případně jim poradíme nebo s nimi prohodíme pár slov, pokud projeví zájem.

Jaký je průměrný věk zákazníků, s nimiž se v prodejně setkáváte?

Asi půjdu proti trendu stěžování si na mladé – mladí zákazníci u nás tvoří tak polovinu. Moc se mi také líbí, když rodiče chodí s dětmi a už od malička je učí mít rád starší knížky. Někdy si dovolím chvíli pozevlovat a jenom je poslouchat, jak si s dětmi o knížkách povídají, to je úplný balzám na duši. To na e-shopu nezažijete. Chodí k nám samozřejmě všechny generace, za což jsem vděčná.

Jak podle vás vypadá ideální návštěvník antikvariátu?

Každý, kdo má rád knížky. A je jedno, jestli čtenář detektivek, nebo sběratel avantgardy. Antikvariát potřebuje pestré zákaznictvo, které spojuje láska ke knihám.

Jsou mezi vašimi zákazníky spíše čtenáři, nebo sběratelé?

Převládají čtenáři, ale máme i sběratele. Kvůli e-shopům je už nevidíte tak často, kdysi

jezdili knížky hledat po celé republice, nyní už tolik nejezdí, protože většina antikvariátů má cenné knížky na e-shopu, ale pořád jsou a „rodí se“ i noví. Teď mám třeba radost z jednoho mladého zákazníka, který si začal kupovat dekadenci. Obecně mám pocit, že se zájem o bibliofilie zase trochu obnovuje.

Jsou pořád ještě výkupy, které vás těší a nejsou jen „provozní“?

Naštěstí jsou. Nedávno jsem třeba vykoupila něco i do své osobní knihovny – ano, jsem jeden z těch antikvářů, co porušuje heslo, že antikvář nemá být sběratel. Ale nevadí mi ani běžné výkupy, já mám ráda i „obyčejné“ knihy, mám ráda knihovnu, u které mohu sedět a občas si z ní něco vytáhnout, nebo se jen dívat, jak u nás doma knihy odpočívají, mají pár let místo, kde je jim dobře a kde se o ně někdo stará. Knihovna je komplexní fenomén, něco, o co se člověk může vnitřně opřít.

Který výkup se vám zapsal do paměti?

Asi nejsmutnější výkup jsem zažila, když starý pán, historik, musel prodat svou celoživotně budovanou knihovnu, protože dcera si chtěla koupit ledničku. Už skoro nemohl chodit, jen se na mě pořád díval. Byl to hrozný výkup, pán pak za pár dní zemřel. Prázdné regály tam, kde byla roky s láskou opečovávaná knihovna, jsou jedním z nejžalostnějších pohledů, co znám. Asi to jde proti obchodnímu duchu, ale často mi to bývá líto, stejně jako když jdu vykupovat knihovnu po někom, kdo umřel a koho jsem osobně znala. Připadám si vždycky, jako bych odkrývala něco, co je výsostně intimní. Není smutnější věc než „rozbíjet“ knihovnu, kterou někdo roky s láskou budoval.

Vedle antikvariátu provozujete pod hlavičkou Fiducie ještě galerii, nakladatelství a vytváříte další projekty. Dá se to vůbec zvládat?

Zvládat se to dá, ale nechci lhát, se přibývajícím věkem a v současné turbulentní době je to náročnější. Zatím nám to ale dává smysl, baví nás to a naplňuje, a doufáme, že podobně to naplňuje i naše publikum.

Jak by podle vás mohl vypadat ideální antikvariát v 21. století?

Já bych si přála, aby vypadal tak, jak jsem popisovala výše. Aby neztratil punc místa, kde se člověk může na chvíli ukrýt, odpočinout si tam s knihami. Aby to bylo místo, které člověku dovolí být chvíli neefektivní.

Ilona Rozehnalová (nar. 1976) je majitelka Antikvariátu a klubu s galerií Fiducia (od roku 1998), projektová manažerka, aktivistka a zakladatelka okrašlovacího spolku Za krásnou Ostravu. Absolventka FF OU (český jazyk a literatura) a Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně (marketingová komunikace). Je zakladatelkou jedné z nejznámějších a nejdéle fungujících nezávislých kulturních scén v Ostravě, za propagaci ostravské kultury, práci s veřejností a mapování i záchranu kulturního dědictví Ostravy jí byla v roce 2021 udělena Cena města Ostravy. Je editorka a vydavatelka (mj. poetického průvodce Ostravou Cesty do ostravského v/nitrozemí, 2019), spolu s Monikou Horsákovou vytváří ostravskou kulturní virtuální kroniku Ostravské kulturní stopy.

AŽ ROZRAZÍME HRADBU KULIS

**Citlivý pozorovatel přírody,
nesmlouvavý posuzovatel
marného lidského pachtění,
hédonik i skromný zastánce
těch nejposlednějších. To vše je
Vít Kremlička ve svých nových
básních, v nichž ovšem zůstává
především vtipným a trochu
potměšilým bardem, který si
rád hraje s jazykem i okolním
světem.**

Dávná báj

Možná máš propálený kotel
možná ještě jednu plavbu vydrží
Tak opust' tenhle hotel
kde tě nic nedrží

Před sebou obzoru čáru
zvlněný je a ztracený
Zahvízdej a vypušť páru
žádný život není bezcenný

Možná poslední plavba
ale to se neříká
Kdesi klíčí osudu sadba
tebe se osud netýká

Lednice důchodců prázdnotou zejí

Lednice důchodců prázdnotou zejí,
jen občas lahváč, salám, brambory a zelí,
případně kořalka, vejce a sádlo,
mražené kuře, co mrazem padlo,
a nebyl, kdo by ho zahrál nešťastné v náručí;
už jenom v pekáči žárem zaskučí...

... až nadejde čas na testament
odkáží lidu kafe a fernet, na život medikament.

Loni se vylíhli skokani a skoro nesněžilo

Loni se vylíhli skokani a skoro nesněžilo,
lidi chodili do lesa na houby a pro dřevo.
Soused si pořídil čtyřkolku a rajtuje s ní
po louce,

až drny lítají k nebesům.

Co vítr přinese, zas vítr odvane

Co vítr přinese, zas vítr odvane
Plavkyně si bazén samy nevypustí
Jako si igelitkou nebožáky osud zmítá
Tak člověk pořád v něčem lítá
Bestie lítá

Seriály jsou pořád živý tebou
hřejí, zebou a jdou s dobou
ketodieta má správný šmak
modrá
se modrá jako modrá
jak by měla, přesně tak

Zní večerem cvrkot osamělých pěnic

Zní večerem cvrkot osamělých pěnic:
mně všechno, tobě zas nic!
Perlovým šerením píseň plyne,
zdá se, že to nikdy nebude jiné

Sousedka napouští papíňák

Sousedka napouští papíňák
trvá jí to moc dlouho ňák
možná ten papíňák nemá dno

Do papíňáku vlož pastinák
krom toho další brebery
potravu provař do jedlého stavu

Na stůl si prostři a čti přitom noviny
co se zas děje ve světě za koniny
tou polévkou se neopař a neučiň si otravu
jinak by nebylo pro koho žít a zas umírat

Signály mechu

Kopřivový protlak ti vydrbe do posledního
koutu po zdraví lačnickí tělo
Je jako zelený dort a punč, jako sny mechu

Nocí zní děsby, horké jsou lesby
navzdory volání šerosvitné kresby
Od mýtů nás dělí hradba života,
trójské mosty, kniha labyrintů

Žiji v opálu
Kruh četby, karty mrtvého žití
Museli by mi něco udělat, anebo zase zavřít,
abych přestal

Noci v nadhlavníku, proč nachováš?
Přináším nové signály mechu, odvětila noc

Jseš láska z vrbových lístků

Jseš láska z vrbových lístků
Jseš láska jinovatky suchého listí
Jseš láska kroků nalezených v noci
Jseš láska kohoutího kokrhání zjitra

Jseš láska garážově zmizelých večerů
Jseš láska rozpuštěných akrylů šírání
Jseš láska do betonu vyřčených slov
Jseš láska zániku a nových přepětí

V jiskrách sněhu a proudu z větrníků se
tvoje láska ztrácí

Provždycky vzniká. Nikdy se nenavrací.
Máji, ty žalný Měsíci

Máji, ty žalný Měsíci

v girlandách fontán běsnící
smutku zrní zaséváš a zaléváš
vínem a vodou, hluchým skřekem
podivnou mocí, noci sklepem
kdo zachytí tě v sklenici?

Kdo zachytne tě v sklenici
už nemá kam se z tebe podít
z tvých květinových pout
na střelnici

Historie

Jak filmové umění káže, v dávných časech
lidé byli prostí dětinové,
všichni muži nosili vousy a bodné zbraně,
žili převážně v hradech a na jiných planetách,
poletovali sem a tam, živilo se draky k obědu,
zvířata uměla mluvit a ženy byly

vcelku přívětivé,
pokud nebyla sekyra v dosahu,
kuchtící housky krájeli mečem a pečínky
mezi ně padaly

z mraků, mimoděk a rovnou se zeleninou;
byl blahý ten čas!

Všichni se prali, krev chlístala proudem
a nikdo nepracoval,
peklo bylo pro srandu a nebe na měsíční,
bo celoroční předplatné.

Divoké ornamenty citů

Divoké ornamenty citů
jsou zapečené do biskvitů

Slunce zapadá nad večerkou, ve výkladu bliká
tibetský herbář
pád stroje nemá konce
piškotové bomby a kravské zvonce

Spleť kořenů hnaná života vlohou,
sycená deštěm z hvězd, opojivou mlhou
žene se podzemím vzdor velehorským tesům,
karabáčům blesků, telurickým plesům

kde duní útrob vulkánů dech nekonečnou tíží
svůj sen spí spása, co se nikdy nepřiblíží

Sextina

Jsou názory, že v životě nic netrvá věčně,
že skončí noc, láska, štěstí a kdovícoještě,
že sny nás pomíjejí ve střídání kulis,
že víno, mládí, zralý věk i stáří pouhý odlesk,
předehrou k nicotě, co všechno rázem zastře;
však moje sextina ty klamy šmahem popře!

Trvalou pravdu život v jednom rázu popře,
ač protiklady vzájemně rvou se krutě, věčně,
dál trvají potom, co smrt nám zraky zastře;
v tom nepomohou elixíry a kdovícoještě,
dál bude trvat věčné touhy odlesk
na troskách stále vztyčovaných kulis.

Což je svět zatuchlý sklad vysloužilých kulis?
Což naše vzosná slova nelidská moc popře?
Vždyť žijem' víc než na hladině odlesk!
Katry se zbortí, ač chtěly svírat naše žití věčně,
pouta, kazajky, řetězy a kdovícoještě
jednoho dne navždy zapomnění zastře!

Jistě jsou modly, jež závoj prachu zastře,
buřty se vyudí na třískách vyřazených kulis,
v bazaru naleznem' skvost i kram
a kdovícoještě,

vrah svoji vinu před soudem zaujatě popře,
na některé tramvaje budem' čekat věčně,
sotvakdy vznikne znovu dávných citů odlesk.

Zda zříme v srdci temno jen, či druhův odlesk,
anebo mlha pochybnosti cestu znání zastře?
Jediná otázka, již možno klást si věčně!
Ostatní odkaz do potěmkinských kulis,
ať se tam sváří a hrdlí; až lhář své šalby popře,
jedním dechem ti přislíbí své věčné
„a kdovícoještě“!

Svět na nás hrne svoje stereotypy
a kdovícoještě,

v nových hávech staré formy a beznaděje
odlesk,

stejnými slovy hesla vyčpělá žvác popře,
pak jedinou cestu, co zbyla, harampádím
zastře;

ubohý labyrint z ještě ubožejších kulis...
Tak pinoží se hovniváli sisylvovsky věčně.

Až rozrazíme hradbu kulis, co měla trčet věčně,
volný pád věčnost popře, novou tmou nové
světlo zastře,
zůstane vzpomínek odlesk, láska, výzvy...
a kdovícoještě.

Atlas kotev

Zas vichrný proud žití na útesy mne hnál
vstříc zapomenutým přístavům,
zpustlým pevninám

ve vlnbití vyjícím v žalu svém jsem vzpomínal
na všechny kotvy, jak jsem urval
a na dně zanechal

ta první byla nádherna
zrezivělá až do černa
do hlubin padla s rachotem

tu druhou romance zrodila
mělčinami se brodila
letní jitro ji odneslo

třetí podobala se orchideje květu
co z hnoje pne se do náruče světlu
porostlá sasankami na mělčině hnije
drze práchniví, než ji další vlna skryje

V měsíci září

V měsíci září
listí stromů září
zelenavou září

Vít Kremlička (*nar. 1962*) debutoval v osmdesátých letech v samizdatu sbírkami *Autentický kulovátor*, *Zvonění a Oblouk*. Časopisecky publikoval v *Revolver Revue* a *Paternosteru*. Byl členem undergroundové hudební skupiny *Národní třída*. V roce 1991 získal za novelu *Lodní deník Cenu Jiřího Ortena*. Je autorem básnických sbírek *Cizrna* (1995), *Prozatím* (2002), *Amazonia* (2003), *Země Noc* (2006), *Tajná cikánská kronika* (2007), *Tibetiana* (2013), *Divůtajný Marimbo* (2016) a *Básně* (2018). Mimo to vydal novelu *Manael* (2005) a povídkové soubory *Zemský povídky* (1999), *Amazonské Medy* (2015) a *Můj život s vínem* (2023).

Vít Kremlička

Květ růži zdobí

Květ růži zdobí,
chrání ji trn a plody

na mezi vyprahlé větrem a sluncem
kam zavítají
jen motýli a zajíci a lišky

Šípkový keř je jako noční hlídač břehů lučních
trní se proti ohvězděné obloze a v jeho náručí
spí bez obav několik malých tvorů
než je zas den probudí a vydá všanc
instantnímu industriálu

Zima jiskřivá

Zima jiskřivá
v peřejích odplynula

smrčiny ztemněly a vrby jasně

vždyť každý květ a každý list
vesnou čist

pojďme dát vale žízni
piva si občas lízni

Důchodce důchodce

Důchodce důchodce
má co nechce i co chce
ustele si pohovku
zabrouká si dechovku
občas je i na fotce

Důchodce důchodce
přemítá i o stovce
žal rozpouští ve spánku
pivo pění ve stánku
světlo žije v žárovce

Stříbrné stíny mraků se vlečou ke konci noční směny

Stříbrné stíny mraků se vlečou ke konci
noční směny
padá rosa; není jiné změny
odnepaměti každý podzim
vyploouvají lodice pestrého listí.

Rybářská

Všechno je zprcaný do klubek dráty a baráky
jako by příroda neměla už právo žít...
Hoj, potočmene bujný, v peřejích sebou mrskni
minciře strhej, ať davům klesne čelist
ať chtíčem se zkroutí chrťány a dělohy v křeči
a smrt jim vápnem lajnu natře na hřbet
Až slunce ráno zažhne, již budou nikým
do lesa pohodím jejich kosti,
nyní nekonečně prospěšní
když zaživa měli tolik spěchu!!!
Hladina kymácí se, peřej chorál duní
v hlubině pod slapem se moje touhy sluní

Slunce je jasné, ale Země chladne
bělostné balerínky zapadaly žhoucím listím
a gesta ztuhla
syringy zpěvu ztichly posedy opuštěny
zesláblý paže a v žaludcích zakručelo sborem

kam letíte hejna koňader za viselci loje
zaseta čočka jaru nikde ani zrna
štědré hrsti prázdný
klopotné kroky kvačí do skal

dost bylo vašich cvrlikání zase zazní zjara
nám zvěstovat konec nočních směn ticha plnit
bouří
nám nebylo dáno slastí ani rmutu

lépe než v krmítku naprázdno si plnit vole
na jediný trylek

vy kurvy ptačí
vám pár zrněk stačí

takových koňader ještě bude
každé jaro se rozletí v krdelích k sýpce
nacpat si volátka zrním a červy
potom se hašteřit na parapetu

Ve fůrách exekutorů a jejich kancelistek
vidlemi jsem hledal poesii
v osudech zmarněných otlacených
pomuchlaných kancelářskými židlemi
našel jen zoufalství netvůřcích duchů a trup
co marně pnou se k cizím životům
bezbarvými parkosky

Proč ten ptáček poštěváček (na motiv lidové písně)

Proč ten ptáček poštěváček nad námi lítá?
Co to nese za novinky, že nic neříká?

Co by taky říkal

Vy rozmarní kujebáci
poštěváčkům přejte
nic je více nesužujte
svobodu jim dejte

Vítejte ve vinárně. Z notesu plzeňské advokátky Helči

Barvy jsou jako dým, co hospodský šenk
halí
Hudba je šum a smích, co vytrácí se v dáli

Už ani květinářce nemůžeš natlout
pugétem
Tvoje slova si do erbu vetknou hasiči

Dnešek je dle hesla režimních smradů:
Všetci motýle kradú!

Už zpívali kohouti, myši, kocouři a straky
Jestli chcete, přidejte se taky

Tak svět oplácí:
opovržením za cit, almužnou za práci

Svět je veliká vinárna
někde se koštuje, jinde troštuje

Na hrobech zaniklých civilizací hodujeme
Frčíme do neznáma, zvesela si notujeme

Potichu naše životy oxidují a hnijí
proudy močky nebešťanské naše žití sijí

Neschopni životní kauzality
V pekle normality

Než uchvátí nás denní třesk
Hvězd padajících zazní břesk

Kdybych tam byl
Spal bych a snil

Měsíc je velký darebák, panáčku
Tvář mu jiskří, zcela posetá hvězdným
prachem a má tě na háčku

Lívance a vorvaně
jsou jeho snídaně

Oceán medu je tvůj klín a světlo Luny stín
z trpkosti odloučení hořkne tvoje
zapomnění

Nic lidského člověku není cizí
Prostota, vznešenost i co navždy mizí

Ilustrace Lucie Lučanská

Co na tom?
Slunce dál vychází a z písku nelze plést
provazy

Na plážích písčitého Pylu jsme zanechali
své nehty,
kostky ledu, plasty, kosti a znavené
vzdechy

Hrdinové naší doby tiše
nenávidějí nábytek

Juž nastal zimní čas;
zve na svah sáněk hlas!

Přehlídka kulis za okny vlaku,
pádícím klikatou polopřímkou života
Nechceme, co můžeme – chceme,
co nám odepřeno

Etruskové obchodovali se železem na meče
a na řetězy
obdivuj plně amfory a kandované řezy!

Slunce jas a nocí třpyt
dává žít

Láska je zvrhnutá popelnice s hromovým
rachotem
líbání za plotem fatální nemocnice

na pultu zářila jablka podzimním sluncem.
zlato sušených meruněk
perly zvonků nade dveřmi zvonily ozvěnou
dětství

celou noc pukaly boby ve vodě:
že jsme se tehdy potkali, není ke škodě

Vlna blahobytu přelila se v náš čas

Vlna blahobytu přelila se v náš čas,
do písku se vsákla, nevrátí se zas.
Neuskutečnitelné sny spí v květinových
okovech.
Nejprve zahazuj zlatá jablka, potom hrsti perel,
lidé chřadnou touhou po nadbytku.
Kupříkladu chryzantéma
je oblíbené téma.
Pro kanely a ornamenty na sloupech
inspirací byly kadeře přímé i vlnité
Zatímco na neznámých místech voda spřádá
zázračné nitky
a na obloze se klikatí veletoky z bezedných
nebeských tůní
potřeba nakoupit suchý led, bazény
pro případ vedra
snad občas ukápne i do mého vědra
ať můžu dál provozovat života slast:
poesii, ženský a chlast

Přednášky v Městské knihovně v Praze

13. 5.
Toyen:
Tajemná bytost	19. 5.
Templáři
ve středu Evropy:
zapomenutý příběh
14. 5.
Nezval a jeho syn	20. 5.
Poutě a poutnictví:
Cesty k sobě
a do vlastního nitra
- Začátek vždy v 19.00

 **Městská
knihovna
v Praze**

PRAHA
PRAHA
PRAHA
PRAHA

Ústřední knihovna,
Mariánské nám. 1, Praha 1

Více na
mlp.cz/prednasky

DUMBĚZVÝCHODU

PRÁVĚ V KINECH

aktuální seznam všech projekcí:
WWW.DUMBEZVYCHODU.CZ

**CELOVEČERNÍ DOKUMENT TOMÁŠE HLAVÁČKA PŘEDKLÁDÁ
ČASOSBĚRNÝ PONOR DO PROSTŘEDÍ OBCHODU S CHUDOBOU,
JEHOŽ OHNISKEM JSOU TZV. KOŘISTNICKÉ DOMY.**

**NERVY DRÁSAJÍCÍ DRAMA VYHRÁLO HLAVNÍ CENU
NA 28. MEZINÁRODNÍM FESTIVALU DOKUMENTÁRNÍCH FILMŮ JI.HLAVA.**

SBÍRKA

**Příspěť na odvážné nájemníky, kteří se rozhodli
hojovat proti nespravedlivému systému, můžete zde:**

WWW.DARUJME.CZ/DUM-BEZ-VYCHODU

MARTINA MINAŘÍK PAVELKOVÁ
KRISTÝNA NEJEDLÁ BUJÁRKOVÁ
NINA KIRK

14/5—9/11/2025

Fabulae de Monte Cuthna

České muzeum stříbra – Hrádek
Barborská 28, Kutná Hora
www.cms-kh.cz

Středočeský kraj

UNESCO
SPOLUJE
UNITES

České muzeum stříbra

VÁS ZVE NA UMĚLECKOU VÝSTAVU,
ZAHÁJENOU V ÚTERÝ 13/5 OD 17.00.

Nouze v architektuře

Výstava Vektor chudoby

Autoři skupinové výstavy **Vektor chudoby** v Domě pánů z Kunštátu v Brně si kladou za cíl posílit cit pro sociální užitečnost architektury. Závěrečná zastávka trojdílného výstavního cyklu *Chudoba* vykresluje širokou škálu situací, do nichž může architektura vstupovat jako pozitivní činitel.

SOFIE GJURIČOVÁ

I architektura má řadu možností, jak pomoci s řešením chudoby. Foto Karel Poneš

Výstava *Vektor chudoby* završuje víceletý výzkumný projekt Vysokého učení technického v Brně na téma materiální nouze v architektuře. Předchází dvě iterace výstavy *Chudoba* v Havlíčkově Brodě a v Novém Městě na Moravě, které byly více zaměřené na výtvarné umění, proběhly mezi lednem a březnem letošního roku. Oborově široce rozkročená čtveřice kurátorů (sociolog Stanislav Biler, umělkyně a kurátorka Barbora Ilič, historička Alena Jindrová a historik a památkář Michal Konečný) na nich vedle sebe vystavovala představitele klasického i současného výtvarného umění a vykreslovala chudobu jako jeden z nejvýznamnějších fenoménů minulosti i současnosti.

Radikální empatie?

Brněnská expozice na předchozí výstavy volně navazuje. Její kurátor a teoretik architektury Rostislav Koryčánek se v úvodním textu rovněž vrací do minulosti. Připomíná devadesát let starý experiment *Sociologický fragment bydlení* – společnou práci architekta Jiřího Krohy a jeho studentů z brněnské techniky, která formou výstavního souboru analyzovala bytové podmínky tehdejší dělnické třídy – a ptá se, jak a zda vůbec může architektonická obec být v současném nastavení podobně radikálně empatická. Současnou nedůvěrou v sociální aspekt architektury dává do souvislosti s neoliberální výstavbou v devadesátých letech i se šokem způsobeným celkovým zrychlením globalizace v období po pandemii covidu-19. V rámci výstavy si neklade za cíl chudobu jednou provždy vyřešit, ale posílit povědomí o možnostech, jak může architektura být užitečná při její eliminaci.

Těžištěm výstavy je deset studentských ateliérových projektů a jedna diplomová práce, které vznikaly po dobu výzkumu. Široké vymezení pojmu chudoba se odráží i v různorodosti samotných zadání. Studenti mapovali centra pomoci na území města Brna, účastnili se terénní práce s lidmi žijícími na hranici extrémní chudoby v Olomouci nebo zkoumali možnosti participativního bydlení (baugruppe) na brněnském předměstí. Díla se od sebe navzájem liší mírou radikality – na jedné straně vidíme například odvážnou vizi proměny sudetské vesnice po vzoru šedesáti šesti tezí ekologického ekonoma Helgeho Peukerta,

na straně druhé rozsáhlé plány na výstavbu multifunkčních obytných bloků v přetvářející se brněnské čtvrti Cejl, které hraničí s gentrifikačním modelem. Díla jsou zprostředkována prostřednictvím modelů jednotlivých budov i celých oblastí, kreseb, fotografií, koláží, tištěných návodů i prototypů nouzových obydlí v reálném měřítku.

Na výstavě jsou kromě studentských projektů k vidění také videorozhovory s osobnostmi, které se zabývají tématy chudoby, a dvě kinetická díla výtvarnice Karin Písařkové. Portál, jenž nás uvádí do výstavního prostoru, je tvořen dvěma kartáči z mycí linky aut a *Stolem hojnosti*, na němž se po trajektorii ležaté osmičky pohybuje jídlo z potravinové banky. Výstava je doplněna o dva infografické fragmenty expozice z Havlíčkova Brodu. Při příchodu si tak můžeme prohlédnout panely o podobách chudoby napříč historií a dále v expozici i komplexní analýzu podpůrné infrastruktury v Jihomoravském kraji, jež má formu praktických návodů. Zajímá-li nás systém dětských domovů, přístup k potrátům, paliativní péče či síť nocleháren, od daného problému se dostaneme ke konkrétním řešením spolu s adresami a telefonními čísly. To vše je propojeno architektonickou koncepcí Evy Truncové a grafickým zpracováním Aliny Matějové, které použitím levného dřeva a křiklavých barev parafrázuji „letákovou“ estetiku podobně jako výstavy v Havlíčkově Brodě a v Novém Městě na Moravě.

Sociální rozměr

Závěrečný díl výstav o chudobě si zachovává komplexitu i důslednost předchozích dvou. O tom, zda jednotlivé projekty s tématem chudoby pracují zřejmě, by se dalo dlouze diskutovat, celkově si však udržují vysokou kvalitu a nebojí se své teze situovat do konkrétních lokálních kontextů. Pozitivem jsou i odvážné architektonické formy. Dát jakékoliv stavbě se sociálním rozměrem – ať už azylovému domu, sociálnímu bydlení, nebo potravinové bance – radikální, a ne pouze utilitární architektonický výraz je jedním ze způsobů, jak jí dodat sebevědomí a snad i zvýšit její relevanci v rámci města a v očích veřejnosti. Je rovněž podstatné, že v době, kdy se na jiných českých fakultách architektury vede debata o tom, zda by výuka vůbec měla přesahovat

rámec estetizovaného stavitelství, vznikla z iniciativy VUT takto rozsáhlá výstava, která o sociálním rozměru oboru nepochybuje.

Díky Koryčánkovi kurátorskému přístupu (vysoký počet vystavených děl i informační náročnost) nenabízí výstava jednoznačná řešení, ale je spíše formou otevřeného brainstormingu. Nabídnout na otázky, které vznesly výstavy v Havlíčkově Brodě a Novém Městě na Moravě, architektonické odpovědi, je však samo o sobě odvážným a velmi zdařilým tahem.

Iniciativa zdola

V čem ale může být řešení chudoby architekturou dvousečné? Koryčánek již v úvodním textu zdůrazňuje, že si výstava neklade za cíl chudobu vyřešit a že design vystaveného prostředí má pouze orientační povahu. Kromě schopnosti nasměrovat má však i schopnost kodifikovat, což může být v případě tematizace chudoby problematické. Když architekt či architektka například navrhne stan nebo bivačovací pytel jako možné řešení bezdomovectví, dává podobným cestám validitu. V lokálním kontextu existují prostředky pro důstojnější a trvalejší pomoc, přesto se nadále setkáváme s odsouváním „nepřízpůsobivých“ na okraj – často do improvizovaných obydlí (připomeňme unimobuňky Jiřího Čunka z roku 2006 nebo měsíc starý zákaz bivačování ve Frýdku-Místku).

Výstavě *Vektor chudoby* lze jistě připsat ke cti, že pojímá architekturu ve všech měřítkách – od kusu oblečení po celou planetu. Zařazení dočasných forem bydlení do architektonického rejstříku však může odvádět pozornost od toho, co by mělo být primárním cílem sociálně angažované architektury navrhované „shora“, tedy dostupné, důstojné a především trvalé bydlení i pro ty, kteří pro jeho nabytí neměli v životě příznivé podmínky. Existuje-li skutečně potřeba nomádských prostředků k bydlení, měla by iniciativa přicházet alespoň zčásti zdola. Jak také na jednom z vystavených videí upozorňuje ředitel humanitární a rozvojové sekce Člověka v tísní Jan Mrkvička: je třeba, aby řešení přicházelo vždy ve spolupráci s lidmi, kterých se problém bezprostředně týká.

Autorka je architektka.

Vektor chudoby. Dům umění města Brna, 19. 3. – 25. 5. 2025.

Plácek 4. ročník
ALL YOU CAN'T EAT
 DLA * FESTIVAL MLADÉHO DIVADLA * FESTIVAL MLADÉHO
 KÁZNICE * 8.-10. 5. 2025 * BRNO * KÁZNICE * 8.-10. 5. 2025

divadlo workshopy
 performance diskuze
 tanec studentské projekty
 hudba masterclasses

al.cz * placekfestival.cz * placekfestival.cz * placekfesti

literární procházky A2 3#

18. května 2025
 / Praha

**Jak se stát
 železničním
 člověkem?**

s Jaroslavem Rudišem a Michalem Špínou

za podpory: PRAHA PRAHA PRAHA PRAHA Státní fond kultury ČR

více informací a vstupenky na:
 eshop.advojka.cz

Sestra Země je náš společný domov

Nad odchodem papeže Františka

Zemřel papež, který záhy po svém zvolení dal najevo, že odmítá pompu s touto pozicí spojovanou – přijetím jména František, bez obvyklé římské číslovky. Prosazoval nejen větší citlivost k planetě Zemi, ale také univerzální bratrství a sesterství mezi všemi lidmi.

JAN BIERHANZL

Ohlasy na smrt papeže Františka v české mainstreamové veřejné debatě sorně poukázaly na jeho lidskost, neokázalost, s jakou naplňoval nejvyšší pozici v hierarchii katolické církve, stejně jako na silně sociální a ekologické důrazy jeho pontifikátu. Připomínalo se také jeho úsilí o reformu způsobu, jakým se v církvi rozhoduje, tj. spuštění procesu synodality, v jehož rámci jsou sice stále přijímána rozhodnutí shora, avšak v mnohem větším dialogu s obcí věřících a na úrovni konkrétní diecéze. Sám se ostatně raději než coby papež označoval jako římský biskup.

V oblasti katolické rodinné morálky znamenal Františkův pontifikát mírný posun v rámci možného: větší vstřícnost vůči gayům a lesbám formou zvláštního požehnání, aniž by však byl jejich vztah uznán rovným s heterosexuálním manželstvím; snaha o větší otevřenost vůči rozvedeným a znovu sezdaným katolíkům, aniž by byla zrušena nerozlučitelnost svátosti manželství; a otevření debaty o svěcení ženatých mužů na kněze na synodě o Amazonii, kde je velký nedostatek duchovních, aniž by se ale otevřela otázka dobrovolného celibátu.

V oblasti ženských práv byl posun k větší inkluzivitě zřejmě nejmenší, což není u tak patriarchální organizace, jako je katolická církev, překvapivé. V nesmiřitelné morální panice v otázce reprodukčních práv a nebezpečí „genderové ideologie“ František asi nejvíce navazoval na své předchůdce, včetně užívání dekolonizační argumentace, podle níž je prosazování ženských práv v chudých zemích západní ideologickou kolonizací. K té se papežové uchylují už od encykliky *Humanae vitae* z roku 1968, jež znamenala konzervativní odpověď na sexuální revoluci šedesátých let.

Půda, střecha a práce

František tedy rozhodně nebyl feministka, ale i v otázce zapojení žen v církvi jeho pontifikát přece jen něco změnil: dosadil ženy do historicky nejvyšších funkcí ve Vatikánu a zřídil komisi, která měla diskutovat o ženském jáhenství (nejnižším stupni svěcení). Zároveň také prosadil nulovou toleranci vůči zneužívání moci, jejíž implementace ale závisí na místních biskupstvích. Je ovšem třeba dodat, a v rámci českých reakcí na to upozornil historik Jaroslav Šebek, že Františkovi se zásadním způsobem podařilo posunout étos, s jakým církev vstupuje do světové politiky, od sexuální morálky a „kulturních válek“ k mnohem většímu důrazu na to, že „podporovat život“ nemusí znamenat jen boj proti interrupcím, ale také, a především, boj proti sociálním nerovnostem a proti ničení životního prostředí.

Papež František sehrál důležitou roli globálního aktéra přinášejícího kritiku kapitalismu jako ekonomického systému, který strukturně vylučuje chudé a plundruje Zemi. Jeho teologie vycházela ze života chudých pracujících lidí a ze spirituality stvoření sv. Františka, podle které Země podporuje náš život a vládně mu. Papež František rád mluvil o třech T: *tierra, techo y trabajo* (půda, střecha a práce). Lidská důstojnost vychází z toho, že jsme pracující, tvořící bytosti. Práce znamená důstojnost. Nedostatek práce nebo špatná práce nám jako tvůrcím bytostem, jejichž práce určitým způsobem navazuje na Boží stvořitelské dílo, důstojnost berou. A jako pracující za ni musíme bojovat. Papež soustavně kritizoval svět, ve kterém je tolik zemědělců bez půdy, tolik rodin bez střechy nad hlavou, tolik pracujících bez práv. Světu fosilní modernity, ve kterém jsou půda, voda a vzduch v neustálém ohrožení, odpovídal: „Říkáme ne ekonomice založené na vyloučení a nerovnosti, kde peníze vládnou místo toho, aby sloužily. Tato ekonomika zabíjí! Tato ekonomika vylučuje. Tato ekonomika ničí naši Matku Zemi.“

Náš společný domov

Změnu, kterou náš svět potřebuje, aby byl spravedlivější, tudíž nechápal čistě duchovně, ale také materiálně: „Chceme změnu ve svých životech, sousedstvích, ve svých složenkách, v každodenní realitě.“ Jeho starost o chudé, jeho teologie lidu přitom nevychází jen ze sociálního učení katolické církve, ale byla formována rovněž argentinskou levicí. V autobiografii *Život. Moje cesta dějinami* (2024, česky 2025) vzpomíná na drahou přítelkyni Esther, vědkyni a komunistku, která byla jeho mentorkou, když byl v padesátých letech na praxi v laboratoři. Půjčovala mu levicovou literaturu a poprvé mu vysvětlila, co je to mccarthismus. Esther se později účastnila odboje proti argentinské vojenské juntě a založila společnost Madri di Plaza de Mayo, která sdružovala zoufalé matky zmizelých. František se s ní dlouho přátelil a v době diktatury jí pomáhal schovávat zakázanou komunistickou literaturu. Jednoho dne se s hrůzou dozvěděl, že byla mučena a vyhozena z vrtulníku.

František byl pravděpodobně nejvýznamnější globální autoritou, která neúnavně zdůrazňovala, že vylučování chudých a ničení Země jdou v ruku v ruce. Ničení životního prostředí je doprovázeno kontinuálním procesem vyloučení. Jsou to ti nejchudší, kdo nejvíce trpí důsledky změny klimatu. Ve filmu *Papež František. Muž, který drží slovo* (2018) František načrtává obraz, který dokládá, že jeho kritika současného světa je založena především na materiálních nerovnostech: „V roce 1970 jsem poprvé viděl tzv. *gated community* obehnanou zdi. Nemohl jsem to pochopit. Zabeře si pro svou malou skupinku kousek půdy a všechny ostatní odvrhneme ven se zbytky Matky Země, které po nás zůstaly?“ Náš společný domov, o němž František píše v průlomové ekologické encyklice *Laudato si'* (2015), tudíž není metaforou, ale konkrétní představou spravedlivějšího rozdělení majetku tak, aby každý měl důstojnou práci a bydlení.

Bratrství a sesterství

Budovat společný domov znamená nestavět zdi mezi bohatými a chudými, ale ani zdi mezi národy. Byl-li sv. Pavel podle Alaina Badioua zakladatelem univerzalizmu, František na něj navázal v myšlence univerzálního bratrství a sesterství. Jak známo, jeho první zahraniční cesta vedla do uprchlických center na italském ostrově Lampedusa, kde při slavnostní mši kritizoval západní svět za to, že před tragickými osudy přistěhovalců zavírá oči. Sloužil mši také blízko protipřistěhovecké zdi na hranici Mexika a USA. Při projevu v americkém Kongresu odvážně apeľoval na tamní politiky: „Nesmíme uprchlíky z jihu brát jako čísla, ale spatřit jejich tvář a poslouchat jejich příběh. Proč vůbec prodáváme zbraně, které se proměňují v krev? Je naší povinností zastavit obchod se zbraněmi.“ Ne všichni kongresmani nadšeně tleskali. Při návštěvě Spojených států Františka doprovázela kolona obrovských vozidel, ale on sám jel v malém voze připomínajícím autíčko Mr. Beana.

V rámci papežových mírových snah jsou pro mě neopomenutelné jeho každodenní telefonáty do genocidní válkou sužované Gazy. Od 9. října 2023 každý večer volal do malé katolické farnosti v Gaze. Ptal se palestinských křesťanů, jak situaci zvládají, modlil se s nimi a dodával jim odvalu. Těch zhruba 560 telefonátů výmluvně vystihuje, co pro Františka znamenalo být nablízku pronásledovaným bratřím a sestrám.

I přes oprávněnou kritiku papežství a patriarchálních struktur katolické církve si Františka budu připomínat především jako ryziho následovníka Ježíše, který bral vážně raně křesťanské společenství majetku, jak je popsáno ve Skutcích apoštolů. Dokázal papežský stolec navždy rozkývat spiritualitou všem společného domova, která je hluboce zakotvená v konkrétní, materiální realitě.

Autor je filosof a odborář.

Františkův pontifikát byl spojen se sociálními a ekologickými tématy. Foto Ricardo Stuckert (CC BY 2.0)

To není fikce, to je realita

Se slovenským válečným reportérem jsme mluvili o vnímání Ukrajiny po ruské invazi, složitosti novinářské práce v krizových situacích i propagandě, která formuje pohled na válku. Došlo také na nezbytnost kritického přístupu k informacím v době, kdy je stále obtížnější oddělit realitu od manipulace.

OLGA PAVLOVA

Rossettiová Štrpka / Vítek Trakl / Čiháková Jirous / Šlajchrt Jareš / Ljubková Hrdlička / Roleček Kudláček / Woolfová Dvořáková / Šule Roleček / Jakimiv Nodl / Zizler

1/25

www.souvislosti.cz
revue pro literaturu a kulturu

inzerce

Na Ukrajinu často jezdíte, máte tam přátele. Po začátku plnohodnotné invaze jste se tam znovu vrátil a výsledkem je mj. kniha Zpěv sirén, která nese silnou osobní rovinu. Co bylo prvotním impulzem, kdy jste si řekl, „tohle musím napsat“? Nevím, jestli byl nějaký prvotní impulz – spíš naopak. Nebyl jsem na Ukrajině několikrát, ale mnohokrát, jezdím tam už od roku 2016. Mnohdy jsem tam pobýval častěji než doma. Neustále jsem také dění na Ukrajině sledoval. Když vypukla invaze, nacházel jsem se na slovenských hranicích. V jejích počátcích jsme byli všichni v takové existenciální křeči, nejen Ukrajinci, ale i novináři. Po několika měsících intenzivního zpravodajství o válce mi začalo docházet, že v zásadě všichni píšeme totéž. A bylo to správné: situace byla natolik vyhrocená, že hranice mezi dobrem a zlem, mezi obětí a útočníkem, byly naprosto zřetelné, ani se to nedalo dělat jinak.

Co znamená psát o válce jinak než většina novinářů?

Uvažoval jsem tehdy o tom, jestli by nešlo psát o válce jinak, stejně jako jsem to dělal dříve, tedy bez silných černobílých extrémů. Chtěl jsem se dostat pod kůži válce a také lidem, kteří v ní bojují. Začal jsem nad tím přemýšlet v červnu 2022. Všímat si, že i v obrazu ukrajinské jednoty a líčení „zlých Rusů“ se objevují trhliny. Na povrch začaly vyplouvat chyby ukrajinského vedení. Byla to doba, kdy novináři o těchto věcech sice věděli, ale nechtěli o nich referovat: Rusko útočilo, Ukrajina se v té době velmi úspěšně bránila. Tehdy jsem začal knihu psát. Zpočátku to vypadalo, že až ji dokončím, dojde k vítězství a už nebude nijak kontroverzní. Když jsem ji dopsal, situace se změnila a válka nabrala jiný směr. Mám tam mnoho informací o tom, co páchají Rusové, ale píšu také o tom, jak funguje ukrajinská armáda. Tak se postupně rozpadají jednoduché černobílé obrazy hrdinů a padouchů. V momentě, kdy to na frontě vypadá špatně, může má kniha působit, jako bych chtěl Ukrajinu ještě víc shodit. Dnes si ale myslím, že to bylo správné rozhodnutí. Přirovnávám to celé k osobě, která má rakovinu a ví o tom. Pokud s tím nic nedělá, tak ji ta situace pohltí. A to je úloha mé knihy, mluvit o problémech otevřeně.

Co vám nejvíce vadilo na způsobu, jakým v létě 2022 novináři pokrývali konflikt z terénu či z domácích redakcí?

Všichni jsme s tím měli problém. Uvědomím si to pokaždé, když se vracím ke svým starším textům. Říkám tomu mytologizace konfliktu. Ruský útok na Ukrajinu jsme vnímali jako transcendentální střet dobra a zla. A tento mýtus jsme přijali, což je také správné. Dodnes tomu věřím. Jenže problém je v tom, že v tomhle obrazu chybějí odstíny šedi mezi černou a bílou. Jakmile se na celou situaci podíváme s racionálním odstupem, začne nám ta mytologie překážet. Ztrácíme kvůli ní totiž schopnost vnímat detaily, kontext, souvislosti. Potom také nemůžeme pochopit, proč dnes Ukrajina prohrává. Jak je možné, že „věčně opilí Rusové, co kradou pračky“, najednou získali převahu? Nedává to smysl. Právě z toho důvodu je potřeba mytologický závoj odhodit a začít o celé situaci mluvit upřímně. Vadí mi, že to mnozí novináři, nejen na Slovensku, ale i na Západě, stále nedělali. Škodí to nejen Ukrajině, ale i nám. Dnes má největší smysl mluvit o Ukrajině nejen skrze to, co se tam děje, ale i skrze to, jakou hrozbu tato válka představuje pro naše země. Právě to byl pro mě zásadní moment, snaha ukázat věci takové, jaké opravdu jsou.

Jak se od začátku války změnil váš osobní vztah k Rusku?

Nikdy jsem si o té zemi ani její společnosti nedělal iluze. To se potvrdilo už během mých

cest za separatisty před invazí. Tehdy jsem tam často jezdil přes Rusko a hodně jsem mluvil s obyčejnými lidmi. Samozřejmě, že v Doněcku bylo už tenkrát dost patrné, jak vypadá jejich „ruskij mir“ v praxi.

Co mi ale tehdy unikalo, bylo poznání, že v této společnosti, zejména mezi jejími vládci, neexistují žádné morální zábrany, protože není postavená na hodnotách, ale na mocenských vztazích a represí. Nevěřil jsem, že když začnou vraždit nejen lidi v sousedních zemích, ale i vlastní občany, budou tomu obyčejní Rusové pokorně tleskat a stát fronty, aby za tohle hromadné zabíjení dostali zapláceno. To, co Putin a jeho nejbližší okolí dokázali udělat na Ukrajině i v Rusku, aniž by se je kdokoli zevnitř pokusil zastavit, mnou hluboce otřásl.

Dlouhodobým cílem Západu by proto měl být úplný rozpad Ruska – jeho rozdělení na menší celky, a to i za cenu všech souvisejících rizik, včetně těch spojených s jadernými zbraněmi. Existence země, která se takto chová nejen k jiným národům, ale i ke svému vlastnímu obyvatelstvu, představuje nejen hrozbu, ale i urážku moderní lidské civilizace.

Rusko je kritizováno, že okupuje cizí území, útočí na civilisty a dopouští se válečných zločinů. Nedělá dnes Izrael v Gaze to samé, a ještě v mnohem větším měřítku? Neuplatňujeme v případě Izraele dvojí metr?

Izrael navzdory všemu zůstává demokratickou zemí, na rozdíl od Ruska, o němž se to nedá říct prakticky v žádném období jeho historie. Izrael navíc nezaútočil na mírumilovné sousedy, jako to učinila Moskva vůči Ukrajině nebo dříve Gruzii. V Gaze de facto vládne teroristická organizace. Byl to koneckonců útok Hamásu na izraelské území, který celý konflikt vyprovokoval.

To je však asi to jediné pozitivní, co lze o Izraeli v tomto konfliktu říci. Právě proto, že jde o demokratický stát, který je součástí západního světa, a nikoli o diktaturu, jakou představuje Rusko, bychom od něj měli mít mnohem vyšší očekávání. To, co izraelská vláda páchá na palestinských civilistech, si zaslouží stejné opovržení jako činy Ruska. Od Putina se ale nic jiného ani očekávat nedá. Chování izraelské vlády navíc představuje nebezpečný precedent. Ukazuje se, že ani demokraticky zvolená vláda nemusí konat lépe než diktátoři, a právě tím oslabuje Západ, jeho hodnoty i civilizační úroveň. K pronásledování a utlačování obyčejných Palestinců ze strany izraelské armády docházelo už dlouho před současnou fází konfliktu. My jsme to však většinou přehlíželi, jako by se nás to netýkalo. To byla obrovská chyba.

Ve své aktuální knize popisujete moment, kdy jste nemohl být oporou blízké ukrajinské kamarádce v extrémní situaci při jejím útěku z Ukrajiny na začátku invaze. Jak jste se s pocitem bezmoci vyrovnával, změnilo to váš názor na roli novináře ve válce?

Přiznám se, že jsem tehle epizodu dlouho vytěšňoval. Ve skutečnosti mi to kamarádka připomněla až po půl roce. Tehdy jsem byl unavený, vyčerpaný, vůbec jsem si to nepamatoval. Zpětně jsem si prohlédl zprávy z té doby a teprve pak mi došlo, o čem jsme si tehdy vlastně psali. Měl jsem z toho výčitky svědomí. Stále si ale myslím, že Liza tehdy měla základní potřeby saturevané, zatímco okolo mě v té době byly desítky, možná stovky lidí, kteří na tom byli hůř. Když je poskytována první pomoc na bojišti, zdravotník nejdřív zkontroluje ty, kteří balancují na hranici mezi životem a smrtí. Ty, kterým už není pomoci, nechává svému osudu. Podobné pravidlo platí dle mého i v případě novinářů a aktivistů. Ty situace byly často srdcervoucí. Trvalo to dva nebo tři týdny a v některých chvílích člověk

opravdu nevěděl, komu pomoci dřív, komu najdete byt a kdo skončí na ubytovně. Nevím, zda mě to nějak zásadně změnilo. Ale myslím, že bych dnes – bohužel – reagoval podobně. Byla ale otázka profesionální a osobní upřímnosti, abych to Líze řekl.

Říká se, že válečný novinář má zůstat v roli pozorovatele. Vy jste ale aktivně pomáhal jako dobrovolník na slovensko-ukrajinských hranicích. Dá se v takovém konfliktu vůbec zachovat nestrannost?

Představa „neutrálního“ válečného nebo krizového reportéra je čistá fikce. Válka totiž neznamená jen boje – je to životní pohroma. Je to hlad, smrt, vyčerpání. Když dorazíte na místo, vidíte všechny ty válkou zasažené lidi, a pokud nejste psychopat, nemůžete zůstat pouhým pozorovatelem. Tohle není fikce, to je realita. A když o ní píšete, 99,9 % čtenářů může mít pocit, že čte jen další smyšlený příběh. Jenže on je skutečný. Právě proto je důležité psát o tom, co opravdu prožíváte, zůstat upřímný. Novinář se nemá přetvářovat. Novináři v terénu jsou ve velmi specifické situaci. Vojáci mají své úkoly, dobrovolníci a uprchlíci zase vidí jiný výsek reality. Ale novináři mají možnost vnímat všechny zmíněné světy: vojenský, civilní i dobrovolnický. To nejmenší, co mohou udělat, je zprostředkovat své zkušenosti upřímně a bez příkras. Pomáhat je správné. Ale stejně důležité je zůstat pravdivý: neidealizovat, nepřikrášlovat to, o čem píšeme. Pointou je, že o tom, zda jsem, nebo nejsem objektivní, rozhodují čtenáři, nikoliv nějaké komise.

Setkal jste se během pobytu na frontové linii s pocitem, že tam svou přítomností překážíte? Neměl jste obavy, že byste mohl neúmyslně zveřejnit něco citlivého, co by mohlo ohrozit bezpečnost jednotek?

Jako novináři rozhodně překážíme, to je prostě fakt. Musíte si uvědomit, že když vás velitel vezme k jednotce na frontovou linii nebo přímo do bojové operace, přebírá na sebe obrovskou odpovědnost. Pokud tam zemřete, padá to na jeho hlavu. Novinář v takové situaci často nezná taktiku ani konkrétní situaci tak dobře jako vojáci a může se nevědomky stát slabým článkem řetězu. Právě proto jsem mnohokrát odmítl s sebou vzít méně zkušené kolegy. Válka není žádná frajeřina. Člověk, který nemá reálné zkušenosti, může ohrozit nejen sebe, ale i celou jednotku. Riziko vyzrazení informací, které by mohl využít nepřítel, existuje. Zejména v prvních týdnech války měli novináři přístup k údajům, které pravděpodobně historicky žádná jiná armáda nikdy neposkytla. Boje zblízka v Buči a Irpini si lidé doslova zpoza rohů natáčeli na videa, na nichž vojáci stříleli z RPG – a Rusové tyto záběry později využili. Ukrajinská armáda na to zareagovala a zásadně omezila pohyb novinářů. Když působím na bojové operaci, nemám problém ukázat své texty nebo fotografie tiskovému mluvčímu či veliteli a říct: „Prosím, dejte mi vědět, pokud by tam byl nějaký detail, který by mohl ohrozit jednotku.“ Nejde o cenzuru, jde o bezpečnost. Jednou mi takto vrátili výřez ze zdánlivě nevinné fotografie vojáků z bojové operace v Kurské oblasti, na které bylo malé taktické označení vysílačky. Nevšiml jsem si ho. Ale kdyby se ten detail dostal k Rusům, mohli by podle něj například zjistit, kde se ta jednotka nachází. To všechno jsou velmi citlivé věci, a jako novinář ne vždy dokážete posoudit, co všechno může pomoci nepříteli.

V knize věnujete hodně prostoru gruzínské legii. Co vás kromě osobních sympatií opakovaně přivádělo právě k ní? Gruzínská legie je vysoce motivovaná a specializovaná jednotka. Kromě osobních přátelství

S Tomášem Forróem nejen o válce na Ukrajině

Tomáš Forró. Foto z osobního archivu

a kontaktů, které jsem během dlouhého působení na místě navázal, je pro mě důležité, že jsem ty vojáky také opakovaně viděl při práci. A jejich práce je skutečně příkladná, přál bych si, aby tak fungovala celá ukrajinská armáda. Kéž by alespoň některé naše jednotky dosahovaly podobné úrovně profesionality a koordinace! Je to tedy kombinace osobních sympatií a respektu k jejich pověsti, kterou jsem měl možnost ověřit přímo v terénu.

Někteří novináři rozlišují „špatnou“ ruskou propagandu a tu „užitečnou“ ukrajinskou. V čem jsou si podobné a v čem se naopak liší?

Nerozlišuji mezi dobrou a špatnou propagandou. Propaganda zůstává propagandou, a úkolem novinářů je proti ní bojovat bez ohledu na osobní sympatie nebo snahu pomáhat civilistům. Mou úlohou je podat čtenářům co nejvěrnější a nejpravdivější obraz toho, co se skutečně děje, nikoliv ten, který nám předkládá Moskva nebo Kyjev. Ano, ruská propaganda je brutální, agresivní a všudypřítomná. Ale ukrajinská propaganda je také funkční, promyšlená a je to velký problém. Pokud uvěříme konstruktu jedné nebo druhé strany, nepochopíme realitu a nebudeme pak schopni adekvátně reagovat. Mé texty jsou velmi vzdálené tomu, aby se líbily někomu v Kyjevě, nejednou se stalo, že tiskové oddělení ukrajinské armády dalo najevo nespokojenost s některými mými zprávami. Mají na to právo, ale já si stále stojím za svými.

Máte aktuálně povolen vstup na Ukrajinu?

V současné době mám platný vstup na Ukrajinu, ale jsem si vědom, že se to může kdykoliv změnit. Víím o případech, kdy francouzští novináři přišli o akreditaci nikoliv proto, že porušili pravidla, ale protože psali o korupci nebo o věcech, u nichž ukrajinská armáda nechce, aby se dostaly na veřejnost. I na takové případy je však třeba pohlížet s opatrností a odstupem, pokud o nich nemáme dostatek informací z obou stran.

Jak se díváte na současné snahy Trumpovy administrativy o nastolení míru za jakoukoliv cenu?

Pokud mluvíme o jednáních mezi USA a Ruskem, Ukrajina v nich zůstává pátým kolem u vozu. Uvažuji, jestli to je neuvěřitelná blbost Trumpovy administrativy, nebo za tím stojí něco většího. Proč by jinak americký prezident takovým způsobem kopal za Putina? Jediným výstupem je vyvíjení ekonomického nátlaku na Ukrajinu, nebo nadbílání Rusku. To nemá nic společného se žádnými ukrajinskými, evropskými či americkými zájmy.

Zmiňoval jste, že jste měl obavy, zda některé pasáže vaší knihy neuškodí ukrajinské věci a neposlouží ruské propagandě. Cítil jste při psaní vnitřní cenzuru?

Kniha měla vyjít mezi dubnem a květnem 2024, kdy situace na frontě začala být špatná. Vzrůstaly ve mně obavy, že poškodím vojenské úsilí Ukrajiny, že můžu nahrát

argumentům ruské propagandy a ruským agentům okolo Fica. Pochopil jsem však, že propaganda vždy působí pomocí hesel. Když dáte lidem pravdu, bytí není zrovna pěkná, a vysvětlíte například, jak funguje korupce na Ukrajině a z čeho pramení, tak čtenář místo hesel dojde k reálnému pochopení problému. A z propagandy se stanou prázdná slova. Mnozí z těch, kteří na tento konflikt nemají vyhraněný názor, si knihu přečtou a ruská propaganda na ně přestane působit.

Jaké šance dáváte tomu, že vaše poslední kniha ovlivní i lidi s proruskými názory?

Od čtenářů slyším příběhy, že knihu dali svému strýci nebo otci, kteří jsou proruští. Ne že by se jejich názory hned změnily, ale začali argumentovat mou knihou, což znamená, že ji opravdu přečetli. Když si jednou něco přečtete, nemůžete se pak tvářit, že to neexistuje.

Vím, že mě čtou lidé, kteří se mnou nesouhlasí, kteří mají jiné politické názory, ale i to je pro mě důležité. Protože pokud se má kniha dostat mimo bublinu, může otevřít cestu k přemýšlení. Pak už to není otázka, jestli je Putin dobrý, či není, ale třeba taková, která se ptá, jak to bylo s civilisty v konkrétní době a na konkrétním místě. A to je první krok ke změně – že někoho vtáhnete do slušné diskuse.

Může vůbec kniha vytvořit prostor pro zdravou diskusi?

V České republice i na Slovensku vidíme rozdělení na proruský a proukrajinský tábor, čili debata přestává být o hledání pravdy a sklouzává

k hádkám a urážkám. To jsou úplně odlišné planety. Snažím se ukázat, že i Ukrajina má své problémy, což ovšem neznamená, že schvaluji ruskou agresi. Diskutovat můžeme pouze tehdy, když přestaneme používat ideologické nálepky a začneme se bavit o skutečných faktech a příbězích.

Opravdu ke změně perspektivy stačí možnost nahlédnout do konkrétních příběhů a lidských osudů?

Ano, každý příběh má svou sílu. Má poslední kniha není geopolitickou analýzou, jsou to příběhy konkrétních lidí. Ty pomáhají čtenářům pochopit, co se děje nejen na politické, ale také na lidské úrovni. V čase, kdy kniha vyšla, proukrajinské hlasy hrozně štválo, jak si můžu dovolit říkat něco podobného. Pokud však mé články nebo knihy narušují vaše fantazmata nebo snění o hrdinech, tak to není věc k diskusi.

Tomáš Forró (nar. 1979) je slovenský reportér specializující se na krizové oblasti a vojenské konflikty. Působil v Polsku, Latinské Americe a na ukrajinském Donbasu. V češtině mu vyšly knihy Donbas (2020), Zlatá horečka (2023) a Zpěv sirén (2025). Je držitelem tří slovenských novinářských cen, včetně ocenění za sérii reportáží z Latinské Ameriky.

Naděje v beznaději

Ke knize Na této zemi je pro co žít

V pořadí již druhý sborník nakladatelství Utopia Libri se snaží aktivistickým způsobem narušovat černobílé vnímání izraelské války v Gaze, ale i celé historie nejdelšího blízkovýchodního konfliktu. Stejně jako v případě předešlé knihy i zde převažují palestinské hlasy, nechybějí ale ani ty židovské.

LUKÁŠ RYCHETSKÝ

Když sborník *Jestli mám zemřít, ať je to příběh* (2024) získal loni na festivalu Ji.hlava cenu za nejlepší dokumentární knihu, do převládajícího proizraelského postoje českých médií i veřejnosti to příliš nezapadalo. Pokud člověk zapomněl, že cenu uděluje pouze pětičlenná porota, mohl na chvíli uvěřit tomu, že se v tuzemsku něco začíná měnit, že optika, která dehumanizuje palestinský národ, je ve světě utrpení v Gaze zkrátka neudržitelná, stejně jako postoj české diplomacie, který v podstatě dovozuje, že Izrael se v reakci na zrůdnosti masakru ze 7. října 2023 může dopustit čehokoliv, včetně etnických čistek a masového zabíjení civilistů. Spíše se však jednalo o snahu poroty obrátit pozornost k (česko-)palestinským hlasům nebo například k takové perspektivě, která může být kritická k Izraeli, a přesto zůstat židovská. Doufat, že se to skutečně podařilo, by ale bylo poněkud bláhové.

Dekolonizační apel

Na sklonku loňského roku vyšlo volné pokračování sborníku, jehož titul opět nese verš palestinského básníka, tentokrát Mahmúda Darwíše. Editorkou knihy *Na této zemi je pro co žít* je opět Tereza Langrová a název naznačuje nelehké zadání přinášet naději tam, kde se zdá, že už žádná nezbyla. V editorském výběru, který zahrnuje autorské příspěvky psané výhradně pro sborník i překlady dříve publikovaných textů, je opět patrná snaha ukázat českým čtenářům každodenní tvář izraelské okupace i apartheidního režimu, ale také například „normalitu“ diskriminace těch Palestinců, kteří mají – ovšem pouze nominálně – izraelské občanství. Texty jsou mnohdy otevřeně angažované, plné emocí, ale také reálií, které rozbíjejí představu o jediné demokracii na Blízkém východě, rovnocenném postavení Palestinců s izraelským pasem, ba dokonce odvěké nemožnosti soužití obou znesvářených národů. Zřetelným spojníkem velmi různorodých příspěvků je pak především dekolonizační narativ.

Zvláště v příspěvcích autorek česko-palestinského původu se přiznaně pracuje s patosem (v jednom případě dokonce revolučním). Ten nicméně k osobně laděnému psaní patří, a když jde o zprostředkování mnohagenerační zkušenosti útlatu, je těžké se mu vyhnout i proto, že je často účinnější než prostý výčet historických nespravedlností. Když se jedná z autorek po vylíčení vlastních zkušeností s diskriminací proklamativně obrací na čtenáře s řečnickou otázkou: „A já se teď ptám vás, moji čeští spoluobčané, opravdu můžeme o Izraeli mluvit jako o jediné demokracii na Blízkém východě?“, je to snad až příliš polopatické, to ale nic nemění na relevanci takového tázání.

Co neradi slyšíme

V žánrově nejednotném sborníku vyčnívá především dva texty: překlad z roku 2022, jehož autorkou je Hanín Zu'ábí, první Palestinka, která byla zvolena poslankyní Knesetu, a příspěvek Nadii Kotashové, jež má české i palestinské kořeny.

Graffiti na betlémské zdi zachycuje Razan al-Najar, která byla zastřelena izraelskou armádou. Foto Marsupium

První jmenovaná pregnantně obnažuje jaksi z podstaty nerovnoprávné postavení tzv. izraelských Arabů, jež se projevuje nejen v otevřeně diskriminační legislativě, ale také v nedemokratických výnosech samotného poslaneckého sboru namířených vůči palestinským kolegům a kolegyním (věděli jste, že v Izraeli existuje zákon, jenž dovoluje, aby byl zvolený zástupce z ideologických důvodů vyloučen?). Autorka přitom poukazuje na logický předpoklad, že stát, který je definován nikoliv na občanském, nýbrž na etnickém principu jako židovský, nemůže být zároveň demokratický vůči palestinské menšině: „Naše účast v izraelském politickém systému byla ve skutečnosti spoluúčastí na koloniálním projektu se vším, co k tomu patří, pokud jde o podřízení a nepřátelství, a nebyla založena na uplatňování skutečných liberálních principů ze strany Izraele, ani z naší strany.“

Text Nadii Kotashové pak představuje tradici nenásilné kulturní intifády, přičemž se zaměřuje zejména na dženínské divadlo, které se dnes nazývá Al Huríja. Esej má sice zpočátku ambice představit kulturní palestinské národněosvobozené hnutí v jeho úplnosti, ale činí to spíše povšechně a výběrově. Příběh třetí generace palestinského divadla odporu je však zpracován velmi podrobně a nevyhýbá se přitom ani demytizaci průvodní legendy, v níž se projevuje „neomisionářské rámování“, jelikož jednou z jeho matek zakladatelek byla izraelská levicová aktivistka Arna Mer Khamis. Kotashová ukazuje, že kulturní intifáda nestojí v opozici vůči ozbrojenému odporu, že umění je svého druhu zbraň, což nakonec potvrzuje perzekuce, která v průběhu let opakovaně dopadá na člen(ky) divadla a nezřídka končí vězněním, nebo dokonce fyzickou likvidací. Je dost možné, že právě její text může v českém prostoru svým bojovým stylem (končí zvoláním „Ať žije revoluce!“) vzbudit nevoli, jenže také nejlépe nasvětluje děsivou situaci, v níž vás pouhá angažovanost v divadelním souboru může stát život.

Podobně sporně může v českém kontextu rezonovat i text Niny Lakhani, založený na citacích spoluzakladatele hnutí za bojkot, stažení investic a sankce (BDS) a Palestinské kampaně za akademický a kulturní bojkot Izraele Omara Barghútiho. V Česku si kritika těchto striktně nenásilných hnutí většinou

vystačí s tvrzením, že jde o čistý antisemitismus, podobný tomu českému lidovému z přelomu 19. a 20. století („Nekupujte u Židů cukr, kafe, mouku, protože nám zabili modroookou holku!“). Už ale nezmiňuje, že kampaň BDS cílí adresně na firmy, které prokazatelně profitují na kolonizaci, třeba tím, že jejich produkty pocházejí z okupovaného území nebo dotují snahy izraelských osadníků vytvořit velký Izrael od řeky k moři. Jak připomínají hned dva texty sborníku, mezinárodní bojkot a sankce v minulosti pomohly k pádu jihuafričského apartheidního režimu a odmítání britského zboží a institucí bylo zásadním prvkem nenásilného odporu i v případě Mahátmy Gándhího, jehož bychom asi těžko označili za protibritského rasistu.

Nevzdávat se

Čtenáře znalého rozmanitosti různých sionistických proudů minulosti může iritovat přístup, který mezi nimi příliš nerozlišuje. Jako by byl jen jeden sionismus, jako by neexistoval sionismus Martina Bubera pramenící z jeho „dialogického“ socialismu, jako bychom měli zapomenout na sionisty typu spisovatele Amose Oze. Ve světle současných událostí, kdy je na vzestupu otevřeně rasistický osadnický sionismus, jenž má zástupce přímo ve vládě, je ale možná namísto podobné výhrady spolknout. Při vědomí krize izraelské levice a jejího posunu k nesnášenlivosti to bohužel platí dvojnásob.

Hned několik autorů i autorek konstatuje, že hledat naději na smírné (a spravedlivé) řešení izraelsko-palestinského konfliktu je vzhledem k tragické přítomnosti v podstatě nemožné. Snaha dostat název sborníku se tak jeví veskrze utopicky a je patrná především ve zmínkách o činnosti marginálních palestinsko-izraelských iniciativ a nevládních organizací, které se i v době, kdy se jakýkoli mírový proces zdá být v nedohlednu, v malém snaží o experimenty soužití. Naději je tedy třeba identifikovat spíše jako neutuchající aktivitu, která vedla například ke vzniku tohoto sborníku. Slovy filmařky židovského původu Nataši Dudinské, která žila třicet let v Izraeli: „Jakmile se člověk vzdá naděje, přestane se o ni zasazovat.“

Tereza Langrová (ed.): Na této zemi je pro co žít.
Utopia Libri, Praha 2024, 236 stran.

ULTIMÁTUM

Zakázka století za všechny peníze

EDVARD SEQUENS

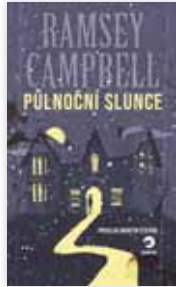
Jak jsme se dozvěděli ve středu před Prvním májem po jednání vlády, již 7. května by měla být podepsána smlouva s jihokorejskou firmou KHNP na zakázku století. Tou jsou myšleny nové jaderné reaktory v Dukovanech, přičemž dražší investici české dějiny dosud nezaznamenaly. Jelikož jde o jedinečný okamžik, na který budou při pohledu na vyúčtování elektřiny vzpomínat ještě děti dnešních dětí, udělali tentokrát politici svým avízem výjimku. Jinak se z výjimečného postupu – zařazení bodu do programu až na jednání vlády – v případě jaderných elektráren v naší zemi stal už standard.

I přes oznámené rozhodnutí, že stát od ČEZ odkoupí většinu Elektrárny Dukovany II, zůstává s otazníkem, z čeho novou jadernou elektrárnu vlastně zaplatíme. Plural je namístě, protože vláda potvrdila již dříve navržený mechanismus veřejné podpory, bez něhož by firma do problematické investice ve výši minimálně 400 miliard korun nikdy nešla. Podpora vtělená do paragrafů zákona hovoří o bezúročné půjčce takřka na 100 % investice, kterou vláda firmě poskytne. A také o garantované ceně, za niž má stát po dobu 40 let vykupovat veškerou vyrobenou elektřinu z nového reaktoru a rozdíl mezi ní a tržní cenou účtovat spotřebitelům.

Po letech vyjednávání získalo Česko k poskytnutí této podpory mimo rámec tržních mechanismů souhlas Evropské komise. Ale jen pro jeden blok. Stavět přitom chce dva. Takže jednání začne znovu, výsledkem však opět může být jen financování z veřejných zdrojů. Levnou elektřinu na konci toho všeho čekat opravdu nelze. A tak Fialova mantra „projekt přinese dostatek energie za přijatelné ceny pro české domácnosti i pro český průmysl“ směřuje spíše na dnešní voliče, ti budoucí už ho zajímat nemusí.

O čem pak premiér nebo ministr průmyslu raději vůbec nemluví, jsou dopady na finanční možnosti státu. Pokud se podíváme do „Analýzy udržitelnosti financování nových jaderných zdrojů“, kterou v květnu 2023 vypracovalo ministerstvo financí, dočteme se, že celkový záměr vybudovat čtyři jaderné bloky ve stávajících jaderných lokalitách vyžaduje odhadem neuvěřitelných 1,75 bilionu korun. Ptáte se, jak lze něco takového ufinancovat? „Vláda (budoucí vlády) musí stanovit výstavbu nových jaderných zdrojů prioritou a provádět strukturální reformy. To s sebou nese vyřešení řady tlaků, které budou veřejné finance zatěžovat (stárnutí populace, klimatické změny, bezpečnost a obrana nebo rostoucí náklady na dluhovou službu atd.),“ dočteme se v analýze. Co tedy asi tak vláda seškrťá?

K podpisu smlouvy vzhlíží i čeští průmyslníci, čekající na nové zakázky v uváděném jaderném průmyslu. Politici jim slibovali, že nejméně 60 % z celé investice, tedy alespoň 240 miliard korun, půjde našemu průmyslu, což bude ke dni podpisu zajištěno smluvními vztahy. Ve skutečnosti se rýsuje pouze nějakých 10–20 %, podle toho, zda Doosan Škoda Power bude vyrábět jen turbíny, nebo postaví celé turbínové haly. Komické je, že tenhle kšeft by se klidně mohl pojmenovat „Korejci Korejcům“, protože zmíněný výrobce má kompletní korejské vlastníky i management. Naši spoluobčané budou zjevně překvapeni, až se postupně začne odkrývat ekonomická realita související s plány stát se evropskou jadernou velmocí.

Ramsey Campbell
Půlnoční slunce
Přeložil Martin Štefko
Golden Dog 2024, 392 s.

Britského hororového spisovatele Ramseyho Campbella jsme mohli nedávno poznat prostřednictvím jeho povídkové sbírky Děsivé důsledky (viz A2 13/2023). Jeden z nejvýznamnějších pokračovatelů lovecraftovského děsu ale zároveň patří ke generaci ovlivněné nástupem dlouhých hororových románů v sedmdesátých letech. Kniha Půlnoční slunce je dobrým příkladem Campbellový románové tvorby. Ta je popravdě řečeno vesměs rozpačitější než jeho krátké texty. Na rozdíl od Stephena Kinga, Dana Simmonse, Petera Strauba a dalších mistrů hororové epiky nemá Campbell takový cit pro psychologickou drobnokresbu ani pro budování komplexních fikčních světů či zápletek. Jeho síla spočívá v sugestivních popisech proudu vědomí postav zasažených jakousi hraniční zkušeností, která se vymyká běžnému chápání. Také proto působí lépe spíš konkrétní vybrané pasáže z jeho románů než vyprávění jako celek. To totiž bývá vyplněno nadbytečnými scénami, v nichž se autor pokouší být civilní, ale je spíše fádní. Půlnoční slunce je nicméně šťastnějším příkladem jeho delších próz, protože nás hned na začátku uvrhne do zvláště mystické krajiny zimní vesnice, do které se stěhuje spisovatel dětských knih se svou rodinou. V textu, který se dá číst jako snová parafráze Kingova Osvícení, se prolínají zlověstné pohádkové příběhy se specificky pojatým folk hororem. Podobně jako u ostatních Campbellových románů se dá říci, že je kniha výrazně delší, než by měla být, ale díky magickému chladu, který ji prostupuje, stojí za přečtení.

Antonín Tešar

Přízrační příbuzní.
Pozdní staroislandské ságy
Přeložily Lucie Korecká a Kristýna Králová
Argo 2024, 250 s.

V ilustrované historicko-mytologické řadě nakladatelství Argo nyní vyšel soubor pěti staroislandských ság. Ty by se daly zařadit mezi takzvané rodové ságy, které nám dávají nahlédnout do života a mentality dávných severanů. Příběhy obvykle začínají představením hlavního hrdiny, nastíněním jeho stručné genealogie a dosti propletených klanových vazeb. Tyto rodinné peripetie mohou být pro čtenáře poněkud matoucí, ale k žánru rodových ság patří, neboť právě příbuzenské vztahy pomohou hrdinovi v nesnážích, mezi něž většinou patří nekonečné sousedské spory a s nimi spojená krvná msta. Reálné líčení krvavých střetů během sporů mezi klany se zde mísí s pohádkovými motivy, takže hrdinové bojují i s trolly a dalšími mytickými stvůrami. Hlavní hrdinové se více spoléhají na svou chytrost a sílu než na vrtkavou přízeň božstev – ať už pohanských, nebo toho křesťanského. Více než křesťanské odpuštění je zde vyzdvihována rodová čest, msta a lstivost při řešení konfliktů. Hlavní hrdinové jsou často nuceni opustit Island a vydat se s Vikingy na moře. Získají slávu a bohatství, a poté se vracejí zpět domů a naplní tak svůj neodvratný osud. Zajímavé je sledovat, jak rozsáhlou plochu na svých cestách staří Islandané pokrývali. Je zde popisována Kyjevská Rus, Grónsko, ale i Baffinův ostrov v dnešní Kanadě. Z líčení krajiny se dozvíme třeba to, že v oněch dobách nejen na Islandu, ale i v sousedním Grónsku rostly stromy, z jejichž dřeva byly stavěny lodě. Nezbytnost do knihovny zájemců o severskou mytologii a vikingskou kulturu.

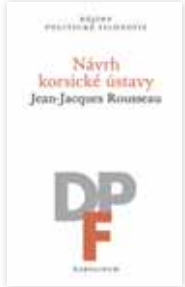
Eduard Štěpař

Jiří Suk (ed.)
Dějiny v exekuci. Jak přemýšlet a psát o komunismu
NLN 2024, 244 s.

Hlavním impulzem ke vzniku knihy Dějiny v exekuci byly spory minulých let mezi „antikomunisty“ a „revizionisty“. Publikace však není přehledem dějin těchto střetů, které mají své počátky v devadesátých letech minulého století, ani souhrnem bádání o československém komunismu. Jde o nastínění obrazu myšlenkové pestrosti v oboru soudobých dějin (se zaměřením na dějiny komunismu), reprezentované badatelkami a badateli různých generací a metodologických i ideových východisek. Základní otázka knihy je vymezena v úvodu: jak pod tlakem „okamžitě historie“ (což je termín vypůjčený od Jacquesa Le Goffa), kterou z velké části vytvářejí média, předkládat seriózní výsledky vědeckého bádání o minulosti, a to stručnou, srozumitelnou a ideologicky nepředpojatou formou. Cesty k odpovědi se snaží hledat trojice esejí od tří historiků – Jiřího Suka, Adama Hudka a Jamese Krapfla. Za nimi následuje anketa, v níž odpovědělo sedmadvacet historiček a historiků, což už lze považovat za vcelku reprezentativní vzorek. Výsledek ankety stojí za pozornost: i když se projeví velice rozdílné názory na to, co je komunismus a jak by měl být historiky pojímán, shoda panovala u pojmu „totalitarismus“, který je u nás používán vágně a jeho obsah se zcela vyprázdnil. Kniha Dějiny v exekuci je krátká, výstižná, svěží a inspirativní. Přejme si, aby se dostala především k těm, kteří s oblibou nálepkují historiky výše zmíněnými -ismy.

Martin Dolejšký

Jean-Jacques Rousseau
Návrh korsické ústavy
Přeložila Hana Fořtová
Karolinum 2024, 116 s.

V roce 1764 Korsičan Matteo Buttafaco, přítel vůdce korsického boje za nezávislost Pasquala Paoliho, požádal jménem svého národa tehdy již evropsky proslulého Jeana-Jacquesa Rousseaua, aby pro rodící se republiku sepsal ústavu. Rousseau, který se o ostrově zmiňoval už ve spisu O společenské smlouvě, souhlasil. (Okolnosti vzniku fragmentu a jeho místo v Rousseauově díle osvětluje zasvěcená úvodní studie Hany Fořtové, která tvoří polovinu svazku.) Po několik dalších let na textu pracoval a v době, kdy se zdálo, že má Korsika šanci získat nezávislost, jej podle všeho bral velmi vážně. Ostatně nebyl prvním filosofem, který doufal, že dá jednomu z velkých středomořských ostrovů ústavu. I když z celého projektu nakonec sešlo, protože se Korsika dostala pod francouzskou nadvládu, stále ještě Rousseau dopadl lépe než jeho předchůdce Platón, kterého syrakuský tyran Dionýsios prodal do otroctví. Fragment Návrh korsické ústavy, který vyšel tiskem poprvé v roce 1861, nepředstavuje text základního zákona v pravém slova smyslu. Podobně jako v případě Rousseauova o pár let mladšího spisu Úvahy o polské vládě se jedná spíše o politicko-filosofickou práci, věnovanou myšlenkám nad vztahem přírodních podmínek ostrova a povahy obyvatelstva k nejlepšimu možnému uspořádání státu. Rousseauova republikánská vize, stojící na co největší ekonomické soběstačnosti ostrova (a pokud možno zřeknutí se obchodu) a pěstování občanských ctností, by se ostatně do paragrafované verze jen těžko vměstnala.

Matěj Metelec

Tenkrát v lese
(Havumetsän Lapset)
Rezie Virpi Suutari, Finsko, 2024, 93 min.
Premiéra v ČR 17. 4. 2025

Finská dokumentaristka Virpi Suutari natočila snímek o mladých ekologických aktivistech, který je pozoruhodný už tím, jak se svým přístupem vymyká většině děl na toto téma. Namísto radikálnosti, údernosti či potměšilosti známé nejen z mnoha tuzemských titulů sází především na empatii. Mládež, jejíž činy tento křehký film zachycuje, do lesů nejezdí jen demonstrovat a prosazovat své politické vidění světa, ale skutečně zde ráda pobývá, jak snímek v četných mlčenlivých až meditativních pasážích zachycuje. Autorce se daří překonávat různé typy předsudků a bariér. Díky tomu, že nezesměšňuje druhou stranu, tedy především těžaře, ale zachycuje spíše oboustranné poklidné dialogy, dává prostor publiku, aby problematiku vnímalo bez zbytečně zjitřených emocí a spíše přemýšlelo. Snímek tak může oslovit nejen ty „přesvědčené“. Mnohé pasáže možná jen zachycují fakt, že ve Finsku se různé typy problémů a konfliktů řeší kultivovaněji než například v tuzemském prostředí. Avšak dílo vybízí k mnohem obecnějším úvahám. Už jen tím, že umí komplexně postihnout vnímání a citlivost nejmladší generace, vykreslit trochu jiný způsob organizovanosti a smýšlení, než měli její předchůdci. Nabízí tak prostor pro mezigenerační pochopení uvnitř komunity, neboť vykresluje rozhodné jednání i neočhvějně přesvědčení aktivistů, kteří se nebojí konat, ale přitom kladou důraz spíš na dialog než na ostrá gesta.

Tomáš Stejskal

Plody sváru: Obraz osmanské přítomnosti
Slovenská národná galéria, Bratislava,
6. 12. 2024 – 18. 5. 2025

V polovině května končí ve Slovenské národní galerii výstava, která je výsledkem šestiletého výzkumného projektu a jež stojí za pozornost obzvláště v době, kdy je vědecká činnost této instituce v systematickém rozkladu. Právě zde prezentovaná mezinárodní spolupráce nemalého množství institucí, zaměřená na zkoumání uhersko-osmanských vztahů v 16. a 17. století, totiž ukazuje, jak špičkového výzkumu se galerie za minulého vedení účastnila. Podstatný je také způsob interdisciplinárního přístupu – vzájemné vlivy dvou říší (osmanské a rakousko-uherské) jsou nahlíženy z perspektivy historie, dějin umění, literární či vojenské historie a archeologie. Díky tomu je možné ukázat, že společenská a politická uspořádání v předmoderní době byla vždy důsledkem různých kulturních hybridizací spíše než homogenního kulturního vývoje. Je pouze škoda, že výstava zůstala do značné míry uvězněna v jednostranném pohledu ze střední Evropy směrem k „evropskému jinému“, kterému se buď Středoevropané museli bránit (reziduem jsou vojenské pevnosti v Nových Zámcích, Komárnu či Filakovu), nebo se navzájem olupovali (výzkumem sbírkových předmětů v muzeích na Slovensku a v Maďarsku celý projekt začal). Tak se návštěvnictvo moc nedozví o společenském a ekonomickém řádu, který na části území dnešního Slovenska a Maďarska platil po dobu okupace osmanskou říší. Zajímavé by byly také poznatky o majetkových poměrech nebo změnách v obchodních trasách, které stejně jako různé kulturní projevy musely výrazně zasáhnout do života tehdejších obyvatel.

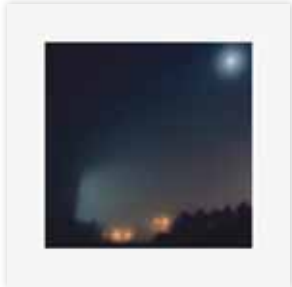
Anna Remešová

Andrés Barba, Ondřej Novotný:
Město světla
Divadlo X10, Praha, psáno z reprízy 24. 4. 2025

San Cristóbal začíná počátkem devadesátých let minulého století ekonomický rozkvět. V poklidném městečku, ležícím kdesi v subtropickém pásu Jižní Ameriky, se ale začínou dít podivné věci: v ulicích se objeví zdívocéle děti. Nikdo neví, odkud se vzaly ani proč nemluví místním jazykem. Postupem času tlupa způsobí řadu výtržností a nakonec na svou stranu strhne i ostatní děti. Příběh sledujeme očima bývalého ředitele odboru sociálních věcí, který se po třiceti letech snaží průběh událostí zpětně rekonstruovat. Dramatizace románu španělsko-argentinského spisovatele Andrése Barby se ujal Ondřej Novotný. Dramaturg postavu vyprávěče rozdělil mezi tři herce, z nichž každý představuje trochu jiný náhled na minulost. První část inscenace se odehrává v kulisách připomínajících latinskoamerický příbytek. Poněkud rozvleklou pasáž narušuje jen zabíjení vředy přítomného hmyzu. Režisér Pavol Viecha zpočátku sází zejména na herecký přednes, který občas podpoří mírnou změnou osvětlení. Velice působivý je v tomto ohledu part Hynka Chmelaře myjícího se v přistavené vaně. Zlom přichází ve chvíli, kdy se děj přesune do hloubi pralesa, kam se místní vydají hledat své ztracené potomky. Velkorysý prostor divadelního sálu zahálí barevný filtr evokující neprostupnou flóru, skrze níž hrdinové krácejí neznámo kam. Viecha s Novotným cestu do nitra temných sil nijak nekonkretizují a závěr inscenace naopak ponechávají vši abstraktnosti. Sázka na formu byla v tomto případě správnou volbou.

Štěpán Truhlařík

Planety
Máme ruce hluboko ve vodách
LP, Silver Rocket 2024

Vypadá to, že českou kytarovou hudbu dlouhodobě pronásledují dva problémy: pro většinu kapel je zvuk buď víceméně indiferentní hmotou, nebo naopak na zvuku stavějí, ale zároveň tíhnou k neinvenční nápodobě západních vzorů. Není to přitom jen věc stylu, ale i vztahování se k dějinám žánru: jedni jako by žili mimo historii, v jakési časové bublině, druzí zase až příliš ochotně opouštějí časoprostor, jehož jsou součástí. Tvorbu skupiny Planety, zformované okolo filosofa, překladatele a básníka Ondřeje Krochmalného (který vystupuje pod nickem Orel), můžeme vidět v rámci uvedeného dilematu. Nahrávky této formace vždy svědčily o fascinaci noiserockovými a postpunkovými kapelami, byť inklinaci k angloamerické nezávislé scéně vyvažují Krochmalného poetické texty. Důležitější ovšem je, že Planety nevyvolávají dojem, že se chtějí vyrovnat některému ze svých vzorů, ať už hudebních, nebo básnických. Na novém albu Máme ruce hluboko ve vodách spíše hledají vlastní cestu a snaží se v dávno zavedeném indie zvuku vytvořit něco osobitého a snad i současného. Možná není náhoda, že se Krochmalný coby badatel zaměřuje právě na tradici moderního a postmoderního francouzského myšlení. Ví, že jedinečné není spojeno se zcela novým tvarem, nýbrž vyvstává z opakování – tedy za předpokladu, že do variací vstoupí experimentování nebo hra. Přestože se Planety lecčemu podobají a jejich projev může někdy působit hladce až nevýrazně, mezi stopami podobnosti nakonec přece jen najdeme něco nového.

Benjamin Slavík

HOVORY Z REZIDENCE
SCHLECHTFREUND

© MONSTRABARET FREDA BRUNOLDA 2025

A2 — DOBRĚ
VYHOZENÉ PENÍZE!

Předplaťte si svůj oblíbený kulturní časopis!

roční předplatné – 1250 Kč / 26 čísel

zvýhodněné roční předplatné pro studenty,
seniory, ZTP nebo rodiče na mateřské
či rodičovské dovolené – 1049 Kč / 26 čísel

roční předplatné pro knihovny – 899 Kč / 26 čísel

půlroční předplatné – 699 Kč / 13 čísel

čtvrtletní předplatné – 329 Kč / 6 čísel

roční férové předplatné – 2124 Kč / 26 čísel

roční elektronické předplatné – 599 Kč / 26 čísel

Předplatné objednávejte na adrese distribuce@advojka.czVíce informací najdete na www.advojka.cz

eskalátor

Snahy starší generace mluvit jazykem mladých byly a jsou bolestivé. Všichni si z puberty pamatujeme moment, kdy se s námi rodiče pokusili navázat kontakt otázkou na oblíbenou celebritu, ale přitom zkomolili její jméno. Jenže není stud jako stud. Jiná pravidla platí, když jste známá tvář a s trapností zacházíte záměrně. To si s blízcími se parlamentními volbami uvědomili i domácí političtí markéteri. A tak už několik týdnů sledujeme videa, v nichž se kandidáti do poslanecké sněmovny pokoušejí být cool i cringe zároveň.

Logiku nastupujícího politického spektaklu nejlépe pochopil Andrej Babiš. Na sociálních sítích bývalého (a pravděpodobně i budoucího) českého premiéra se tak v posledních týdnech objevují krátká videa, na nichž ve zpomaleném záběru kráčí v mikíně s nápisem LOWKEY ALPHA, zatímco v pozadí zní jeden z nekonečné řady tiktokových hitů. Odezva na sebe nenechala dlouho čekat: o pár dní později se na profilech Petra Fialy objevilo video, kde zastřený generovaný mužský hlas vysvětluje, co znamená být sigma. Jelikož nikdo nechce být „betákem“, musel Zdeněk Hřib sáhnout po hlášce z virálního videa se zpívající toaletou. A Lubomír Zaorálekovi nezbylo než si namočit vráscitý obličej v ledové vodě a pomazat si ho banánovou slupkou.

Že to působí trapně? Ano, působí. Ale v dnešní době se i trapnost dá přetavit v politické

body – zvlášť když cílíte na prvovoliče, kteří na telefonu tráví zhruba tolik času, jako je běžná pracovní doba. Lidé narození kolem poloviny nultých let jsou zvyklí denně konzumovat obsah, v němž se neustále mísí upřímnost s ironií. Takže když nějaký prošeďivělý strejda v brejličkách ze sebe v pár klipech udělá idiota, může mladé lidi oslovit snáz, než kdyby jim trpělivě vysvětloval, že volit bývalého agenta Státní bezpečnosti není úplně morální. Ví, je to masivní. Ale víte, co je ještě masivní? Low taper fade...

Štěpán Truhlařík

Mileniál a mileniálka s vlastním bydlením zní jako oxymoron, ale pro mě a moji ženu je to teď realita: s pomocí banky jsme zakoupili dům v Ústeckém kraji a po letech jsme opustili pražskou Letnou. V současnosti se probouzíme za zpěvu ptáků v obci s pětadvaceti čísly popisnými, kde se autobusy otáčejí, protože silnice dál nevede.

Okouzlení romantikou venkova jsme nevěnovali pozornost tomu, že se blíží oslava zmrtvýchvstání Ježíše Krista. Ráno na Velikonoční pondělí mi manželka ještě v posteli vypráví o svých ponižujících velikonočních zážitcích z teenagerských let a na vrata už tlučte první kolednictvo. Koledu samozřejmě nachystanou nemáme, a tak se skrýváme v prvním patře. Necháváme lidi různého věku i pohlaví vyčerpat se boucháním na nezamčená vrátka a voláním: „Koleda, koleda! Jste doma?“ Sledujeme to kradmo oknem a některých je nám až líto. Okolo jedenácté si už s pocitem úlevy hovíme ve vznikajícím obýváku.

Vtom se ozve rázné bušení na vchodové dveře. „Jste doma? Haló?“ rozléhá se chodbou v přízemí. Se staženým hrdlem se vydávám vstříc lidem, kteří se nám dobývají do domu. „Děje se něco?“ ptám se bez pozdravu. „Máte tady nějaký ženský?“ ptá se chlapík okolo pětáctiřičítky v doprovodu malé dcerky a manželky. „Pardon, my Velikonoce neslavíme,“ loudím ze sebe a v očích dítěte vidím zklamání. „Vy jste se nově přistěhovali, že jo?“ ptá se hlasitě. „No nic, tak třeba za rok. Mějte se!“

Uvědomujeme si, že před námi stojí zásadní otázky týkající se naší integrace. Budeme se stylizovat do odtazitých „Pražáků“ a zamkneme se před tradicí v domě, nebo postavíme před vraty stánek s koledou, abychom uspokojili touhu koledujících, aniž bychom se s nimi potkali? Anebo budu společně se ženou koledujícím vysvětlovat, že si nepřejeme, aby jí lidé přáli zdraví a plodnost šleháním vrbovými pruty s pentlí? Punc podivínů si ale vysloužíme tak jako tak. Retraumatizace totiž nepřipadá v úvahu.

Ondřej Nešetřil

Robert Kaliňák a Marian Jurečka se scházejí pod hrubou červeno-bílou dekou v Bielych Karpatoch. Vzduch je presýtený vůňou smrekov a něčoho, čo připomína Jurečkovu kolínsku po holení s nádychem sena. Deku je tesná, ich kolená sa občas dotknú a šepot naberie intímnejší podtón.

Kaliňák (s ľahkým úsmevom): „Marian, pod dekou je horúco, nie? Ako v saune, len bez tej trápnej nahoty.“ Jurečka (trochu červený, šepká

spät): „Robo, prestaň, já tu mám papíry na dotace, ne na flirt! Ale... ta deka má něco do sebe, jak se tak natřásá.“ Kaliňák sa nakloní bližšie, jeho hlas je ako zamatový šum vetra: „Vieš, Marian, pod dekou sa šepká lepšie. Skús mi povedať o tom traktore..., ale pomaly, nech to znie ako tajomstvo.“ Jurečka sa zapotí, nervózne si uvoľní golier a zašepká: „No... má červený lak, mäkké sedadlo, a když si sedneš, cítíš... vibrace.“ Kaliňák zdvihne obočie: „Vibrácie? To už znie ako môj štýl.“

Atmosféra hustne, deka sa vlní, akoby sama chcela byť súčasťou rozhovoru. Kaliňák vytiahne spod deky termosku, no namiesto kávy naleje dva poháriky slivovice. „Na zdravie, Marian. Na jednotu... A na tie vibrácie,“ povie a jemne sa dotkne Jurečkovho ramena. Jurečka si odpije, jeho šepot je teraz trochu chrapľavý: „Robo, jestli tohle Brusel zjistí, řekne, že jsme pod dekou dělali něco víc než jen politiku.“ Zrazu Jurečka omylom zhodí papiere, a keď sa po nich načiahne, jeho ruka sa šmykne po Kaliňákovom stehne. „Pardon,“ zamrmle, no Kaliňák sa zasmieja: „Žiadne pardon, Marian, pod dekou platia iné pravidlá.“ Jurečka ho prebodne pohľadom, no v očiach mu bliká čosi hravé: „Tak dobre, ale jestli mě tu hodláš sváďet, chci aspoň dotaci na novou sečku.“

Vrchol príde, keď sa deka zošmykne a odhalí ich lesníkovi. „Páni, ja som čakal medveďa, nie česko-slovenské hry!“ povie a pokrúti hlavou. Kaliňák sa uskrnie: „To je diplomacia!“ Jurečka dodá: „S trochu vášně...“ Deku ostane na zemi, nasiaknutá slivovicou a šepotom.

Terézia Dolníaková